

SUKUPUOLI TYTTÖJEN JA POIKIEN TARINOISSA PARISUHDEVÄKIVALLASTA

Marjukka Huttunen

Pro gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja

filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

kevät 2016

SUKUPUOLI TYTTÖJEN JA POIKIEN TARINOISSA PARISUHDEVÄKIVALLASTA

Marjukka Huttunen

Sosiaalityö

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: Marita Husso ja Tuija Virkki

Kevät 2016.

115 sivua, 2 liitesivua.

Tarkastelen tutkielmassa kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen ja poikien kirjoittamia fiktiivisiä ainekirjoituksia vanhempien välisistä parisuhdeväkivaltatilanteista. Ainekirjoitukset on kerätty eläytymismenetelmällä väkivaltatilannetta kuvaavien kehyskertomusten pohjalta. Kirjoituksia on yhteensä 89. Teoreettisena näkökulmana ovat sukupuolen performatiivisuus ja sukupuolistuneet tapaisuudet, lapsilähtöisen väkivaltatutkimuksen saralla tehty aiempi tutkimus ja käsitteistö sekä tarinallisen tutkimuksen lähestymistapa.

Tutkielmassa kysyn, miten tytöt ja pojat kertovat perheessä tapahtuvasta vanhempien välisestä väkivallasta ja millä tavoin tarinat ovat sukupuolistuneita. Tarkastelen sekä tarinan vanhempien että lasten toimijuutta ja asemia tarinoissa. Tulokset osoittavat, että väkivallan selitysmalleina toimivat kulttuuriset narratiivit, kuten miehen väkivallan selittäminen alkoholinkäytöllä, työhuolilla tai naisen uskottomuudella, ovat tuttuja jo lapsille. Naisen tekemälle väkivallalle ei ole yhtä selkeitä kulttuurisia narratiiveja, ja naisen väkivaltaa kuvataankin tarinoissa yleensä molemminpuolisena riitana. Väkivallanteon sanoittaminen ja kuvailu on myös erilaista miesten ja naisten tekemän väkivallan osalta. Varsinkaan naisen tekemää väkivaltaa ei kuvata suoraan juuri lainkaan.

Aineistoni kertomuksissa miehisiksi mielletyt väkivallan muodot ovat erilaisia kuin naistapaisiksi mielletyt. Mies- ja naiskuvaa tuotetaan tarinoissa kertomalla mies- ja naistapaisista tunteista ja toiminnasta. Miehestä ja naisesta väkivallan tekijänä ja uhrina annetut kuvat eroavat selvästi toisistaan. Lapsi kuvataan tarinoissa yleensä aktiivisena toimijana ja väkivallan kokijana väkivaltatilanteissa vanhempien sukupuolesta riippumatta. Tulokseni osoittavat ensinnäkin, että kulttuuriset narratiivit väkivallan ja sukupuolen kytköksistä ovat jo lapsille tuttuja. Lisäksi tulokseni vahvistavat käsitystä lapsen osallisuuden kokemuksesta väkivaltatilanteissa. Molemmat tuloksista tulisi ottaa huomioon edistämällä sukupuolisensitiivisyyttä niin kasvatus- kuin väkivaltatyössä.

Avainsanat: parisuhdeväkivalta, perheväkivalta, sukupuoli, lapsilähtöinen tutkimus, narratiivinen tutkimus, kulttuuriset narratiivit, sosiaalinen tarinavaranto

SISÄLLYS

TAULUKOT JA KUVIOT	3
1 JOHDANTO	4
2 TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA	6
<i>Sukupuoli toiminnalla tuotettuna tapaisuutena</i>	6
<i>Lasten väkivaltakokemukset</i>	8
<i>Lapset, väkivalta ja sukupuoli</i>	14
<i>Tarinallinen tutkimus</i>	16
3 TUTKIMUSONGELMA	20
4 TUTKIMUSASETELMA	21
<i>Tutkimusaineistona ainekirjoitukset</i>	22
<i>Aineiston analyysi</i>	26
<i>Tutkimusetiikasta</i>	29
5 KULTTUURISET NARRATIIVIT VÄKIVALLAN SELITYSMALLEINA	32
<i>”Isä tuli kotiin ja huomasi että äiti oli unohtanut laittaa ruokaa”</i>	33
<i>Perheriitoja</i>	35
<i>Työttömyys, viina, kirves ja perhe</i>	39
<i>Naisen väkivalta: riitoja ja ulossulkemista</i>	41
<i>Äiti on aina oikeassa</i>	44
6 VÄKIVALLANTEKOJEN SANOITTAMINEN	47
<i>Isän väkivalta: kiertelyä ja vakavaa väkivaltaa?</i>	47
<i>Tyttöjen suorat kuvaukset</i>	50
<i>Poikien välttely</i>	51
<i>Äiti tekijänä: väkivallan kieltäminen ja ohittaminen</i>	54
<i>Jommankumman vai molempien väkivalta?</i>	56
<i>Naisen väkivallan yrityksiä</i>	57
7 MIEHEN JA NAISEN HAHMOJA	60
<i>”Suuri ja raavas mies” – isä väkivallan tekijänä</i>	60
<i>Säröjä pahuuteen</i>	63
<i>Miehiset tunteet</i>	65
<i>Miehen uhriuden mahdottomuus</i>	66
<i>Väkivaltaisen naisen hahmoja</i>	69
<i>Naistapainen uhrius: pelkoa, itkua ja musertumisia</i>	74
<i>Vastuutettu ja masokistinen nainen</i>	79
8 LAPSEN ASEMA JA TOIMIJUUS KERTOMUKSISSA	82
<i>”Sitten lapsi soittaa mummille ja kertoo asiasta” – lapsi väkivaltatilanteen ratkaisijana</i>	84

<i>”Itse katsoisin, että tilanne rauhoittuu” - lapsi osallisena väkivaltatilanteessa.....</i>	87
<i>”Ennen paniikkikohtausta diapam kurkusta alas” – lapsi väkivallan kokijana</i>	89
<i>”Lapsi laitetaan omaan huoneeseen” – lapsi väkivallan todistajana.....</i>	92
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	95
<i>Tutkielman rajoitteet.....</i>	100
<i>Sukupuolen ja väkivallan kytkökset sosiaalityön käytännöissä.....</i>	102
KIRJALLISUUS	104
LIITTEET	116
<i>Liite 1. Kehyskertomukset.....</i>	116

TAULUKOT JA KUVIOT

Kuvio 1: Väkivallan tasot lapsen elämässä	13
Taulukko 1: Ainekirjoitusten lukumäärät iän, sukupuolen ja kehyskertomuksen mukaan luokiteltuna	25
Taulukko 2: Isän tekemän väkivallan selitysmallit kirjoittajan iän ja sukupuolen mukaan ryhmiteltyinä.....	33
Taulukko 3: Äidin tekemän väkivallan selitysmallit kirjoittajan iän ja sukupuolen mukaan ryhmiteltyinä.....	42
Taulukko 4: Lapsen positiot tarinoissa	83

1 JOHDANTO

Tutkielmassa käsitellään lasten ja nuorten kertomuksia perheen vanhempien välisestä parisuhdeväkivallasta kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten ainekirjoitusten pohjalta. Parisuhdeväkivallan sukupuolistuneisuus nousi Suomessa merkittäväksi tutkimusalaksi vasta 1990-luvulla, ja tällöin myös julkinen keskustelu vilkastui. Kiinnostavaa on, että vaikka aihe on ollut hyvinkin näkyvä läpi koko 2000-luvun, ei väkivallan määrässä ole tapahtunut suuria muutoksia (Piispa 2006; FRA 2014). Kotona tapahtuvan parisuhdeväkivallan kokijoina ovat perheen vanhempien lisäksi myös lapset. Vaikka väkivalta ei kohdistuisi suoraan heihin, on väkivallan näkemisellä, kuulemisella ja sen olemassaolon tiedostamisella monenlaisia vaikutuksia lapsiin (Mullender, Hague, Iman, Kelly, Malos, & Regan 2002; Cunningham & Baker 2004; Holt, Buckley & Whelan 2008; Katz 2016).

Arviolta 10,6 % lapsista on kokenut jompaankumpaan vanhempaansa kohdistunutta parisuhdeväkivaltaa toisen vanhemman (tai isä-/äitipuolen) taholta viimeisen vuoden aikana. Sukupuolten välinen ero on selkeä: tytöistä 14,7 % ja pojista 6,5 % on kokenut jompaankumpaan vanhempaansa kohdistunutta parisuhdeväkivaltaa. (Huttunen, Husso & Hietamäki 2015.) Väkivallalla on havaittu eri tutkimuksissa olevan sekä suoria että pidemmän aikavälin vaikutuksia lasten hyvinvointiin. Parisuhdeväkivallan on todettu olevan eri tavoin sosiaalisesti periytyvää (Heiskanen & Piispa 1998; Johnson 1998; Jokinen 2000; Holt ym. 2008, 802). Lisäksi sille altistuminen vaikuttaa tutkimusten mukaan negatiivisesti lapsen psyykkiseen vointiin ja aiheuttaa ristiriitaisia tunteita suhteessa omiin vanhempiin (esim. Fantuzzo & Mohr 1999; Goldblatt 2003; Cater 2004; Buckley, Holt & Whelan 2007).

Väkivallan sukupuolistuneisuus tarkoittaa, että miehet ja naiset asemoituvat eri tavoin suhteessa väkivallan käyttöön ja sen uhrina olemiseen, mutta myös itse tuottavat mies- tai naistapaisilla toistoteoilla sukupuoltaan, ja osa näistä teoista on kytköksissä myös tapaan käyttää väkivaltaa. Maskuliinisuuden läpäisemä väkivallan kulttuuri on läsnä myös tyttöjen ja poikien elämässä eri tavoin jo lapsuudesta asti (Oksanen 2008). Nancy Lombard on löytänyt viitteitä siitä, että tytöt nimeävät jo nuorena herkemmin tiettyjä tilanteita väkivallaksi, kun taas pojat pyrkivät etäännyttämään väkivaltaa itsestään liittämällä sen lähinnä aikuisiin miehiin, eivätkä käsitä omia väkivaltaisia tekojaan väkivaltana (Lombard

2013). Myönteinen asenne väkivaltaan ja perinteisten sukupuoliroolien kannattaminen on yksi väkivallan periytymistä eniten selittävä tekijä (Näsman, Cater & Eriksson 2008, 14–15). Voidaankin hyvällä syyllä sanoa väkivallan olevan sukupuolistunutta jo lapsesta saakka. Lähtökohtani tässä tutkielmassa on, että väkivallan ja sukupuolen kulttuuriset kytkökset heijastuvat myös lapsiin ja heidän sukupuolikäsityksiinsä.

Tässä tutkielmassa selvitän fiktiivisten ainekirjoitusten pohjalta, miten tytöt ja pojat kertovat perheessä tapahtuvasta vanhempien välisestä väkivallasta. Tarkastelen, miten väkivaltaa selitetään ja kuvaillaan ja miten sukupuoli näkyy kertomuksissa. Tarkastelen myös, millaiseen asemaan lapsi asetetaan kertomuksissa. Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä ovat sukupuolen tuottaminen toiston, toiminnan ja tapojen kautta, tarinallisuus sekä lapsilähtöinen tutkimusote. Valitsin lapsilähtöisen tutkimusasetelman, sillä nähdäkseni lapsia koskevaa tutkimusta, jossa lapset itse pääsevät kertomaan kokemuksistaan, on valitettavan vähän (ks. esim. Øverlien 2010; Katz 2016). Erityisesti lasten sukupuolikäsityksiä tutkittaessa on olennaista päästää lapset itse ääneen. Tämä voi paljastaa sukupuolen tuottamisen tapoja, joihin huomio ei väkivaltatyössä tai kasvatustyössä yleensä kiinnity, mutta jotka voivat olla olennaisia niin väkivaltakierteen katkaisemiselle kuin väkivallasta selviytymiselle. Tutkielman lopussa esitetään ehdotuksia siitä, mitä hyötyä sukupuolisensitiivisen lähestymistavan ottamisesta osaksi väkivaltatyötä voisi olla.

2 TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA

Sukupuoli toiminnalla tuotettuna tapaisuutena

Tässä tutkielmassa tarkastelen lasten ja nuorten kertomuksia sukupuolinäkökulmasta. Analyysiani läpäisee ajatus, että sukupuoli on toistoa ja tekoja. Ymmärrän sukupuolen yhteiskunnallisesti, historiallisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti konstruoituneena. Teoreettinen lähtökohtani paikantuu siis sukupuolentutkimuksen kentälle. Sukupuolentutkimuksessa on 1970-luvulta lähtien tehty erottelu biologisen ja sosiaalisen sukupuolen (sex/gender) välille. Tätä kahtiajakoa on kuitenkin kritisoitu 1990-luvulta lähtien liiallisesta yksinkertaistamisesta ja biologisen sukupuolen essentialisoimisesta. (Liljeström 1996, 113–120). Kenties tunnetuimpia kritikoita ja teorianmuodostajia on ollut Judith Butler, jonka ajatuksia sukupuolen performatiivisesta muodostumisesta hyödynnän analyysissäni.

Butler kritisoi sosiaalisen ja biologisen sukupuolen jyrkkää kahtiajakoa sekä siihen sisältyvää ajatusta ”luonnollisesta” biologisesta sukupuolesta, joka otetaan annettuna. Biologinen sukupuoli on tuotettu ja rakennettu esidiskursiiviseksi, ”kulttuuria edeltäväksi, poliittisesti neutraaliksi pinnaksi, *jonka päällä* kulttuuri toimii.” (Butler 2006, 54–56.) Sekin on siis historiallinen ja sosiaalinen konstruktio, jota tuotetaan erilaisilla tavoilla ruumiita sukupuolittamalla esimerkiksi anatomisten, hormonaalisten tai geneettisten ymmärrystapojen mukaan (Lehtonen 2003, 25). Erityisesti luonnollistetun sukupuolten kahtiajaon tuottaminen sekä ”naisten” ja ”miesten” identiteettikategorioiden rakentaminen on Butlerin kritiikin kohteena. Kulttuurimme tapa käsittää sukupuoli olemisena (be), substantiivina, johtaa rajoittavien, monoliittisten ja jähmettyneiden sukupuolikategorioiden muodostumiseen. Sukupuoli tulisi ennemminkin käsittää adjektiivina, ominaisuutena, joka voidaan purkaa esimerkiksi erottamalla sosiaalinen ja biologinen sukupuoli, seksuaaliset käytännöt ja seksuaalinen halu toisistaan ja antamalla niille attribuutteja. Attribuutit eivät kuitenkaan ole yksilöiden vapaasti valittavissa, vaan sukupuolen koherenssia säätelevä käytäntö säätelee yksilöiden käyttäytymistä usein tiedostamattomastikin. Vaikutelma sukupuolen substanssiluonteesta tuotetaan performatiivisesti, jolloin ”sukupuoli osoittautuu juuri sen identiteetin muodostajaksi, joka sen väitetään olevan”, ja identiteetti muotoutuu juuri niillä ilmauksilla, joiden sanotaan olevan seurausta siitä. (Butler 2006, 68–80.) Miehen

ja naisen kaksinapainen suhde on diskursiivisesti tehty uskottavaksi, kun tietyt sukupuolen kulttuuriset muodostelmat ottavat ”todellisen” paikan ja vahvistavat hegemoniaa luonnollistamalla itsensä.

Radikaaliksi Butlerin ajattelun tekee, ettei hän oleta sukupuolen esittämisen taakse mitään alkuperäistä sukupuolta, vaan sukupuoli on kokonaisuudessaan tekemistä. Tulkitsen Butleria niin, että biologiaa ei tarvitse kieltää. Kuten hän itsekin toteaa, ”johtopäätös tästä ei suinkaan ole, ettei sukupuolisuuden määrittymisestä voitaisi esittää perusteltuja ja todennettavissa olevia väitteitä vaan että sukupuolisuuden määräytymisen tutkimusta kehystävät ja kohdentavat kulttuuriset oletukset miesten ja naisten suhteellisista statuksista ja sukupuolista kaksinapaisena suhteena” (Butler 2006, 191). Toisin sanoen on mahdollista ja nähdäkseni täysin selvää, että biologisia eroja on, mutta olennaista ei ole kahden sukupuolen biologisen eron tarkka määrittäminen, sillä siitä seuraa väistämättä kahtiajaon uusintaminen ja samalla ajatus ruumiiseen sidotun ”oikeanlaisen” sukupuolen toteuttamisesta. Olennaista on sukupuolen tuottamisen genealogia ja se, millaisia valtasuhteita saadaan aikaan pakottamalla ihmiset kaksinapaiseen sukupuolijärjestelmään. Ymmärrän sukupuolen ”approksimaationa”, eli voidaan puhua miehestä ja naisesta, mutta näitä ei tulisi nähdä toisiaan täydentävinä vastakohtina, vaan pikemminkin sukupuolten jatkumoina. On siis teennäistä niputtaa kaikki sukupuolen esittämisen tavat kategorian ”nainen” tai ”mies” alle kun skaala kategorioiden sisällä on niin laaja, mutta ihmisellä on halu luokitella ja järjestellä luontoa. Välillä sukupuolen määrittelemisen voi olla varsin mielivaltaista (mt., 187–194).

Ajattelen sukupuolen olevan esitys: se on toistuvaa kehon tyylyttelyä, toistettavia toimia, jotka ajan mittaan jähmettyvät tuottaen vaikutelman luonnollisenkaltaisesta olemisesta (Butler 1990, 88–92). Tässä tutkielmassa lähestyn tätä performatiivisuutta erityisesti sukupuolitavan käsitteen kautta. Eeva Jokinen sitoo sukupuolen toteuttamisen sukupuolitapaisuuden ja bourdieulaiseen habituksen käsitteisiin: naisilla ja miehillä *on ollut tapana* tehdä erilaisia asioita (Jokinen 2005, 50–55; Husso 2016, 76–77). Kulttuurissamme kaikkeen toimintaan, vähäpätöisimpäänkin, on sitoutunut jonkinlaisia sukupuolieron merkityksiä. Näin toiminnasta tulee nais- tai miestapaista. Sukupuolitapa tarkoittaa tekoja ja toimintaa, tietyn pelin pelaamista ja esityksen antamista, millä on kulttuurisia, taloudellisia ja poliittisia ehtoja. (Mt., 31–33). Hyödynnän analyysissäni erityisesti osuvasti suomennettuja sukupuolitapaisuuden sekä nais- ja miestapaisuuden käsitteitä

tarkastellessani nuorten kerrontaa vanhempien toiminnasta.

Heterotapaisuus viittaa siihen kulttuurissamme luonnollistuneeseen ajatukseen, että miehet ja naiset tarvitsevat ja täydentävät toisiaan. Tämä on merkittävä osa prosessia, jossa nais- ja miestapaisuuksista tulee hyveitä, tottumuksia ja luonnollistumia. ”Sukupuoli on olennainen osa habituksen logiikkaa niin kauan, kun eletään kulttuurissa, jossa korostetaan sukupuolen merkitystä eri tavoin, vaikkapa jakamalla töitä miesten töihin ja naisten töihin. Toisin sanoen sukupuolitavat jäsentävät, määrittävät ja merkityksellistävät toimintaa.” (Jokinen 2005, 50–51). Jokinen tarkastelee Bourdieun ”pelin tajun” tai pelisilmän metaforan kautta sukupuolitapojen suhdetta kotityön konkreettiseen ja diskursiiviseen kenttään. Pelin taju kehittyy pelatessa, jolloin sukupuolitapaisuudet luonnollistuvat. (Jokinen 2005, 58–59.) Myös sukupuolitapojen suhdetta väkivallan kenttään voidaan tarkastella pelisilmän käsitteen avulla: miten naisten ja miesten habitukset ”loksahtavat kohdalleen” tai ”kolisevat vastakkain” väkivallan tai vahingoittamisen kentän kanssa. Kenttä muovaa toimijoitaan, mikä saa tavat, eleet ja toimet näyttämään luonnonlahjoilta ja jähmettymään sukupuoleksi.

On kuitenkin huomioitava, että sukupuolten tuottaminen on jatkuvasti käynnissä oleva kulttuurinen käytäntö, mikä tekee siitä alttiin uudelleen merkityksellistämisille. Jähmettyneitä sukupuolikategorioita on mahdollista purkaa osoittamalla niiden historiallinen rakentuneisuus ja dekonstruoimalla sukupuolet niitä tuottaviin tekoihin – tätä feministinen tutkimus on pyrkinyt tekemään jo vuosikymmeniä. Ruumiiden kulttuurisen merkityksen tunnistamalla ja siihen perustuvilla kumouksellisilla teoilla ja käytännöillä voidaan horjuttaa sukupuolijärjestelmän dikotomisuuutta. Butlerin mukaan sukupuolen epävakaisuus on toiston tarpeen perusta, ja samalla avaa mahdollisuuden toiston prosessin horjuttamiseen toistossa avautuvien aukkojen ja säröjen kautta. (Liljeström 1996, 134.) Tämä tutkielma sijoittuu osaltaan sukupuolta purkavien empiiristen tutkimusten joukkoon: pyrin erittelemään niitä tarinoissa esiintyviä toistotekoja, jotka tuottavat miehiä ja naisia, sekä kerronnan tapoja, joilla sukupuolta ja sen suhdetta väkivaltaan tuotetaan.

Lasten väkivaltakokemukset

Väkivallan vaikutuksista lapseen kiinnostuttiin kansainvälisessä tutkimuksessa 1980-luvulla, mutta tutkimus on ollut lähinnä kvantitatiivista ja psykologista tai lääketieteellistä. 2000-

luvun alkupuolelta lähtien tutkimus on lisääntynyt huomattavasti. Suomessa lasten väkivaltakokemusten tutkimus on ollut suhteellisen vähäistä kansainvälisen tutkimuksen laajuudesta huolimatta. Varsinkin lasten omia kertomuksia perheväkivallasta on tutkittu hyvin vähän (Eskonen 2005; Øverlien & Hydén 2009). Muissa Pohjoismaissa lasten näkökulmasta tehtyä tutkimusta on enemmän, mutta sukupuolta tarkastellaan niissäkin melko harvoin (esim. Cater 2007a; 2007b; Øverlien & Hydén 2009; Øverlien 2010; Cater & Forssell 2014). Lapsilähtöistä väkivaltatutkimusta sukupuolinäkökulmasta on Pohjoismaissa tehnyt erityisesti Maria Eriksson ja kansainvälisesti skotlantilainen Nancy Lombard (esim. Eriksson 2007; 2009; Lombard 2013). Sukupuolen merkitystä huomioivasta näkökulmasta tehty lasten kokemuksiin liittyvä tutkimus on kokonaisuudessaan ollut varsin vähäistä.

Perheväkivallan havaitseminen voi vaikuttaa monin tavoin lapsen emotionaaliseen, psyykkiseen ja kognitiiviseen toimintaan. Lapsilla ja nuorilla esiintyy esimerkiksi enemmän käytöshäiriöitä ja psyykkisiä ongelmia, ja tavallista yleisempää on myös väkivaltainen käytös erityisesti vanhempia kohtaan. (Edleson 1999; Fantuzzo & Mohr 1999, 26–27; Holt ym. 2008; Meltzer, Doos, Vostanis, Ford & Goodman 2009; Øverlien 2010.) Toisaalta suurelle osalle lapsista ei myöskään seuraa mitään mainituista ongelmista. Yhdeksi merkittäväksi tekijäksi pärjäämisessä on nostettu vahva ja positiivinen suhde edes toiseen huoltajaan, yleensä äitiin. (O'Keefe 1994; Keskinen 2005, 301; Holt ym. 2008, 806; Øverlien 2010, 85; Katz 2015; 2016.) Yksi selkeimmistä havaituista yhteyksistä on se, että lapsi on todennäköisemmin myös kokenut itse väkivaltaa kotona, mikäli vanhempien välillä on väkivaltaa (ks. esim. Fantuzzo & Mohr 1999, 27; Osofsky 1999; Holt ym. 2008, 800; Øverlien 2010, 86). Vaihtelu todennäköisyyksissä on kuitenkin varsin suurta tutkimustulosten välillä ja riippuu paljolti väkivallan määritelmästä sekä siitä, keitä on otettu huomioon väkivallan tekijöinä ja keneltä on kysytty (Näsman ym. 2008, 13).

Useiden tutkimusten mukaan lapsuudessa ja nuoruudessa koettu vanhempien välinen parisuhdeväkivalta saattaa olla yhteydessä sekä väkivaltaiseen käytökseen että toisaalta väkivallan uhriksi joutumiseen (Holt ym. 2008, 802–803). Yhteydestä huolimatta suurin osa väkivaltaa kokeneista lapsista ei kuitenkaan koe väkivaltaa aikuisiän suhteissaan – suurempia selittäjiä esimerkiksi väkivaltaiselle käytökselle ovat perinteisten sukupuoliroolien kannattaminen tai myönteinen asenne väkivaltaan (Näsman ym. 2008, 14–15). Väkivallan näkyminen aikuisiällä ei kuitenkaan tarkoita, että lapset hyväksyisivät väkivallan. Åsa Cater esittää väkivallan ylisukupolvisuuden syiksi sitä, että

lapset oppivat, että suhde voi ensinnäkin jatkua väkivallasta huolimatta, ja toiseksi he eivät kenties opi muita toimintatapoja konfliktien ratkaisemiseksi (Cater 2008, 66–67). Elisabet Näsman, Cater ja Eriksson tiivistävät aiheeseen liittyvän tutkimuksen vaihtelevat tulokset viiteen tyypilliseen lapsille koituvaan seuraukseen: lapset ovat yleensä tietoisia väkivallan olemassaolosta, he kokevat ahdistusta, heidän suhtautumisensa vanhempiin on ambivalenttia, heillä ei ole ketään, kenelle puhua väkivallasta, ja he häpeävät väkivaltaa ja perhettään (Näsman ym. 2008, 16).

Lapsilähtöinen tutkimus juontaa juurensa niin sanottuun uuteen lapsuuden sosiologiaan. Sen lähtökohdista ovat lapsen ja lapsuuden näkeminen kulttuurisesti konstruoituina ilmiöinä, joiden määritelmät ja merkitys vaihtuvat kulttuurista toiseen. Näkökulman mukaan on tärkeä kiinnittää huomiota siihen, että kulttuurissamme nähdään tärkeänä esimerkiksi lapsuuden näkeminen aikuisuudesta erillisenä elämänvaiheena ja muodostuminen suhteessa aikuisuuteen, iänmukainen käytös ja näiden vahvistaminen kulttuurisin instituutioin kuten koululaitoksessa. Perinteisesti lapsia on tarkasteltu ”tulevina aikuisina” ja keskeneräisinä, mutta uusi lapsuuden sosiologia pyrkii kiinnittämään huomiota lapsiin tässä hetkessä olevina toimijoina ja aktiivisina subjekteina. (James & Prout 1996; Näsman ym. 2008, 8–11; Wells 2009, 5–16.) Uusi lapsuuden sosiologia hakee käsitteistöä myös sukupuolentutkimuksesta, ja käsittelee lapsia ja lapsuutta samankaltaisin kysymyksenasetteluin kuin sukupuolentutkimus sukupuolta. Esimerkiksi biologiselta pohjalta määräytyvän, esidiskursiivisen ja universaalien lapsuuden käsite on kyseenalaistettu. Sukupuolen käsite liitetään muihin, kuten etnisyyden ja vammaisuuden käsitteisiin, jolloin puhutaan intersektionaalisuudesta. Tähän lapsitutkijat liittävät tekijäksi myös iän. (James & Prout 1996; Eriksson, Oranen, Solberg & Vatnar 2007, 16). Tässä tutkielmassa lapsilähtöisyys ja uuden lapsuuden sosiologian lähtökohdat näkyvät erityisesti suhtautumisessani aineiston keruuseen ja analyysiin: lapsia tutkittaessa näen tärkeänä kerätä aineisto lapsilta itseltään ja suhtautua heihin informanteina samanarvoisina aikuisten kanssa.

Pohjoismaisessa lapsilähtöisessä väkivaltatutkimuksessa on keskitytty lapsen toimintaan ja tunteisiin väkivaltatilanteissa sekä lapsen ja vanhempien suhteeseen. Carolina Øverlienin ja Margareta Hydénin mukaan lapsille tyypillisin käyttäytymisen muoto väkivaltaisen episodin aikana oli välttely ja pyrkimys luoda etäisyyttä tapahtumiin esimerkiksi kuuntelemalla lujalla musiikkia tai ”sulkemalla korvansa” (Øverlien & Hydén 2009, 485). Myös pyrkimys auttaa äitiä eri tavoin väkivaltaisessa tilanteessa tai väkivallan uhatessa on tyypillistä, samoin

kuvitelmat isän rankaisemisesta tai jopa tappamisesta (mt., 486–489.) Erityistä lapsille oli, että heidän puheestaan voitiin erottaa todellisessa tilanteessa käytetyt strategiat sekä strategiat, joita he olisivat halunneet käyttää tai kuvittelevat käyttävänsä mahdollisissa tulevissa väkivaltatilanteissa (mt., 490–491). Øverlien ja Hydén myös väittävät, että oli lapsen selviytymisstrategia mikä tahansa, lapset eivät heidän tutkimuksensa mukaan missään vaiheessa hyväksyneet väkivaltaa eikä se normalisoitunut osaksi heidän elämäänsä (mt., 492). Myöskään Caterin mukaan lapset eivät normalisoi väkivaltaa tai siirrä väkivallaksi määrittelyn rajaa sitä mukaa, kun normaaleiksi ja mukaviksi mielletyt isät käyttävät väkivaltaa (Cater 2007a, 50–51).

Lasten toimintaa väkivaltatilanteissa on lapsisosioologisesta näkökulmasta tutkinut myös norjalainen Anne Solberg, joka erittelee neljä lapsille tyypillisintä toimintatapaa tilanteissa, joissa isä on väkivaltainen äitiä kohtaan: moni yrittää lieventää tapahtuvaa vahinkoa puuttumalla tilanteeseen eri tavoin. He saattavat sulkea korvansa, vaieta tapahtumista rajoittaakseen niiden aiheuttamaa pahaa oloa, häpeää tai poikkeavuuden tunnetta, ja hakevat turvaa sisaruksistaan. (Solberg 2007, 27–32.) Lapset eivät aina ole lojaaleja vanhemmilleen, kuten usein kuvitellaan (mt., 33–36). Lapsen toiminnan logiikkaa pohdittaessa on erityisesti syytä huomioida, että väkivalta kotona tarkoittaa lapselle turvattomuutta juuri siinä paikassa, jonka tulisi merkitä turvallisuutta ja suojaa. Lisäksi väkivallan osapuolina ovat vanhemmat, eli lapselle läheisimmät henkilöt, joille hän normaalisti uskoutuisi ja puhuisi asioista. Alaikäisellä lapsella on hyvin rajalliset mahdollisuudet välttää sekä väkivaltaista ympäristöä että väkivaltaisia henkilöitä. (Cater 2008, 64–65.)

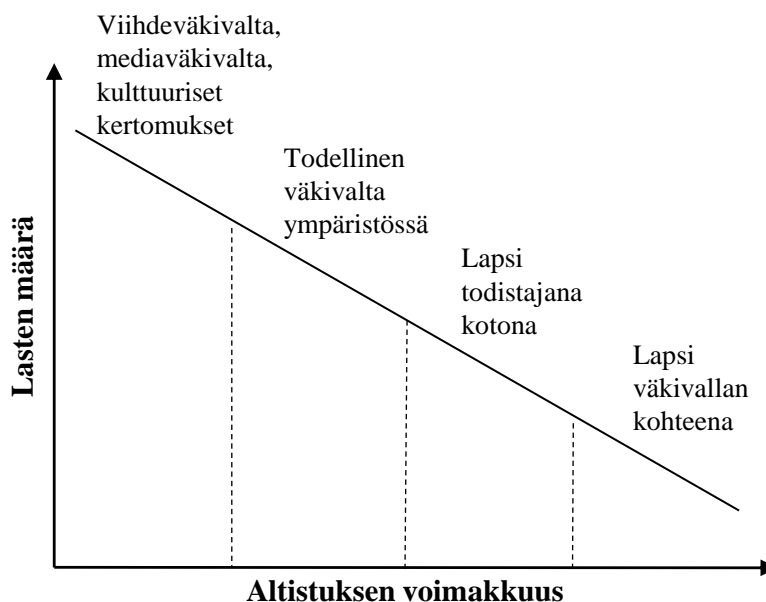
Åsa Cater ja Anna M. Forssell analysoivat vanhempiensa välistä väkivaltaa kokeneiden lasten kertomuksia isänsä hoivasta (Cater & Forssell 2014). He havaitsivat, että isät eivät läsnäolostaan huolimatta välttämättä ole sitoutuneita lasten tarpeista huolehtimiseen; että äitien rooli hoivaajina on lasten silmissä huomattavasti suurempi kuin isien eivätkä lapset välttämättä kyseenalaistaneet tätä asetelmaa äidistä vastuullisena tai jopa ”ainoana” vanhempana; ja että väkivaltaa kokeneiden lasten oli hankalaa määritellä ”hyvää isyyttä”, mutta pääosin pelkkä väkivallan poissaolo nähtiin riittävän hyvänä isyytenä (mt., 188–190). Heidän mukaansa lapset tottuvat miesten ja naisten vanhemmuuden kaksoisstandardeihin eivätkä näe isää samalla tavalla velvoitettuna huolehtimaan lapsista kuin äitiä (mt., 191–192). Onkin kiinnostavaa, miten isyyden ja mieheyden, naiseuden ja äitiyden kulttuuriset kytkökset yhtäältä rakentuvat lapsen mielessä ja toisaalta muokkautuvat väkivallan

vaikutuksesta.

Øverlien on tarkastellut lasten kokemuksia isän väkivallasta myös narratiivisen tutkimuksen keinoin. Lasten kertomuksissa omista väkivaltakokemuksistaan isä asemoitiin usein vahvaksi toimijaksi ja äiti uhriksi, mutta subjektipositiot olivat toisaalta moniulotteisia ja niitä neuvoteltiin tarinankerronnan kautta. Isää kuvattiin myös vastenmielisenä, tehtiin naurunalaiseksi, tai yritettiin ymmärtää ja selittää tämän toimia. Myös äitien toimijuutta kuvattiin toisinaan vahvaksi. Lasten väkivaltakokemusten tutkimuksen kannalta merkittävä havainto oli, että lapset asettivat itsensä vahvan toimijan asemaan, eivätkä vain sivustaseuraajiksi. Lapset asettivat itsensä tarinan etualalle vahvoiksi toimijoiksi, joilla on valta suojella äitiä ja sisaruksia, muuttaa tilanteen kulkua tai jopa estää väkivalta (Øverlien 2014.) Lasten sukupuolen merkitystä Øverlien ei tässä tarkastele, mutta korostaa narratiivisen tutkimuksen mahdollisuuksia uusien puolten löytämiseksi lasten väkivaltakokemuksista sekä oman tarinan kertomisen merkitystä lapsille.

Myös tässä tutkielmassa tarkoitukseni on tarkastella lasten toimijuuden kuvauksia, mutta myös sukupuolta vanhemmille annettujen toimijuuden mahdollisuuksien kautta. Toimijuudella viitataan yhteiskuntatieteissä yleensä yksilön mahdollisuuksiin toimia ja vaikuttaa sosiaaliseen todellisuuteen suhteessa yhteiskunnan rakenteellisiin voimiin (Rikala 2013, 37). Erityisesti sukupuolentutkimuksessa käsitettä on tarkasteltu kriittisesti, kysyen, mitkä todella ovat vapaan ja aidon toimijuuden mahdollisuuksia suhteessa piileviin sukupuolittuneisiin valtarakenteisiin (McNay 2000; Rikala 2013, 37). Käytän toimijuuden käsitettä tätä taustaa vasten, mutta huomattavasti suppeammassa merkityksessä kerronnan tasolla, siis samassa merkityksessä kuin Øverlien. Tarkastelen, kenen tai keiden toimintaa kuvaillaan tarinoissa eniten ja kenen kenties vähiten tai ei ollenkaan. Määrällisen näkökulman lisäksi tarkastelen, millaiseksi toiminta kuvataan: käytetäänkö aktiivista toimintaa luonnehtivaksi käsitettyjä verbejä vai mahdollisesti passiiviseksi ymmärrettyjä, toiminnan kohteena olemista kuvaavia verbejä. Vahvalla toimijuudella tarkoitan siten hahmon näyttäytymistä aktiivisena tekijänä läpi tarinan, kun taas heikon toimijuuden ymmärrän näissä tarinoissa näkymättömyytenä, passiivisuutena tai kohteena olemisena. Tämä määrittely mahdollistaa myös sukupuolittuneen toiminnan tutkimisen: voidaan erotella, missä määrin eri sukupuolten toimijuuden kerronnassa näkyy vahva tai heikko toimijuus.

Väkivalta on läsnä lasten elämässä monella tasolla, ja edellä esitetyt tutkimustulokset kuvaavat väkivaltaa kotonaan kohdanneiden lasten kokemuksia. Tässä tutkielmassa väkivaltaa tarkastellaan tasolla, joka koskettaa kaikkia lapsia: viihde- ja mediaväkivallan sekä kulttuuristen kertomusten tasolla. Voidaan kuitenkin ajatella, että väkivallan tasot eivät ole toisistaan erillisiä palikoita, vaan väkivalta voi olla läsnä lapsen elämässä monella tasolla yhtäaikaisesti, ja tasoilla voi olla myös keskinäistä vuorovaikutusta. Kuvio 1 kuvaa väkivallan eri tasoja lasten elämässä ja samalla suuntaa-antavasti kullakin tasolla väkivaltaa kokevien lasten määrää.

Kuvio 1: Väkivallan tasot lapsen elämässä (muokattu Orasen 2001, 42, pohjalta)

Tutkielmassa tarkastellaan kaikkia lapsia koskettavan kulttuuristen kertomusten tason sisältöä. Samalla tarkastelu valaisee tasojen keskinäisiä kytköksiä: mitä lapset ajattelevat kotona tapahtuvan väkivallan tasoista ja millaisia kertomuksia he pystyvät siitä kertomaan. Tämän vuoksi edellä on kuvattu tutkimusta, joka kuvaa kotona tapahtuvan väkivallan vaikutuksia lapsiin. Näin voidaan tarkastella lasten parisuhdeväkivallan representaatioiden suhdetta aiheesta tehtyyn tutkimukseen eli väkivallan ”todellisiin” vaikutuksiin, sikäli kun totuuden käsitettä voidaan tässä yhteydessä käyttää.

Lapset, väkivalta ja sukupuoli

Tyttöjen ja poikien erilaisista suhteista väkivaltaan on selkeitä viitteitä. Suomalaista kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä 12,4 % ja pojista vain 5,4 % on nähnyt isänsä äitiin kohdistamaa henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Äidin isään kohdistamaa väkivaltaa oli nähnyt 7,9 % tytöistä mutta vain 3,2 % pojista. (Huttunen ym. 2015.) Fyysisen väkivallan tunnusmerkit täyttävä nujakointi on edelleen normaalina pidetty osa poikien välistä kanssakäymistä, ja tytöt ja pojat oppivat suhtautumaan aggression ja vihan ilmauksiin ja väkivallan käyttämiseen eri tavoilla. Esimerkiksi tilanteissa, joissa pojat mieltävät väkivallan kontrollin ja hallinnan osoitukseksi, tytöt tulkitsevat sen helposti itsekontrollin pettämiseksi (Campbell 1994; 2006). Kyselytutkimusten vastaustyylien on todettu olevan sukupuolistuneita: naiset ovat usein epäröivämpiä vastauksissaan ja rönsyilevät enemmän (Ronkainen 1999, 186–197).

Sukupuolistuneisuus näkyy jo lasten vastauksissa: Atte Oksanen on havainnut Pohjoismaissa toteutetussa kyselytutkimuksessa, että suomalaislapsilla selkeä sukupuolieron muovautumisen taiteikä on kolmannen ja viidennen luokan välissä, siis 9–11-vuotiailla (Oksanen 2008). Hän on tutkinut erityisesti itseluottamusta sekä muiden ja itsen satuttamisen haluja lapsilla. ”Taiteiän jälkeen ainakin kuudesluokkalaisten suomalaislasten välille on muodostunut vahva sukupuoliero, jossa pojat korostavat omaa egoaan väkivaltahaluja peittelemättä ja tytöt painivat depression maailmassa”, kiteyttää Oksanen (mt., 243). Oksanen pohtii kysymyslomakkeiden vastauksia väkivallan performanssina maskuliinisessa kulttuurissa: pojat näyttävät jo lomakkeiden täyttötyylillä symbolisesti, että heillä menee hyvin ja he ovat valmiita väkivaltaan. Kolmannen luokan jälkeen myös tyttöjen kriittisyys omaa itseä kohtaan nousee, egotismi, jolla Oksanen tarkoittaa itsekeskeisyyden ja itseluottamuksen välimuotoa, romahtaa ja halu satuttaa itseä kasvaa. (Mt., 238.)

Samansuuntaisia tuloksia on saanut myös Nancy Lombard tutkiessaan 11–12-vuotiaiden lasten käsityksiä niin parisuhde- kuin kouluväkivallastakin: kaikki lapset määrittelivät ”oikeaksi” väkivallaksi vain aikuisten miesten välillä, ulkotiloissa tapahtuvan tappelun. Tytöt tunnistivat kuitenkin myös poikien heille tekemän, koulukiusaamiselta vaikuttavan väkivallan väkivallaksi, kun pojille se oli vain pilailua. Lombardin tulkinnan mukaan pojat etäännyttivät väkivallan tekijyyttä itsestään ajallisesti määriteltessään

väkivallan vain aikuisten miesten tekemäksi. (Lombard 2013.) Väkivallan kokemisesta johtuvaan oireiluun ja selviytymiskeinoihin liittyvät tutkimustulokset ovat usein ristiriitaisia, mutta niissä on nähtävissä selkeitä eroja tyttöjen ja poikien välillä. Tiivistetysti poikien on todettu yleensä oireilevan ulospäin ja tyttöjen sisäänpäin. Väkivaltatilanteissa taas tytöt dissosioivat, kun pojilla syntyy ”taistele tai pakene” -reaktio. (Edleson 1999, 862; Fantuzzo & Mohr 1999, 28; Oranen 2001, 54–58.) Lisäksi tyttöjen ja poikien yleisiä selviytymiskeinoja koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että sukupuoleen liittyvät ideaalit ja tapaisuudet ovat yhteydessä myös avun etsimiseen ja selviytymiseen. Tyttöjen on todettu panostavan ihmissuhteisiin poikia enemmän, ja poikien puolestaan torjuvan ja kieltävän ongelmia ja pyrkivän selviämään itsekseen tyttöjä useammin. (Piko 2001; Eschenbeck, Kohlmann & Lohaus 2007; Lepistö & Paavilainen 2011.) Kokemukset suomalaisesta turvakotityöstä antavat myös viitteitä lapsen sukupuolen merkityksestä: jo pienet pojat voivat omaksua naisia halveksuvia asenteita, sillä he ”joutuvat” valitsemaan, samaistuvatko väkivaltaiseen isään vai jäävätkö avuttomiksi kuten äiti. Tyttöillä pitkäaikainen väkivallalle altistuminen taas näkyy alistuvana käytöksenä ja somaattisena oirehdintana. (Oranen 2001, 55–56.)

Lasten sukupuolen ja väkivallan kytköksiä on Suomessa tutkittu erityisesti kasvatustieteellisen tai koulumaailmaan sijoittuvan tyttö- ja poikatutkimuksen piirissä (esim. Lehtonen 2003, Huuki 2010, Manninen 2010). Tuija Huuki on tutkinut koulussa esiintyvää väkivaltaa erityisesti poikien näkökulmasta. Hänen mukaansa maskuliinisuutta rakennetaan esimerkiksi homofobisen vertaisseurannan ja feminiinisuuden sekä muun kuin hegemonisen poikuuden toisarvoistamisen kautta. (Huuki 2010, 33). Huuki tarkastelee koulussa esiintyvää väkivaltaa kulttuurisesti idealisoidun maskuliinisuuden ilmentymänä, ei patologiana. Hän kuitenkin korostaa, ettei näe maskuliinisuutta väkivallan syynä, vaan maskuliinisuuden kulttuuriset konstruktiot tekijänä, joita ei voi kouluväkivaltaa tutkiessa ohittaa. (Mt., 43). Myös Sari Manninen on havainnut hegemonisen maskuliinisuuden ja statuksen tavoittelun yhteyden väkivaltaan suhtautumiseen (Manninen 2010). Voidaan ajatella, että myös koulumaailman väkivallalla – siis kuvion 1 mukaisella ensimmäisen tai toisen tason väkivallalla – on niin sukupuolistuneita identiteettejä muokkaava vaikutus kuin kulttuurisia tarinoita sukupuolen ja väkivallan kytköksistä uusintava vaikutus.

Tarinallinen tutkimus

Käytän tässä tutkielmassa hyväkseni myös joitakin tarinallisen tutkimuksen, jota kutsutaan myös narratiiviseksi tutkimukseksi, peruskäsitteitä. Narratiivinen tutkimusote on käyttökelpoinen muun muassa silloin, kun kerätään kertomuksia/tarinoita, kun tutkitaan moraalijärjestyksen ilmenemistä, tai kun etsitään kulttuurisia mallitarinoita (Löytönen 2004; Saresma 12.12.2014). Tarinallisen tutkimuksen kenttää voidaan kuvata pikemminkin tutkimusotteeksi tai -orientaatioksi kuin erilliseksi menetelmäksi. Käsitteiden kirjo on laaja ja niitä voidaan käyttää vaihtelevasti. Esimerkiksi narratiivi, tarina ja kertomus voidaan määritellä toisistaan eroaviksi, mutta sosiaalitieteissä on viime aikoina käytetty myös väljempiä ja toisiinsa limittyviä määritelmiä. (Hyvärinen 2004; Saresma 2007, 37–39; Notko 2011, 130.) Tässä tutkielmassa käytän erityisesti Vilma Hännisen ajatuksia *sosiaalisesta tarinavarannosta* (Hänninen 1999). Samoin puhun Jari Eskolaa mukaillen *mahdollisista tarinoista*, millä viitataan aineistoni kirjoittajien oman sosiaalisen tarinavarannon puitteissa käsitettäviin ja mahdollisiin juonenkulkuihin ja hahmoihin (Eskola 1998, 59). Viitatessani aineistooni puhun nuorten kirjoittamista tarinoista tai kertomuksista.

Sosiaalinen tarinavaranto tarjoaa kulttuurisia elämän jäsennyksen malleja. Se viittaa kulttuuristen kertomusten joukkoon, josta yksilön on mahdollista ammentaa elämäänsä ja kohtaamiaan tilanteita jäsentäviä tarinoita. Tarinoita kohdataan ja liitetään osaksi sosiaalista tarinavarantoa niin populaarikulttuurin, tiedotusvälineiden kuin sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta.

”Sosiaalinen tarinavaranto on jatkuvassa liikkeessä; siihen tuotetaan jatkuvasti uusia tarinoita, jotka erilaisten suodattumisprosessien kautta asettuvat eri ihmisryhmien käytettäväksi. Sosiaalisesta tarinavarannosta omaksutaan tarinoita koko elämänhistorian ajan; jotkut unohtuvat ja jotkut jäävät mieleen muodostuen osaksi *henkilökohtaista tarinavarantoa*. Henkilökohtainen tarinavaranto sisältää myös omassa henkilöhistoriassa kertyneet tarinallisesti tulkitut kokemukset.” (Hänninen 1999, 21.)

Kulttuuristen mallien avulla on mahdollista esimerkiksi ennakoida, miten tilanteissa tyypillisesti käy tai saada esimerkkejä siitä, miten tietyissä tilanteissa on kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyväksyttävää toimia tai asennoitua. Oman tutkimusaiheeni, lasten

kertomusten, kannalta merkittävä on Hännisen kuvaus ”kulttuurisesta tarinatavaratalosta”, jossa on eri osastot eri ihmisryhmille: miehille ja naisille, eri ikäryhmille ja eri luokkien edustajille. Kullekin ryhmälle mahdolliset tarinat ”määrittelevät niitä rooliodotuksia, joita eri asemassa oleviin ihmisiin kohdistetaan ja joihin ihmiset enemmän tai vähemmän mukautuvat.” (mt., 51).

Lapset eivät fiktiivisissä kertomuksissa tietenkään kuvaa omaa elämäntarinaansa, mutta esimerkiksi sukupuolten ja tarinan lapsen roolit määrittyvät sen mukaan, mikä ”tarinatavaratalon” eri osastojen anti kullekin näistä hahmoista on. Tutkimuskysymykseni pyrkiikin osaltaan selvittämään tyttöjen ja poikien suhdetta tähän tarinavarantoon ja tavaratalon antiin eri sukupuolille. Vastaavaa menetelmää lasten kanssa on käyttänyt Marit Haldar, joka keräsi 12-vuotiailta fiktiivisiä tarinoita rakkaudesta ja tarkasteli näissä esiintyvää sukupuolta subjektipositioiden näkökulmasta. Hän havaitsi eroja tyttöjen ja poikien tarinoissa rakkaudesta. Näyttää siltä, että myös lapsilla sosiaalinen tarinavaranto on eriytynyt sukupuolen mukaan: tytöt ja pojat kertovat erilaisia tarinoita, ja miesten ja naisten mahdolliset roolit ja asemat niissä ovat erilaisia. (Haldar 2013.)

Sukupuolen lisäksi ikä on merkittävä tekijä sosiaalisen tarinavarannon muotoutumisessa. Hänninen kuvaa tarinallisen yksilönkehityksen historiaa taustoittaen lapsen kehitystä tarinalliseksi toimijaksi. Lasten parin vuoden iässä alkava intohimo kuulla tarinoita kumpuaa heidän halustaan ymmärtää ja jäsentää maailmaa. Niiden kautta ”hän saa käsityksen erilaisiin tilanteisiin liitetystä kulttuurisista odotuksista, säännöistä ja arvostuksista sekä oppii ymmärtämään toisten ihmisten tunteita, aikomuksia ja uskomuksia.” (Hänninen 1999, 46.) Neljän ikävuoden tienoilla lapsi alkaa hahmottaa representaatioita: tarinoiden kautta lapsi oppii narratiivisen kielen, kuten tietyn subjektin näkökulmasta kertomisen ja useiden eri perspektiivien käytön. Lapsi alkaa hahmottaa erillisinä sen, mitä tarinassa tapahtuu (tarinan todellisuuden) ja sen, mitä tarinan hahmojen näkökulmasta tapahtuu – ja näin ymmärtää hahmojen intentioiden, tunteiden ja uskomusten yhteyden tarinan syy-seuraussuhteisiin. (Astington 2014[1990]). Lapsi oppii tarinoiden kuulemisen myötä narratiivisen kieliopin, jonka viittaa lapsen mieleen muodostuviin tarinallisiin malleihin. Näiden avulla hän pystyy seuraamaan, toistamaan ja tuottamaan kertomuksia (Mancuso 1986, Hännisen 1999, 46, mukaan).

Kertomusten mahdollinen sisältö karttuu ja muovautuu lapsen varttuessa. Haldarin mukaan lasten tarinoiden tutkiminen on mielekästä, sillä lapsilta saadaan erilaisia tarinoita kuin aikuisilta: he pystyvät huomaamaan ja sanoittamaan joitakin kulttuurisia käsikirjoituksia aikuisia paremmin, sillä ne eivät vielä ole yhtä alitajuisia. (Haldar 2013, 568.) Myös lapsuudesta nuoruuteen siirtyminen muovaa tarinavarantoa. Tätä Hänninen kuvaa ”tarinallisen viattomuuden” menettämiseksi. Kymmenen vuoden ikäiset lapset kirjoittivat Lulu Sunin tutkimuksessa konventionaalista tarinamuotoa noudattelevia kertomuksia, joissa oli onnellinen loppu, kun taas 15–18-vuotiaiden kertomukset olivat kokeilevampia ja päättyivät useimmiten epämääräisesti tai onnettomasti. (Sun 1998, Hännisen 1999, 47, mukaan.) ”Sun päättelee, että nuoret tuovat tarinoihin omia onnellisen tarinan kaavoihin sopimattomia kokemuksiaan ja valmistautuvat kohtaamaan maailman koko ambivalenssissaan ja epävarmuudessaan.” (Hänninen 1999, 47.)

Kun tarinallista aineistoa analysoidaan sukupuolinäkökulmasta, on tärkeää varoa ylitulkintaa varsinkin kirjoittajan sukupuolen osalta. Kielentutkimuksessa ei ole löydetty yleistettäviä tyylipiirteitä, jotka leimaisivat tyypillisesti miesten tai naisten kirjoituksia. Sukupuolistuneita eroja löytyy lähinnä sisällöllisellä tasolla, kun taas tyylierot sulautuvat yleensä tekstilajin konventioihin. (Tainio 2005, 229.) Analyysissä on tällöin erotettava kerronnan ja sisällön taso: voidaan ajatella, että tyttöjen ja poikien välillä olisi eroa kertomusten sisällöissä ja siinä, miten sukupuoli niissä näkyy, mutta kerronnan tyylin perusteella voi olla mahdotonta tehdä päätelmiä kirjoittajan sukupuolesta. Vastaavasti esimerkiksi Haldar erottaa tutkimuksessaan analyttisesti kirjoittajan ja kertojan tason, ja keskittyy erityisesti kertojan kuvauksiin sukupuolesta, ei kirjoittajan henkilökohtaisiin käsityksiin (Haldar 2013, 570).

Tarinallista lähestymistapaa väkivaltaa koskevissa kertomuksissa ovat hyödyntäneet muiden muassa Marita Husso ja Marianne Notko (Husso 2003; Notko 2011). Samoin lasten väkivaltakokemuksia on alustavasti tarkastellut narratiivisesta näkökulmasta jo aiemmin mainittu Carolina Øverlien (2014). Husso kuvaa erityisesti parisuhdeväkivallan kulttuurisia selitysmalleja Linnie Hillierin kausaalisen stereotyypin käsitteellä (Hillier 1995; Husso 2003). Kausaaliset stereotyypit ovat ”hyvin tunnettuja, sukupolvelta toiselle siirtyneitä

totuutena ja yleisenä tietona pidettyjä uskomuksia pahoinpideltyjen naisten ja väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten persoonallisuuden piirteistä, toiminnasta ja ominaisuuksista (mt., 119). [...] Kausaaliset stereotyypit ja myytit mustasukkaisista miehistä ja väkivaltaa käytöksellään kerjäävistä tai siihen vapaaehtoisesti suostuvista naisista eivät siten ole pelkästään harmittomia jäänteitä menneiltä ajoilta.” (mt., 98–99.) Erillisistä tarinoista Husso mainitsee eroottis-romanttisen narratiivin, jonka sisäistämme hyvin varhaisessa vaiheessa ja jonka kautta ”merkityksellistämme läheisiä suhteita ja sijoitamme rakastumisia ja ihastumisia juonellisiin tarinoihin” (mt., 100). Väkivaltakulttuurin asennehistoriallista perintöä tutkinut Satu Lidman puolestaan valottaa useiden kulttuuristen narratiivien historiallista taustaa ja kuvaa osuvasti niiden pysyvyyttä ja historiallista kerrostuneisuutta (Lidman 2015). Näin ollen kausaaliset stereotyypit kytkeytyvät sosiaalisen tarinavarannon käsitteeseen, jota Marianne Notko puolestaan käyttää väkivaltaa kohdanneiden naisten elämäntarinoiden jäsentämiseen (Notko 2011). Ne tarjoavat valmiita malleja, kulttuurisia narratiiveja, jotka omaksumme kuin huomaamatta osaksi sosiaalista tarinavarantoa, jota taas käytämme jäsentämään omassa elämässä kohtaamiamme tilanteita järkeenkäyviksi tarinoiksi.

3 TUTKIMUSONGELMA

Tutkimusaiheeseeni minut johdattelivat aiemman tutkimuksen herättämät kysymykset, eli määrällinen ero tyttöjen ja poikien välillä vanhempiin kohdistuneen parisuhdeväkivallan havaitsemisessa: tytöt havaitsevat väkivaltaa selvästi enemmän kuin pojat (Huttunen ym. 2015). Tulkintani mukaan taustalla voivat vaikuttaa sosiaaliset ja kulttuuriset syyt: se, miten lapsen sukupuolikäsitys muodostuu jo varhain ja vahvistuu toiston ja toiminnan kautta. Suhteen väkivaltaan voidaan siis ajatella olevan sukupuolistunut jo lapsesta saakka. Tarkoitukseni on tutkia, millä tavoin nämä sukupuolen ja väkivallan kulttuuriset kytkökset heijastuvat lasten ja nuorten kerrontaan. Tutkielman painopisteeksi muotoutuivat sukupuolen kertomisen monet tavat lasten ja nuorten tarinoissa. Tarkastelen sukupuolta väkivaltakertomuksissa usealla eri tasolla: pääpaino on sisällön tasolla tarinan vanhempien sukupuolitapaisuuksien kertomisessa, mutta tarkastelen myös tarinassa hahmona olevan lapsen toimintaa ja sukupuolen näkymistä sisällön tasolla. Kerronnan tasolla tarkastelen sekä tyttöjen ja poikien että eri ikäryhmien välisiä eroja väkivallasta kertomisessa.

Tässä tutkielmassa kysyn, *millaisia tarinoita tytöt ja pojat kertovat perheessä tapahtuvasta vanhempien välisestä väkivallasta ja miten nuo tarinat ovat sukupuolistuneita*. Olen jakanut tutkimusongelmani seuraaviin alakysymyksiin:

- 1) Miten tytöt ja pojat kuvaavat ja selittävät parisuhdeväkivaltaa?
- 2) Miten sukupuoli ja sukupuolitapaisuus näkyvät kertomuksissa?
- 3) Millaiseen asemaan lapset asetetaan kertomuksissa ja miten lapsen toimijuutta kuvataan?

Ensimmäiset kaksi tutkimuskysymyksistä mahdollistavat sekä tyttöjen ja poikien välisten erojen tarkastelun että vanhempien sukupuolen analyysin. Niissä turvaudun pääosin sukupuolen performatiivisuuden viitekehykseen sekä ensimmäisen kysymyksen osalta myös tarinallisen tutkimuksen näkökulmaan. Kolmas kysymykseni laajentaa parisuhdeväkivallan kuvausta myös tilannetta seuraavan lapsen näkökulmaan. Siinä turvaudun erityisesti uuden lapsuuden sosiologian ja lapsilähtöisen väkivaltatutkimuksen teorioihin, edelleen kuitenkin sukupuolinäkökulman mielessä pitäen.

4 TUTKIMUSASETELMA

Ontologisilta lähtökohdiltani nojaudun tutkielmassa realismiin ja materialismiin siinä mielessä, että myönnän ihmismielen ja sosiaalisen merkityksenannon ulkopuolella olevan erillisen todellisuuden, ja ajattelen ihmisen olevan reaaliseen maailmaan suhteutuva toimija (Hänninen 1999, 25; Walliman 2006, 15). Kuitenkin sosiaalinen todellisuus on ihmisten välisessä kielellisessä vuorovaikutuksessa rakentunutta ja perustuu merkityksiin, joita ihmiset kussakin ajassa ja paikassa antavat ilmiöille. Näin ollen sitoudun myös sosiaaliseen konstruktionismiin, ja nimenomaisesti sen nk. ”heikkoon” versioon, jossa ajatellaan sosiaalista todellisuutta rakennettavan kielellisillä käytännöillä. Kielellisillä rakennelmilla kuitenkin on perustansa reaaliossa käyttökotekstissään, eli reaaliseen kohteen voidaan ajatella olevan olemassa. (Berger & Luckmann 1994; Hänninen 1999, 27.)

Epistemologisten lähtökohtien osalta uskon tieteellisen tiedon mahdollisuuteen ja siihen, että todellisesta maailmasta voidaan vähintäänkin pyrkiä saamaan mahdollisimman kattavaa tietoa. Feministinen näkökulma tuo kuitenkin lisäksi ajatuksen tiedon näkökulmasidonnaisuudesta. En sitoudu äärimäisiin standpoint-teorioihin, joiden mukaan sorrettujen tieto olisi ”parempaa”, mutta kyseenalaistan tieteellisen perinteen oletuksen tieteen arvovapaudesta, neutraaliudesta ja objektiivisuudesta (ks. esim. Ramazanoglu & Holland 2002, 60–79; Wylie 2005). Näihin voidaan tietyissä rajoissa pyrkiä, mutta varsinkin ihmistieteissä on ilmeistä, että tutkija on osa tutkimuskohdettaan eli ihmisten elämismailmaa eikä voi täysin astua sen ulkopuolella ja tarkkailla todellisuutta ”ulkopuolelta” (Varto 1992). Samoin tutkijan omat lähtökohdat ja intressit vaikuttavat tutkimuksen tekoon, mutta koko tiedeyhteisön tasolla uskon tieteen itseäänkorjaavuuden ideaalin kykenevän toimimaan, mikäli tiedeyhteisö jatkuvasti pyrkii myös tieteen sisäiseen itsekritiikkiin ja oman toimintansa reflektointiin sekä tunnustaa omat historialliset sidonnaisuutensa ja mahdolliset vinoumansa.

Tutkielman filosofisista ja teoreettisista lähtökohdista seuraa, että tutkimusmenetelmien osalta tutkielmassa nojaudutaan laadullisen tutkimuksen menetelmiin. Laadullisia menetelmiä käytetään, koska ”tutkittavat merkitykset ja merkityksiin kietoutuneisuus ilmenevät laatuina, joita ihmisillä, ihmisten toimilla ja kulttuurin ilmiöillä on” (Varto 1992, 14). Laadullinen tutkimus tutkii ihmisen elämismailmaa, jota tarkastellaan merkitysten

maailmana. Merkitykset ilmenevät ihmisen toimina, päämäärien asettamisena, suunnitelmina ja muina ihmisestä lähtöisin olevina ilmiöinä. (Mt.) Koska ajattelen tutkijan ja tutkittavien ihmisten kuuluvan samaan merkitysten maailmaan, ei tutkimuskohdetta nähdäkseni koskaan voida pitää tutkijan ulkopuolisena esineenä. Tässä tutkielmassa pyrin tulkitsemaan ja ymmärtämään aineistossani sukupuolelle ja väkivallalle annettuja merkityksiä ja niitä yhteyksiä, joita näillä on kulttuurisiin narratiiveihin väkivallasta. Tulkintaani muovaa oma paikantumiseni: se, että olen samasta kulttuurista aineistoni kirjoittajien kanssa, korkeakoulutettu nainen, ja kenties eniten se, että pystyn samaistumaan osaan tutkittavista, koska olen itse ollut kuudes- ja yhdeksäsluokkalainen tyttö suomalaisessa koulumaailmassa.

Tutkimusaineistona ainekirjoitukset

Tutkielman aineiston keruu on toteutettu kirjoitustehtävänä kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten oppilaille kolmella keskisuuren suomalaisen kaupungin koululla. Alun perin näiden ikäluokkien valinta perustui tutkimusaiheen kytkökseen määrälliseen aineistoon perustuvaan tutkimukseen, jossa sukupuolten väliset erot väkivallan havaitsemisessa tulivat selkeästi esiin (Huttunen ym. 2015). Myös Oksasen kuvaama taiteikä on tämän ikäisillä ohi, ja sukupuolten väliset erot ovat alkaneet tulla jo selkeästi esiin heidän ikäisillään (Oksanen 2008). Toisaalta kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten tarinoiden keskinäinen vertailu voi olla mielenkiintoista tarinallisen yksilönkehityksen näkökulmasta. Voidaan ajatella, että kuudesluokkalaisten näkyä vielä lasten tarinoille tyypillinen pyrkimys selkeyteen ja onnelliseen loppuun, kun taas murrosikäisillä yhdeksäsluokkalaisten voidaan odottaa olevan ambivalentimpia ja kokeilevampia tarinoita. Myös Haldarin ajatus lasten paremmasta kyvystä sanoittaa kulttuurisia stereotyyppioita, koska elämän käsikirjoitukset eivät vielä ole alitajuisia vaan tulevat artikuloituiksi, voi näkyä aineistossa (Haldar 2013, 568). Alakouluikäiset kuudesluokkalaisten elävät vielä jossain määrin lasten maailmassa, kun taas yläkoulua jo kolme vuotta käyneet yhdeksäsluokkalaisten alkavat pian olla aikuisuuden kynnyksellä. Ylä- ja alakoulun erilaiset ympäristöt voivat muokata tarinallista kehitystä. Myös väkivallalle altistumisen vaikutukset ovat joiltakin osin erilaisia eri-ikäisillä: kouluikäisillä oirehdinta voi olla esimerkiksi tottelemattomuutta, matalaa itsetuntoa, pelkoja ja itsesyytöksiä, kun nuoruusikäisillä esiintyy myös seurusteluväkivaltaa, rikollisuutta, karkailua, itsemurha-alttiutta ja päihteiden käyttöä (Oranen 2001, 56–57).

Lasten näkökulman esiin tuomiseksi valitsin aineistonkeruutavan, jossa lapset ja nuoret pääsevät mahdollisimman vapaasti kertomaan omista näkemyksistään ja käsityksistään niin, että aikuinen osallistuu vain tiedon keräämiseen ja analysointiin, mutta ei sen tuottamiseen. Aineiston keruun lähtökohtana oli kehyskertomuksiin pohjautuvan eläytymismenetelmän käyttö. Eläytymismenetelmät voidaan karkeasti rajata kahteen tyyppiin: aktiiviseen, jossa roolileikin keinoin luodaan ja esitetään tilanne itse, sekä passiiviseen, joka tapahtuu yleensä kirjoittamalla (Eskola & Suoranta 2008, 111–112). Tässä tutkimuksessa käytettiin passiivista menetelmää. Lapsia ja nuoria pyydettiin kirjoittamaan kouluaineet perheessä tapahtuvasta väkivallasta kehyskertomuksen perusteella. Kehyskertomuksena toimi kuvaus parisuhdeväkivaltatilanteesta. Kertomusta seurasi kysymyksiä siitä, mikä oli johtanut kyseiseen tilanteeseen, miten tilanne jatkui, ja miten lapsi tai nuori itse toimisi kyseisessä tilanteessa. Aineisto kerättiin kahdelta kuudennelta ja kolmelta yhdeksänneltä luokalta. Kirjoituksia kertyi yhteensä 96, joista seitsemän jätettiin käyttämättä, sillä ne olivat selkeästi pilailumielessä tehtyjä, keskeneräisiä tai liian lyhyitä. Aineiston pituus puhtaaksikirjoitettuna (Times New Roman -fontilla, fonttikoko 12, riviväli 1,5) oli yhteensä 35 sivua.

Tutkimusasetelman rajoitteena mainittakoon, että se valitettavasti osaltaan uusintaa heteroseksuaalista järjestystä asettamalla kehyskertomuksissa oletusarvoksi heteroseksuaalisessa suhteessa tapahtuvan väkivallan ja samalla vahvistaa myös ydinperheoletusta. Heteronormatiivisuuden käsite viittaa siihen, kuinka diskursiivisesti institutionalisoitu heteroseksuaalisuus muodostaa oletusarvoisen ja ainoan tavoiteltavan seksuaalisten ja sosiaalisten suhteiden mallin. Kyse ei ole ainoastaan seksuaalisuudesta, vaan sukupuolijärjestyksestä, jossa heteroseksuaalinen maskuliinisuus ja feminiinisyys edustavat luonnollisia, oikeutettuja ja toivottuja mahdollisuuksia olla ihminen. (Lehtonen 2003, 30–32; Rossi 2006). Valitsin silti juuri tämän asetelman, koska tarkoitukseni on tässä tutkielmassa keskittyä nimenomaan nuorten käsityksiin heteroseksuaalisissa suhteissa tapahtuvasta stereotyyppisestä väkivallasta. Ydinperhe on edelleen tyypillisin perhemuoto Suomessa, ja siihen liittyy vahvoja kulttuurisia odotuksia ja narratiiveja, joita tarkoitukseni on tutkia (SVT 2014). Hetero-oletusta olen tietoisesti rikkonut ainoastaan aineistonkeruuvaiheessa kehyskertomuslomakkeissa: lomakkeen taustatiedoissa oli mahdollista valita sukupuolekseen ”muu” tytön tai pojan sijaan. Tämä tosin herätti useimmissa tutkittavissa luokissa hämmennystä ja joka ryhmästä joku kysyi, mitä se

tarkoittaa. Ihmetys toki kertoo osaltaan kaksijakoisen sukupuolikäsityksen voimakkuudesta ja tarpeesta lisätä tietoa myös erilaisista sukupuolen ymmärtämisen tavoista.

Kuudesluokkalaisten osalta tutkimuslupa saatiin koulun rehtorilta, ja oppilaiden vanhemmat olivat lukuvuoden alussa allekirjoittaneet sitoumuksen, jolla lapset saavat osallistua kouluvuoden aikana eri tutkimuksiin. Yhdeksäsluokkalaisten osalta tutkimuslupa saatiin kaupungin perusopetuksen johtajalta, mutta vanhemmilta lupaa ei erikseen kysytty. Aiheen arkuuden vuoksi olen huomionut, että luvan kysyminen etukäteen olisi saattanut joissain tapauksissa vaikuttaa tutkimustulokseen tai pahimmillaan asettaa lapsen vaaraan, mikäli perheessä esimerkiksi olisi ollut väkivaltaa. Aineistoa kerätessä oppilaille korostettiin, että osallistuminen on vapaaehtoista ja sen saa keskeyttää, mikäli aiheesta kirjoittaminen tuntuu pahalta. Oppilaat saivat esittää kysymyksiä tutkimusta ja tehtävänantoa koskien sekä kirjoittaessaan että kirjoittamisen jälkeen, ja heitä neuvottiin puhumaan opettajalleen, mikäli aihe jää vaivaamaan.

Eläytymismenetelmässä kehyskertomuksia on yleensä 2–4, ja olennaista on, että ne pysyvät muuten samanlaisina, mutta yhtä muuttujaa varioidaan. Periaatteessa tällä jäljitellään tutkimuksellista koeasetelmaa, ja menetelmä mahdollistaa muuttuvaan tekijään liittyvien erojen tutkimisen. (Eskola & Suoranta 2008, 110–117.) Omassa aineistonkeruussani kehyskertomuksia oli luontevasti kaksi, ja muuttuva tekijä oli väkivallan tekijän ja uhrin sukupuoli. Kukin oppilas kirjoitti kuitenkin vain yhden kehyskertomuksen perusteella, sillä molempien kehyskertomusten näkeminen ja niistä kirjoittaminen peräkkäin olisi saattanut synnyttää oppilaissa ennakko-oletuksia tutkittavasta ilmiöstä ja vaikuttaa kirjoitusten sisältöön. Neljässä luokassa kaikki oppilaat saivat saman kehyskertomuksen, ja heille kerrottiin vasta kirjoittamisen jälkeen, että jotkut luokat saavat eri kehyskertomuksen. Käytännön syistä, jotta tekstien määrät olisivat menneet tasan kehyskertomusten suhteen, yhdessä luokassa puolet oppilaista sai kehyskertomuksen, jossa tekijänä on äiti, ja toinen puoli kehyskertomuksen, jossa tekijä on isä.

Tämän tutkielman aineistoa kerätessä samankaltaisten ja riittävän isojen luokkien saaminen samoista kouluista osoittautui haastavaksi. Erityisesti yhdeksäsluokkalaisten osalta luottamuksen saavuttaminen ja siten kirjoitustehtävän ottaminen ”vakavasti” oli vaikeaa, varsinkin poikien osalta. Osa tarinoista onkin hyvin lyhyitä tai selkeästi vitsejä, vaikka toki myös käyttökelpoista materiaalia on paljon. Kirjoitettua materiaalia tuli

kuitenkin aineistonkeruun alkuvaiheessa tavoiteltua vähemmän sekä pienten luokkakokojen että tutkittavien haluttomuuden tai lyhytsanaisuuden vuoksi. Tämä vuoksi keräsin aineistoa suunnitellun kahden eri yhdeksännen luokan sijaan kolmelta eri luokalta saadakseni tavoittelemani 80–100 tekstiä.

Taulukko 1: Ainekirjoitusten lukumäärät iän, sukupuolen ja kehyskertomuksen mukaan luokiteltuna

	6. lk (tekijä isä/tekijä äiti)	9. lk (tekijä isä/tekijä äiti)	yhteensä (tekijä isä/tekijä äiti)
tytöt	8/11*	12/11	20/22
pojat	13/12	11*/11	24/23
yhteensä	21/22	23/22	44/44 = 89

*keskeneräisyyden tai pilailumielen vuoksi jätin käyttämättä yhden kuudesluokkalaisen tytön ja kuuden yhdeksäsluokkalaisen pojan kirjoitukset, joita ei ole laskettu tässä mukaan.

Valitsin aineistonkeruun menetelmäksi eläytymismenetelmän, koska sillä ensinnäkin vältetään ne eettiset ongelmat, joita lasten haastattelemisesta arkaluontoisesta aiheesta olisi syntynyt. Lapsia ja nuoria ei suoranaisesti pyydetä kirjoittamaan omista kokemuksistaan, vaikka fiktiivisiä tarinoita kirjoittaessa henkilökohtaiset kokemukset voivatkin sävyttää kertomuksia. Lisäksi otanta kouluista kattaa koko ikäluokan eikä rajaa mitään ryhmää ulos aineistosta, kun taas esimerkiksi haastatteluissa olisi syntynyt ongelmia siitä, ottaako mukaan vain väkivaltaa kokeneita lapsia, ja jos haluaa mukaan muita kuin väkivaltaa kokeneita, miten valikoida haastateltavat.

Eläytymismenetelmää on kritisoitu siitä, että se tuottaisi pelkkiä stereotypioita (Eskola & Suoranta 2008, 116). Oman tutkimusongelmani kannalta näen tämän nimenomaan vahvuutena enkä ongelmana: menetelmällä on mahdollista tuottaa juuri etsimäni kaltaista tietoa sukupuolittuneista stereotypioista ja väkivaltakäsityksistä. Eskolan ja Suorannan mukaan ”(e)läytymismenetelmä tuottaa aineistoa, joka nousee yleisesti jaetusta kulttuurin kuvastosta. Sen avulla on mahdollista kerätä rajatun tapahtuman tai episodin kulttuurisia merkityksiä” (mt., 116). Menetelmä ei tuota faktoja, vaan merkkejä kirjoittajien kuulumisesta kulttuuriseen järjestelmään (mt., 116). ”Eläytymismenetelmätarinat eivät välttämättä ole kuvauksia todellisuudesta vaan mahdollisia tarinoita; tarinoita siitä mikä saattaa toteutua ja mitä eri asiat merkitsevät.” (Eskola 1998, 59. Kursiivi MH.) Mahdollisen tarinan käsite tekee eläytymismenetelmästä erityisen sopivan vastaamaan

tutkimuskysymyksiini.

Aineiston analyysi

Narratiivista aineistoa voidaan Matti Hyvärisen mukaan analysoida ainakin temaattisen luennan tai sisällön analyysin keinoin, luokittelemalla kertomuksia niiden kokonaishahmon perusteella, analysoimalla yksityiskohtaisesti kertomusten kulkua, tai kertomuksen vuorovaikutuksellista tuottamista analysoiden (Hyvärinen 2006, Notkon, 14.4.2015 mukaan). Tässä tutkielmassa olen käyttänyt pääasiassa sisällön analyysia lukien kertomuksia sukupuolen tuottamisen näkökulmasta. Tutkielmassani narratiivisuus on rajattua siinä mielessä, että en tutki lasten ja nuorten kertomuksia kokonaisuuksina. Tarkastelen kertomusten osioita erikseen suhteessa tutkimuskysymyksiini. Rajaan narratiivisen menetelmän käytön pääasiassa lasten ja nuorten käyttämiin väkivallan selitysmalleihin, jotka kuvaavat kertojien hahmottamia syy-seuraussuhteita ja niihin mahdollisesti liitettyjä kulttuurisia stereotypioita. Sosiaalisen tarinavarannon ja mahdollisen tarinan käsitteitä kuitenkin käytän myös tarinoiden osien analysointiin tarkastellessani, millaisista tapahtumista lasten ja nuorten ylipäätään on mahdollista kertoa.

Pääasiallisena analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–100; Silvasti 2014). Käsitteeni sukupuolesta, ennakkotietoni parisuhdeväkivallasta sekä tarinallisen tutkimuksen lähestymistapa siis ohjasivat aineiston käsittelyä. Ensimmäisessä luokitteluvaiheessa keskityin aineiston tarinoiden sisältöön ja käytin määrällistä analyysia ja taulukointia tekstimassan hallintaan. Luokittelu vaatii tutkijalta melko paljon tulkintaa, minkä vuoksi tein alustavan luokittelun kaksi kertaa luotettavuuden lisäämiseksi. (Eskola 1992, 17.) Ensimmäisellä kerralla käytin menetelmänä aineistolähtöistä koodausta tutustuakseni aineistoon. Tämän perusteella muodostin erilliset taulukot kumpaankin kehyskertomukseen liittyvistä tarinoista. Taulukoiden avulla pyrin hahmottamaan eri koodien esiintymisen yleisyyttä eri oppilasryhmissä: tytöillä ja pojilla, kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisilla. Laskin siis kunkin koodin saamia mainintoja kertomuksissa. Koodaus oli hyvin yksityiskohtaista, sillä en halunnut tässä vielä vaiheessa sulkea ulos aineiston tarjoamia vihjeitä ja nyansseja liian karkealla luokittelulla tai ennalta määrätyillä kategorioilla. Yhteensä koodeja kertyi isän tekemää väkivaltaa kuvaavaan kehyskertomukseen liittyen 206 ja äidin tekemää väkivaltaa kuvaavaan kehyskertomukseen

liittyen 222. Tämän jälkeen luokittelin koodit värikoodeja apuna käyttäen seuraavasti: taustatilanne/väkivallan selitykset, toimijattomat tapahtumien kuvaukset, lapsen toiminta ja tunteet tilanteessa ja tilanteen jälkeen, isän toiminta ja tunteet ennen tilannetta, tilanteessa ja tilanteen jälkeen, äidin toiminta ja tunteet ennen tilannetta, tilanteessa ja tilanteen jälkeen, sekä kertojan tunteet ja ajatukset.

Tämän jälkeen tein reliabiliteetin lisäämiseksi toisen koodauksen, jossa pohjana olivat ensimmäisen kerran koodit sekä niissä huomaamani puutteet. Jo ensimmäisen koodauskerran aikana olin huomannut sekä liiallisia yleistyksiä että tarpeetonta yksityiskohtaisuutta koodauksessani, ja näiltä osin pyrin muuttamaan koodeja kuvaavammiksi. Koodien luokittelun tein tällä kertaa toimijuuden ja toimintojen sijaan kertomusten narratiivista luonnetta kunnioittaen ja kronologisuuden sekä kontekstin huomioimaan pyrkien. Tämän vuoksi luokittelin koodit seuraavasti: ennen väkivaltatilannetta, väkivallan aikana, käänne/käänteet väkivallan jälkeen, loppuratkaisu, sekä kerronnalliset keinot ja muut erityispiirteet. Päädyin tähän luokittelutapaan huomattuani, että ainoastaan mainintojen määrän laskeminen taulukosta antaa kyllä yleiskuvan tiettyjen teemojen toistuvuudesta, mutta paljon sisältöä myös hukkuu taulukkoon, joka ei ota kunkin yksittäisen tarinan kontekstia, esimerkiksi väkivallan selityksiä tai aiempia tapahtumia huomioon.

Kahden koodauskerran jälkeen siirryin Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven kuvaamaa sisällönanalyysin runkoa noudatellen koodausta laajempaan teemoiteluun. Teoreettisen viitekehyksen, aineistolähtöisen koodausten aikana esiin nousseiden teemojen ja tutkimuskysymysteni pohjalta muodostin aineistolle analyysikysymyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–92). Kysymykset koskivat esimerkiksi sitä, miten isän tai äidin tekemää väkivallantekoa kuvataan tai selitetään, millaisena tekijänä ja millaisena uhrina äiti ja isä kuvataan, miten äiti ja isä kuvataan suhteessa lapseen, ja millaisena toimijana lapsi kuvataan kertomuksissa. Teemoittelemalla niputin havaitsemiani koodeja laajempien kokonaisuuksien alle ja aloin pudottaa pois tutkimuskysymysten kannalta epäolennaisia koodeja (Silvasti 2014). Aineiston laajuus mahdollisti myös sen kvantifioinnin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 120–122). Näen perusteltuna käyttäen rajatussa määrin myös määrällistä erittelyä, sillä tutkimusasetelmani muistuttaa koeasetelmaa ja tavoitteeni on etsiä eri ryhmien kertomiselle tyypillisiä piirteitä, yhtäläisyyksiä ja eroja. ”Tyypillisyys” jo käsitteenä viittaa määrälliseen yleisyyteen, joten nähdäkseni tiettyjen laadullisten teemojen esiintymiskertojen

laskeminen tuo tässä tapauksessa olennaista lisätietoa tutkimusaiheesta. Lopuksi jäsensin aiempien koodausten tulokset kirjoitettuun muotoon vastauksiksi aineistolle esittämiini analyysikysymyksiin. Analyysikysymysten vastaukset kokosin lopulta vastaamaan kuhunkin tutkimuskysymykseeni mahdollisimman selkeästi.

Yhtenä menetelmänä olen käyttänyt myös positioanalyysia eli kertomusten eri hahmoille annettujen positioiden, subjektiasemien, määrittämistä ja tarkastelua (Harré & Langenhove 1999). Tämä on yksi narratiivisessa analyysissa yleinen työkalu (vrt. Haldrar 2013, Överlien 2014). Käytän sitä erityisesti tarinoiden lapsen tunteita ja toimintaa tarkastellessani, mutta jossain määrin myös vanhempien asemien tarkasteluun tekijöinä ja uhrina. Sovelsin position tai subjektiaseman käsitettä käytäntöön kysymällä, millaiseen asemaan lapsi asetetaan kertomuksissa. Erottelin aineistosta kohdat, jossa lapsen toimintaa ja tunteita kuvataan, ja kysyin, kenen näkökulmasta ne on kirjoitettu ja mitä muita erityispiirteitä kohdilla on. Samoin vanhempien osalta luokittelin tekijän ja uhrin positioita melko karkeasti toimijuuden voimakkuuden ja uhriin tai tekijään suhtautumisen perusteella.

Eläytymismenetelmällä kerätyn aineiston analyysissa ongelmaksi voi muodostua aineiston ja siitä tehtyjen päätelmien yleistettävyyden ja luotettavuuden (Eskola 1992, 36–37). Tämän vuoksi tutkimuskysymykset onkin asetettava sellaiseen muotoon, johon aineiston avulla on mahdollista vastata. Kiinnostavaa onkin tutkia lasten ja nuorten kertomuksista muodostuvia tyypillisiä tarinoita ja niiden kuvaamia kulttuurisia narratiiveja, ja tutkimuksen kohteena voivat olla vain nämä fiktiiviset kertomukset, eivät lasten ja nuorten ”todelliset” ajatukset ja mielipiteet.

Kertomuksia tutkittaessa on erotettava tulkinnan tasot: tutkitaanko tekstiä sellaisenaan vai pyritäänkö tulkitsemaan myös kertojan tai kirjoittajan intentioita. Metodologisesti ongelmallista kertojan intentioiden arvailussa on ”se, että mielen sisäiset prosessit ovat tutkijan silmille sellaisenaan näkymättömiä ja usein myös ihmisen itsensä reflektioita pakenevia.” (Hänninen 1999, 28.) Metodologisilta lähtökohdiltaan kertomusten, sisäisen tarinan ja draaman tutkimuksella on joitakin eroja. Kertomuksia analysoidaan yleensä suhteessa kerrontatilanteeseen tai kirjoitustraditioon, tekemättä oletuksia sen tuottaneesta mielen sisäisestä prosessista. (Mt., 28–30.) Näin ollen tunnistan myös omassa tutkimusasetelmassani mahdollisen ongelman pyrkiä tekemään oletuksia tyttöjen ja poikien omista sukupuolikäsityksistä heidän kirjoittamiensa aineiden perusteella. Pyrinkin

keskittymään kertomuksissa tuotettuun sukupuoleen osana kulttuurista kuvastoa, en suorina heijastumina kirjoittajien omista yksilöllisistä sukupuolikäsityksistä. Tämän vuoksi on analyyttisenä työkaluna hyödyllistä erottaa toisistaan kirjoittajan ja kertojan käsitteet (vrt. Haldar 2013, 570).

Tutkimusetiikasta

Ihmistieteissä tutkimusetiikkaa arvioidaan yleensä kahdesta näkökulmasta: tutkimuksen tieteellisen luotettavuuden ja tutkittavien henkilöiden. Suhteessa tutkittaviin ihmisiin peruskysymyksiä ovat tutkittavien anonymiteetti ja se, että tutkittavia ei vahingoiteta. (Walliman 2006, 152–158.) Yllä olen sivunnut jo joitakin tutkimusetiikan piiriin yleensä määriteltäviä tutkimuksen osa-alueita: olen kuvannut tutkimuslupamenettelyä, sillä tutkittavien suostumus muodostaa olennaisen osan tutkimuseettisestä perustasta. Samoin olen kiinnittänyt huomiota siihen, että sensitiivisestä aiheesta puhuttaessa tutkittaville on syytä tarjota mahdollisuutta keskustella tai hakea apua, mikäli aihe osoittautuu vaikeaksi tai tunteita herättäväksi. Tutkittavien anonymiteettiä olen pyrkinyt suojaamaan useilla keinoilla: tässä tutkimusraportissa en erittele kaupunkia tai kouluja, joista olen ainekirjoitukset kerännyt. Aineisto kerättiin täysin anonymisti, eli en itsekään tiennyt tutkittavien nimiä aineistonkeruutilanteissa eikä heiltä kysytty muuta kuin ikää ja perhesuhteita. En lukenut tekstejä aineistonkeruutilanteissa, joten en pysty yhdistämään tekstejä luokissa kohtaamiini oppilaisiin. Korostin oppilaille, että kirjoituksia ei lue kukaan muu kuin minä, että opettaja ei näe niitä, eikä kirjoituksia arvioida kouluaineiden kriteerein. Tutkittavien vahingoittamista olen pyrkinyt välttämään useilla keinoilla: ensinnäkin keräämällä vain fiktiivisiä kertomuksia, jolloin tutkittavien ei tarvitse kertoa suoraan oman elämänsä hankalista asioista. Toiseksi korostin tutkimukseen osallistumiseen vapaaehtoisuutta ja mahdollisuutta kieltäytyä aineistonkeruutilanteissa. Kolmanneksi olin miettinyt etukäteen, miten toimia, jos kirjoittaminen herättää jossakin oppilaassa vaikeita tunteita ja kerroin, että niistä voi tulla puhumaan minulle tai opettajalle jälkepäin. Tarjosin kirjoitustilanteen lopuksi myös oppilaille mahdollisuutta kysyä, jos jokin kirjoittamisessa jäi askarruttamaan, mutta tähän mahdollisuuteen juuri kukaan oppilas ei tarttunut.

Aineiston keruuseen liittyviä eettisiä kysymyksiä kenties metodologisesti mutkikkaampia ovat aineiston tulkintaan liittyvät kysymykset. Niitä voidaan ajatella sekä tieteelliseen

rehellisyyteen ja luotettavuuteen että tutkittavia kohtaan osoitettavaan arvostukseen liittyvinä. Lasten väkivaltakertomusten kuuntelemisessa ja tulkinnassa on Åsa Caterin mukaan noudatettava erityistä sensitiivisyyttä, jotta lapselle todella annettaisiin ääni eikä tutkija jyräisi lapsen tulkintaa omillaan. Cater kirjoittaa tosiasiallisesti väkivaltaa kohdanneiden lasten haastattelemisen menetelmistä, mutta tulkinnan osalta näen, että samoja sääntöjä voidaan soveltaa myös fiktiivisten kertomusten tulkintaan. Kertomuksissa on usein sisäinen logiikka, joka saa merkityksensä vain omaan kontekstiinsa sidottuna, lapsen yksilölliset kokemukset huomioiden. Esimerkiksi lapsen väkivaltakokemusten ”rankkuus” tai toistuvuus sekä käsitykset isästään tai isien roolista saattavat vaikuttaa siihen, millä sanoilla hän päättää kuvata väkivaltatilannetta. Ristiriidattomien tulkintojen löytämistä olennaisempaa on yrittää ymmärtää ristiriitaisuuksia kertomuksissa. Lisäksi on huomioitava, että lapsen ei aina ole edes mahdollista verbalisoida omia kokemuksiaan, eikä hän myöskään aina halua sitä tehdä. Lapsi saattaa myös valikoida sanottavansa kuulijan mukaan ja kertoa, mitä uskoo tutkijan haluavan kuulla. Cater korostaa kuitenkin osuvasti, että pääpiirteissään samat säännöt koskevat myös aikuisten haastattelemista – lapsiin suhtautuminen tasa-arvoisina informantteina aliarvioimisen sijasta edistää tutkijan ja haastateltavan välisen valta-asetelman loiventumista. Tutkijan valta tulkinnassa on joka tapauksessa suuri, jolloin tutkijalla on myös erityinen vastuu tehdä valideja tulkintoja tuodakseen lapsen ääntä kuuluviin. Validiteettia voidaan laadullisessa tutkimuksessa pyrkiä saavuttamaan erityisen tarkalla teoreettisten lähtökohtien, analyysiprosessin ja empiirisen materiaalin kuvauksella sekä kertomusten sisäisen logiikan hakemisella. (Cater 2008, 67–74.)

Tarinallisen tutkimuksen eettistä arvoa puolestaan on kuvattu esimerkiksi siten, että se antaa tutkittaville ihmisille ”äänen” (Hänninen 1999, 34). Se sopii siten erityisen hyvin lapsilähtöiseen tutkimukseen ja omaan näkökulmaani lapsesta aktiivisena sosiaalisena toimijana. Hännisen mukaan ”äänen antaminen” on kuitenkin ”aina suhteellista, kun kyse on tutkimuksesta. [...] tutkija valikoi ja pelkistää aineiston rikkautta. Tulkinnassa ja esityksessä on aina viime kädessä esillä tutkijan ääni, ja tämä on tärkeätä tunnustaa.” (mt., 34.) Tutkijan on joka tapauksessa viime kädessä otettava vastuu omista tulkinnoistaan. Äänen antamista pohtii myös Marianne Notko kysyessään, ”olenko vastuussa siitä, että kaikkien äänet ja kokemukset pääsevät esille ja tulevat julkaistuiksi?” (Notko 2011, 136). Hänen mukaansa tutkija on todellisena elävänä ihmisenä vastuussa tutkittavilleen, toisille eläville ihmisille. Myös tarinallisen aineiston ”totuudenmukaisuutta” voidaan pohtia ja jopa

kyseenalaistaa, mutta Notkon mukaan ”[m]erkitysten näkökulmasta totuudenmukaisuus on epärelevantti, ja keskeistä on se, millaisia merkityksiä kertojat antavat kokemuksilleen kyseisessä kerrontakontekstissa.” (mt., 133) Vahingoittavien suhteiden kontekstissa epäilyt totuudenmukaisuudesta ovat elinehto yhä jatkuvalla tulkintakehykselle, jossa naisiin kohdistuvan väkivallan laajuutta pyritään kyseenalaistamaan (mt., 134). Tämän tutkielman yhteydessä kysymykset totuudenmukaisuudesta ja tutkittavien tarinan kertomisesta ovat epärelevantteja fiktiomuotoisen aineiston vuoksi, mutta tämä ei poista tutkijan tulkintaan liittyvää vastuuta. Yhtäältä olen vastuussa tutkimusaineistoni kirjoittaneille lapsille ja nuorille siitä, että teen tulkinnoillani ”oikeutta” heidän käsityksilleen sukupuolesta ja parisuhdeväkivallasta. Toisaalta olen vastuussa myös lukijoilleni siitä, että tarjoan mahdollisimman perustellun tulkinnan kirjoitusten pohjalta.

5 KULTTUURISET NARRATIIVIT VÄKIVALLAN SELITYSMALLEINA

*Lumihanki kutsuu perhettä talvisin
Vaan ei tahdo tehdä koskaan lailla isin
Mut kun työnvälityksestä työtä ei saa
Hälle kohtalon koura juottaa väkijuomaa
Niin Turmiolan Tommi taas herää henkiin
Ja herrojen elkeet tarttuvat renkiin
Kohti laukkaa, viinakauppaa*

~

*Keskeltä kumpujen
Mullasta maan
Isät ylpeinä katsovat poikiaan
Työttömyys, viina, kirves ja perhe
Lumihanki, poliisi ja viimeinen erhe*

Parisuhdeväkivallalle annetut selitykset ja tyypilliset selitysmallit kuvaavat suhtautumista väkivaltaan: se voidaan nähdä joko yksityisasiana tai yhteiskunnallisena ongelmana, biologisena taipumuksena tai kulttuurisidonnaisena mallina, ja osapuolten toiminnalle annetut selitykset kuvaavat suhtautumista vastuun ja syyllisyyden kysymyksiin. Tässä luvussa tarkastelen aluksi aineistossani esiintyviä parisuhdeväkivallan selitysmalleja sekä isän että äidin tekemän väkivallan osalta. Hyödynnän analyysissä sekä sukupuolen performatiivisuuden teoriaa että tarinallisen tutkimuksen lähestymistapaa ja sosiaalisen tarinavarannon käsitettä. Tarkastelen eroja tyttöjen ja poikien tarinoiden sisällöissä sekä joitakin kerronnallisia erityispiirteitä.

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa on perinteisesti pyritty selittämään sekä väkivallan kohteena olleiden naisten masokistisuudella, nalkutuksella, provosoinnilla ja uskottomuudella että väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten mustasukkaisuudella, kontrollin menetyksellä, stressillä ja alkoholin käytöllä (Hillier 1995, 119; Husso 2003, 68; Lidman 2015, 89). Näitä selitysmalleja voidaan ajatella myös kulttuurisina narratiiveina parisuhdeväkivallasta, ja kulttuurisen tunnettuutensa vuoksi myös kansallisina tai jopa laajemmallekin kulttuuriselle

yhteisölle yhteisinä sosiaalisen tarinavarannon osasina. Esimerkiksi laajassa yhdysvaltalaisessa mielipidekyselyssä kaikki nämä selitykset saivat laajaa kannatusta (Worden & Carlson 2005, 1237–1238). Samat selitysmallit toistuivat myös oman aineistoni kertomuksissa isän äitiin kohdistamasta väkivallasta.

Olen jaotellut ainekirjoituksissa isän tekemälle väkivallalle annetut selitysmallit kahdeksaan eri luokkaan. Näistä tyypillisimpiä olivat kotityöt, stressi (joka saattoi johtua työhön tai rahaan liittyvistä huolista), isän alkoholinkäyttö, isän luonne tai mustasukkaisuus. Useimmin esiintynyt teema tai selitys väkivallalle oli riita, joka saattoi yhdistyä osittain muihin selitysmalleihin. Yhteinen piirre kaikille aineistossa kuvatuille riidoille oli kuitenkin se, että ainoastaan tarinan isä käyttäytyi väkivaltaisesti. Tilanne määrittyi riidaksi, mikäli ennen väkivallantekoa vanhemmat olivat riidelleet jostakin, ja isän väkivalta oli jatkumo tälle riidalle. Näiden yleisimpien selitysmallien lisäksi yksittäisiä kertoja mainittiin isän mahdolliset mielenterveysongelmat sekä äidin provosoiva käytös.

Taulukko 2: Isän tekemän väkivallan selitysmallit kirjoittajan iän ja sukupuolen mukaan ryhmiteltyinä

	Tytöt	Pojat
6. lk	Kotityöt (3) Riita (4) Työhuolet (3)	Riita (4) Alkoholi (8) Työhuolet (3)
9. lk	Riita (9) Pettäminen (4)	Riita (4) Pettäminen (3) Alkoholi (6)

Taulukkoon 2 on tiivistetty isän väkivallalle annetut tyypillisimmät selitysmallit kirjoittajien mukaan eriteltynä sukupuolittain ja ikäryhmittäin sekä niiden esiintymistiheys. Tyypilliset selitysmallit olivat joiltakin osin varsin selkeästi eriytyneitä ryhmittäin, joten tarkastelen seuraavassa ryhmien välisiä eroja ja kuvailen selitysmalleja tarkemmin.

”Isä tuli kotiin ja huomasi että äiti oli unohtanut laittaa ruokaa”

Kuudesluokkalaisten tyttöjen tarinoissa isän kuvataan suuttuvan äkillisesti, ja isä aloittaa aina riitelyn ja väkivallan. Erityistä vain heidän tarinoilleen on, että syynä suuttumiseen ovat tekemättömät kotityöt, jotka isän mielestä kuuluisivat äidin vastuulle. Tämä mainittiin väkivallan syyksi kolmessa tarinassa kahdeksasta. Lisäksi kolmessa tarinassa

syynä ”riidan” ja väkivallan alkamiselle on stressi, joka johtuu isän työhuolista tai työttömyydestä, ja näihin liittyvistä rahahuolista. Samalla isän luonteesta annetaan useimmissa tarinoissa jossain määrin äkkipikainen tai kohtuuton kuva. Isän suuttumus kuvataan hyvin äkillisesti alkavaksi ja nopeasti voimakkaaksi leimahtavaksi, kuten alla olevissa esimerkeissä.

”Hetki huoneeseen astuttuaan isä alkoi korottaa ääntään, koska ruokaa ei ollut tehty valmiiksi. Äiti yritti rauhoitella isää, mutta isä suuttui vain enemmän ja haukkui äitiä tyhmäksi, laiskaksi ja hyödyttömäksi isän rahaa varastavaksi ämmäksi.” (tyttö, 13)

”Isä menetti työpaikkansa, koska hän oli haastanut riitaa ja joutunut tappeluun. [...] Äidin palkka ei riittänyt koko perheen elättämiseen. Joten hän ehdotti että isä etsisi uuden työpaikan. Siitä isä suuttui ja äiti ja isä riitelivät pitkään” (tyttö, 12)

Näissä kertomuksissa sukupuoliroolit ovat varsin perinteiset: isää kuvataan määräileväksi perheen pääksi, joka odottaa äidiltä kotitöiden hoitoa ja kuuliaisuutta. Isän väkivaltaa ei pyritä juurikaan selittämään pois. Tekijän ja uhrin roolit ovat selkeät. Selkeä tekijä-uhrisasetelma ei kuitenkaan kuudesluokkalaisten tyttöjen kertomuksissa estä tilanteen määrittelemistä ”riidaksi”. Väkivallan selittäminen työn tai stressin kaltaisilla ulkoisilla syillä toimii kuitenkin yhtenä väkivallan ulossulkemisen keinona ja vapauttaa tekijän vastuusta – väkivalta on käsitettävämpää, jos sille löytyy jokin tekijän ulkopuolinen, poistettavissa oleva syy (Husso 2003, 68–71).

Kotitöistä johtuvan riidan ollessa väkivallan selityksenä isä yleensä suuttuu siitä, että äiti ei ole hoitanut ”velvollisuuksiaan” naisena, äitinä tai vaimona, siis tehnyt kaikkia kotitöitä. Monet kirjoittajat antavatkin kuvan laiskasta ja kohtuuttomia vaativasta isästä: *”Isä aloitti pitkän ja raskaan keskustelun siitä, miten äiti oli unohtanut käydä ruokakaupassa” (tyttö, 12)*. Äiti on periaatteessa vastuussa kaikista kotitöistä, ja isä suuttuu, kun tämä ei tee kaikkia kotitöitä. Kotityöt ovat yksi arjen selkeimmistä sukupuolitapaisuuksia ilmentävistä ja tuottavista toiminnoista, vaikka tasa-arvokeskustelu ja -pyrkimykset ovat ulottuneet niiden alueelle jo kauan. Vaikka kotitöiden jakamisesta keskustellaan paljon ja niiden sukupuolittuneisuus tunnistetaan, tekevät naiset yhä määrällisesti selvästi miehiä enemmän kotitöitä, ja niin työnjako kuin vastuu kodin arjen pyörittämisestä ovat sukupuolittuneita. Sukupuolitapaisuudet alkavat

näyttää luonnollisilta juuri arjessa tapahtuvassa toistossa. (Jokinen 2005, 46–59.) Myös aineistossani juuri kotitöihin liittyvät tapaisuudet toimivat osaltaan sukupuolieron merkitsijöinä.

Tulkitsen kertomuksia niin, että tytöt pitävät isän toimintaa kohtuuttomana ja kuvaavat tämän suuttuvan suorastaan absurdeista asioista. Tekstejä olisi kuitenkin mahdollista tulkita myös niin, että tytöt todella ajattelevat kotitöiden kuuluvan äidin vastuulle ja näkevät niiden laiminlyöminen legitimiin suuttumuksen aiheena. Tulkitsen kuitenkin isän suuttumuksen niin äkilliseksi ja kontekstissaan absurdiksi, että ajattelen tyttöjen ennemminkin leikittelevän perinteisillä käsityksillä sukupuolten rooleista viemällä ne yli parodiaan saakka¹. Tämä ei välttämättä ole tietoista: se, että kotityöt ja työhuolet teemana toistuvat useammassa tarinassa ja ovat tulleet useilla tytöillä ensimmäisenä mieleen, kertoo sukupuoleen liitettävien odotusten voimakkuudesta ja siitä, mitä on mahdollista nähdä tyypillisinä riidan aiheina. Tällainen kerronta mahdollistaa parodian ja liioittelun toimimisen keinona etäännyttää väkivaltaa itsestään ja omasta perheestään: jos ajattelee, että vain perheissä, joissa isä on ääridominoiva ja äärimaskuliininen, voi tapahtua väkivaltaa, on mahdollista kieltää väkivallan tapahtuminen ”tavallisissa”, ”tavallisten isien” perheissä (vrt. Cater 2007a; 2007b; 2008; Cater & Forssell 2014).

Perheriitoja

Yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen tarinoissa syyllisen ja uhrin roolit eivät ole yhtä selkeitä kuin kuudesluokkalaisten tyttöjen. Niissä väkivaltilanne saa alkunsa joko äidin pettämisestä tai yhteisestä riidasta. Tarinoissa, joissa väkivalta kehystetään riidasta johtuvaksi, riidat saattavat olla toistuvia ja joissakin tarinoissa väkivaltakin, mutta äiti on kuudesluokkalaisten tyttöjen tarinoita selkeästi enemmän osapuolena riidoissa ja saattaa esimerkiksi huutaa isälle, kunnes isä alkaa väkivaltaiseksi. Riidaksi tilanne määriteltiin yhteensä yhdeksässä yhdeksäsluokkalaisten tytön tarinassa, kun muissa ryhmissä riidaksi määrittelyn tarinoita oli neljä kussakin. Riidaksi määrittelyyn viittaa muutamassa tarinassa myös loppuratkaisussa yhteiseen sovintoon päätyminen, eli se, että isää ei

¹ Parodiasta sukupuolen toistin toistamisen keinona kirjoittaa esim. Butler 2006, 227–236. Aineistoni tekstit olisivat luettavissa myös sukupuolen parodian näkökulmasta, mutta tässä tutkielmassa ei rajauksen vuoksi ole kuitenkaan mahdollista käsitellä teemaa syvällisemmin.

määritetä syylliseksi:

*”...hän huutaa jo hieman leppyneen isän paikalle. He selittävät lapselle että ketään ei saa lyödä”
(tyttö, 15)*

”Heillä on useasti ollut pieniä riitoja turhista asioista kuten tänään, mutta näin ei ole käynyt aikaisemmin. Äiti ja isä kertoivat illalla olleensa kummatkin hieman stressaantuneita ja he olivat pahoillaan tapahtuneesta.” (tyttö, 15)

”Rakastavaisten riidaksi” määrittely on tyypillinen parisuhdeväkivaltaan liittyvä diskurssi, jolla voidaan vähätellä ja normalisoida väkivaltaa (Husso 2003, 68). Väkivaltaa voidaan sulkea ulos vastuuttamalla ja syyllistämällä myös uhria lukemalla tämä osalliseksi väkivaltaan. Oikeustieteilijä ja historian tutkija Satu Lidmanin mukaan parisuhdeväkivallan määrittelyllä molemminpuoliseksi riitelyksi on syvään juurtuneet perinteet myös historiassa: naisen kielenkäytön on katsottu provosoivan miehiä fyysiseen väkivaltaan ja näin oikeuttavan väkivallan. Toisaalta jo uuden ajan alun Euroopassa tunnettiin puolisoitten välistä epäsopua ja vastavuoroista väkivaltaa kuvaavan ”pahan elämän” käsite (Lidman 2015, 89–99). Toisin kuin ”nalkuttavaa naista” kuvaavat myytit kertovat, aineistossani ei kuitenkaan löydy juuri lainkaan kuvauksia verbaalisesti provosoivasta naisesta. Niissä harvoissa tapauksissa, joissa riidan syytä kuvataan, on kyse ilmeisesti ollut molemminpuolisesta sanallisesta erimielisyydestä, joka saa isän lopulta suuttumaan. Jonkinlaista äidin verbaalista provosointia kuvataan vain parissa tarinassa:

”Isä sanoo, ettei lapselle tarvitse huutaa ja äiti alkaa valittaa kun isä ei ole ensimmäisenä paikalla ottamassa lapsen huutoa ja riehumista kun hän tulee koulusta. [...] Äiti räähky, ettei isä ole ikinä kotona, vaikka onkin julkisella puolella töissä.” (tyttö, 15)

”Isä väitti äidin ostaneen kaikkea turhaa. Äiti puolustautui muistuttaakseen isän hämäräbisneksistä nuorena. Isä suuttui pahasti.” (tyttö, 15)

Vaikka tapahtumia kutsutaan ja kuvataan monesti riidaksi, nähdään isä kuitenkin väkivallan tekijänä ja väkivalta saatetaan tuomita. Esimerkiksi isää ”lyhytpinnaiseksi” kuvaava tyttö toteaa, että *”isä on ainut joka voi kysyä itseltään mikä häntä vaivaa”* ja toinen kuvaa vanhempien riitelevän lapselleen tehtävistä hankinnoista: *”Mä en ymmärrä, miten isi voi olla noin outo, aina välillä, yleensä myöhään illalla, jos se ees tulee sillon kotiin. Enkä voi*

ymmärtää, miksi se on sillon niin paha äitille” (tyttö, 15). Äiti määritty tarinoissa lopulta uhriksi, mutta hänen kuvataan olleen osallinen väkivallan aiheuttaneeseen riitelyyn. Parisuhteissa olevaa väkivaltaa kielletään, suljetaan ulos ja normalisoidaan eri tavoin. Tutkijat ovat kuvanneet tätä mm. termeillä unohtaminen, minimoiminen, näkymättömäksi tekeminen, väkivallan mitätöiminen ja neutraloiminen. (Husso 2003, 71–72, ks. myös Hiitola 2015, 115–122.) Väkivallan uhrin leimaaminen ”uhrityypiksi” tai asettaminen uhri tekijän sijaan vastuuseen väkivallan katkaisemisesta määrittää väkivallan uhrin joutumisen omaksi valinnaksi ja estää väkivallan tunnustamisen väkivallaksi.

Yksi keino asettaa uhri vastuuseen omasta asemastaan on selittää väkivaltaa pettämisellä tai mustasukkaisuudella. Mustasukkaisuuteen liittyvät myytit ovat tyypillisiä kausaalisia stereotyppejä (Hillier 1995, 118–119). Eroottis-romanttisen rakkauden mallitarinassa sukupuolesta ja seksuaalisuudesta tulee viitekehyksiä väkivallan tulkitsemiselle, ja mustasukkaisuus nähdään kausaalisuhteenomaisena luonnollisena selityksenä väkivaltaiselle käytökselle (Husso 2003, 97–99). Äidin pettämistä ja siitä seuraavaa isän suuttumusta ja väkivaltaa kuvaavat aineistossani lähinnä yhdeksäsluokkalaiset, neljä tyttöä ja kolme poikaa. Kuudesluokkalaisista vain yksi poika kuvaa äidin pettämistä väkivallan syyksi.

”Äiti on saattanut pettää isää ja isä suuttuu siitä. Isän tunteet ovat vihaiset ja surulliset, siksi isä purkaa vihaansa väkivaltaan joka kohdistuu äitiin. Äiti anelee anteeksi pyyntöä ja syyttää alkoholin vaikutusta pettämisen syyksi.” (tyttö, 16)

”Molemmat huutavat täyteen ääneen ja lapsi erottaa sanat ”huora” ja ”petturi”. Isä oli ollut viikon työmatkalla Lontoossa ja yllätyksekseen hän pääsi kotiin päivän etuajassa. [...] Hetken päästä oven avasi äiti, paita huonosti napitettuna ja tukka sekaisin. Paniikinomaisesti äiti sanoi kaatuneensa portaisissa. Isä kävelee olohuoneeseen ja huomaa sohvalta vyön ja kravatin, sekä näkee hahmon poistuvan ikkunasta. Isä näkee vyön kirjoituksesta että vyö kuuluu naapurille. Isä sekoaa ihan täysin ja äiti yrittää selittää.” (poika, 15)

Mustasukkaisuutta tunteena ei nimetä yhdessäkään pettämisestä kertovassa kertomuksessa. Isän kuvataan ainoastaan suuttuvan tai sekoavan. Mustasukkaisuus tulkitaan usein merkiksi omistushalusta, mutta myös todellisen rakkauden osoituksena ja monogamiseen, rakkauteen perustuvaan parisuhteeseen ja avioliittoon luonnostaan kuuluvana (Husso 2003, 102–112; Keskinen 2005, 270–274). Aineistoni yhdeksäsluokkalaiset nuoret kuvaavatkin

hämmästyttävän yksioikoisesti tätä pettämisestä aiheutuvaa syy-seuraussuhdetta: kun mustasukkaisuutta ei edes nimetä, voidaan ajatella suuttumisen ja väkivallan kietoutuvan toisiinsa saman konfliktitilanteiden käsittelyn jatkumona. Väkivaltaa oikeutetaan naisen provosoivalla käytöksellä eli pettämisellä. Yhdeksäsluokkalaisten pojan sanavalinta kuvaa tätä erityisen osuvasti: *”Isä [...] kuuli asiasta niin tottakai siinä suuttuu.”* Erityisesti poikien kirjoittamissa, pettämisestä kertovissa tarinoissa pettämistä kuvaillaan melko pitkästi ja yksityiskohtaisesti. Äskeinen yhdeksäsluokkalaisten poika kuvaa käsitystään pettämisestä myös lapsen näkökulmasta: *”kun lapsi sai tietää miksi niin ei hänkään iloinen ollut, tosin ei väkivalta ollut hänestä oikeutettua lapsi vihaisena pisti kaikki välit äitin kanssa poikki”*. Kuten moni muukin aineiston nuori, tämä kertoja tuomitsee väkivallan käytön suorasanaisesti, mutta samalla pyrkii kenties tiedostamattaan selittämään sitä pois tai oikeuttamaan uhrin käytöksellä. (Hänninen 1999, 27.)

Mustasukkaisuuden ollessa väkivallan selityksenä isä ei saa rangaistusta eikä häntä nähdä yksinomaan syyllisenä väkivaltaan, vaan äiti nähdään osasyllisenä. Tämä näkyy myös äidin käytöksen kuvauksissa, kun äiti ”anelee anteeksipyyntöä”, ”yrittää selitellä”, tai yhden yhdeksäsluokkalaisten pojan tarinan loppuratkaisussa: *”Äiti on häpeissään ja pelkää eroa.”* (poika, 15). Mikäli kumppani nähdään omaisuutena, voidaan tätä pyrkiä kontrolloimaan ja rajoittamaan tämän elämää esimerkiksi juuri seksuaalisen ”epäpuhtauden” estämiseksi. Monet väkivaltaiset miehet ovatkin nimenomaan huolissaan oman kunniansa, itsetuntonsa tai valta-asemansa menettämisestä, ja väkivaltaa kokeneet naiset kertovat kohtuuttomista syytöksistä ja jatkuvasta vartioinnista (Husso 2003; Nyqvist 2001; 2008). Vaikka aineistossani kuvataan pääosin pettämisestä todella tapahtuneen, on mukana myös tarinoita, joissa miehen mustasukkaisuus ei ilmeisesti perustu mihinkään ”todelliseen” uhkaan:

”Saatanan narttu! Sä et kattele muita miehiä, ei niillä oo oikeutta tunkeutua meidän elämään, me ollaan naimisissa, muistatkos?!” (tyttö, 15)

”Isä huutaa takaisin ”Mitä itse teet silloin kun et ole kotona?” (tyttö, 15)

Vaikuttaa siltä, että eroottis-romanttisen narratiivin mukainen parisuhdeväkivallan selitysmalli on tullut tutuksi aineistoni nuorille. Se näkyy kuitenkin yhtä kuudesluokkalaista poikaa lukuun ottamatta ainoastaan yhdeksäsluokkalaisten tarinoissa. Kovin pitkälle vietyjä tulkintoja tästä ei ole mahdollista tehdä, mutta on mahdollista ajatella, että jatkuvasti

uutisotsikoissa kuin viihteessäkin näkyvä narratiivi tulee sitä tutummaksi, mitä enemmän ikää nuorella on, ja asettuu osaksi sosiaalista tarinavarantoa. Yhdeksäsluokkalaisilla voidaan myös ajatella olevan kuudesluokkalaisia enemmän kiinnostusta omassa elämässään parisuhteisiin ja romanttisen rakkauden ideaaliin pyrkiviin tarinoihin, jolloin rakkauteen ja seksuaalisuuteen liittyvät tarinat voivat olla kiinnostavampia kuin nuoremmille lapsille.

Työttömyys, viina, kirves ja perhe

Teoreettisesta merkittävydestään huolimatta mustasukkaisuus ei kuitenkaan ollut kovinkaan yleinen selitysmalli väkivallalle. Sen sijaan kaikilla pojilla selkein yksittäinen selitys isän tekemälle väkivallalle oli isän alkoholinkäyttö. Tämä oli myös suurin ero tyttöjen tarinoihin. Yli puolet pojista selitti isän väkivaltaa alkoholinkäytöllä, joko pitkään jatkuneella juomisella tai yksittäisellä humalatilalla. Muutamalla kuudesluokkalaisella pojalla nousevat alkoholinkäytön lisäksi tai sen syynä esiin isän työhuolet – joko potkut tai raskas päivä töissä. Kotityöt puolestaan eivät ole lainkaan niin selkeä riidan aihe kuin kuudesluokkalaisten tyttöjen tarinoissa – vain yksi kuudesluokkalainen poika mainitsee isän, joka on myös juonut, valittavan tekemättömistä kotitöistä. Alkoholinkäyttöä kuvaavat yhtä lailla kuudes- kuin yhdeksäsluokkalaiset pojat.

”Ennen kuin tappelu alkoi perheen isä oli käynyt juomassa alkoholia hävittääkseen surut perheen talous tilanteesta...” (poika, 13)

”Kun isä tuli kotiin hän näytti uupuneelta. Hän sanoi että hänellä oli raskas työpäivä. Sitten hän meni jääkaapille ja otti pari olutta.” (poika, 12)

”Perheen isä oli juoppo aina kun hän oli humalassa hänellä ja vaimonsa välille tuli riitoja. Mutta tällä kertaa hän oli juonut entistä enemmän ja löi vaimoansa” (poika, 15)

Väkivallanteon selittäminen alkoholin käytöllä on yksi keino ulkoistaa väkivalta sen tekijästä. Husson aineiston väkivaltaa kokeneiden naisten mukaan sekä työstressiin että alkoholiin liittyvät selitysmallit olivat oleellisesti pitkittäneet parisuhteita ja hidastaneet eroamista, sillä näiden ”syiden” poistumista saatettiin odottaa vuosiakin. Väkivaltaan puuttumisen ja suhteen lopettamisen ”oli monissa tapauksissa tehnyt vaikeaksi myös

alkoholismien parannettavissa olevaksi sairaudeksi selittäminen ja alkoholistien juomiseensa ja humalassa riehumiseensa ikään kuin syyntakeettomiksi mieltäminen.” (Husso 2003, 68–69.) Väkivaltaan syylliseksi ei mielletä väkivaltaista miestä, vaan viina. Samalla päihdeongelmaan keskittyminen vie huomion väkivallasta ongelmana. (Thapar-Björkert & Morgan 2010, 43, Hiitola 2011, 13–15.) Voidaan myös ajatella, että humalainen ihminen ei lasten silmissä ole ”oma itsensä”, jolloin käsittämättömät väkivaltaiset teot on helpompi mieltää poikkeuksiksi ja varjella kuvaa miehestä ja isästä hyvänä ihmisenä (vrt. Cater & Forssell 2014).

Kiinnostavaa on kuitenkin, miksi aineistossani juuri pojat selittävät isän väkivaltaisia tekoja alkoholinkäytöllä, kun taas tyttöjen vaikuttaisi olevan helpompi kuvata isän luonteeseen tai olemukseen perustuvia syitä. Yksi mahdollinen selitys voisi olla pojan samaistuminen isäänsä, mutta haluttomuus liittää väkivaltaisuutta normaalina ja tavoiteltavana pidettyyn maskuliinisuuteen. Tällöin väkivallalle on keksittävä jokin ulkoinen, henkilöön liittymätön syy, kuten alkoholi. Tutkimusten mukaan alkoholin osuus väkivaltaan ei ole täysin tuulesta temmattua: pohjoisamerikkalaisissa tutkimuksissa on pääsääntöisesti havaittu tilastollisesti merkitsevä, joskin vaatimaton yhteys alkoholinkäytön ja parisuhdeväkivallan välillä (Foran & O’Leary 2008; Langenderfer 2013). Suomalaisen tutkimuksen mukaan kumppaninsa tappaneista suurella osalla on sekä pitkäaikainen alkoholinkäytön tausta että alkoholilla on ollut osuutta asiaan myös teon hetkellä (Kivivuori & Lehti 2012). Feministisiä väkivaltajärjestöjä on syytetty alkoholin osuuden kieltämisestä sillä verukkeella, että tämä vähentää tekijän vastuuta teoistaan (Foran & O’Leary 2008, 1232). Vaikka katsonkin väkivaltaa sukupuolinäkökulmasta, ei tällaisia selkeitä tilastollisia tuloksia voi kieltää, sillä niillä on suuri merkitys myös väkivaltaa ehkäisevän työn kannalta. Väkivaltaa voidaan katsoa moniulotteisena ilmiönä, eikä valtasuhteiden olemassaoloa tai tekijän vastuuta tarvitse kieltää, vaikka myöntäisikin alkoholinkäytön yhteyden väkivaltaiseen käytökseen. Kuten sanottu, väkivaltaa ei toteuta alkoholi vaan ihminen. Alkoholin yhdistäminen maskuliinisuuteen ja ajatus alkoholista väkivaltaisuuden aiheuttajana ovat vahvoja kulttuurisia narratiiveja, joita Oksanen on kuvannut jopa fatalistisiksi (Thapar-Björkert & Morgan 2010; Oksanen 2011).

Alkoholinkäytön ja pettämisen lisäksi pojilla, samoin kuin tytöilläkin, päällimmäisinä selityksinä ovat työhuoliin tai rahahuoliin liittyvä stressi sekä ”riita”. Riitojen syitä eivät pojatkaan juuri kuvaile, vain yhden kuudesluokkalaisten pojan tarinasta käy ilmi, että äiti on

valittanut isän olevan liikaa poissa kotoa ja isä on ollut eri mieltä. Nimetessään tilanteen riidaksi poikien kertomukset erottuvat kuitenkin varsinkin kuudesluokkalaisten tyttöjen kertomuksista siinä, että niissä ei useinkaan kuvata riitojen johtuvan isän luonteesta tai olevan isän aloittamia, vaan tilanne on useammin molemminpuolinen:

”Isä ja äiti rupeavat riitelemään toisilleen koska eivät pääse yhteisymmärrykseen asian suhteen, joten isä tönäisee äidin maahan ja meinaa lyödä äitiä, mutta hän nousee ylös äkkiä. Riitely jatkuu vielä jonkin aikaa.” (poika, 15)

Provosoivan naisen narratiivia ei löydy poikienkaan kertomuksista ainakaan ilmiselvänä. Yksi kuudesluokkalainen poika kuvaa vanhempien riitelyä: *”...sattumalta kuulin kun äiti sanoi jotain hänen rahoistaan”* ja toinen alkoholinkäytöstä huomauttamista: *”Isä on vihainen äidille koska hänen mielestään äidillä ei ole oikeutta puuttua hänen juomiseensa”*. Muutoin ei verbaalisesti sivalttavan naisen hahmoa teksteissä näy, vaan äiti on joko osallisena riitaan tai selkeä väkivallan uhri.

Naisen väkivalta: riitoja ja ulossulkemista

Naisen tekemälle väkivallalle ei ole löydettävissä yhtä ilmiselviä kulttuurisia selitysmalleja kuin miehen tekemälle. Toki on huomioitava, että historiallisesti miesten tekemä parisuhdeväkivalta on ollut yleinen patriarkaalisen vallan harjoittamisen muoto ja edelleen suurin osa parisuhdeväkivallan tekijöistä on miehiä ja uhreista naisia (Lidman 2015, 63). Perinteisten sukupuoliroolien mukaisesti ja aviollisen kuritusväkivallan ollessa vielä sallittua naisen väkivaltaisuus on pitkään nähty nurinkurisena, mahdottomana ja jopa naurettavana, minkä takia siitä ei ole juurikaan historiallista todistusaineistoa. Myöskään väkivallan uhriksi joutunut mies ei saanut oikeutetun uhrin asemaa, vaan naurettavan ja akkamaisen vässykän leiman. (Mt., 123–135.)

Kulttuuristen narratiivien vähäisyys näkyy myös aineistossani. Tästä näkyi viitteitä jo aineistonkeruuvaiheessa, kun nuorten vaikutti olevan paljon vaikeampaa keksiä kirjoitettavaa äidin tekemää väkivaltaa kuvaavien kehyskertomusten perusteella kuin isän väkivaltaa kuvaavien. Yhdeksäsluokkalaisten poikien kommentit vahvistivat tätä käsitystä: yksi ihmetteli ääneen, ”siis pistääkö se muija sitä pataan”, kun taas toisessa ryhmässä poika pyysi saada vaihtaa kehyskertomuksensa isän väkivallasta kertovaan, ”koska se on

loogisempaa”. Tarinoissa, joiden kehyskertomuksissa äiti toimi väkivaltaisesti, olivat väkivallan selitysmallit moninaisempia, eikä yhtä selkeitä toistuvia teemoja kuin isän tekemää väkivaltaa kuvaavissa tarinoissa ollut. Kokosin selitysmallit kymmeneksi toistensa kanssa osittain päällekkäiseksi teemaksi. Tyypillisimpiä selityksiä olivat molemminpuolinen riita, jokin isän tekemä ”virhe”, pettäminen, tai äidin äkillinen, selittämätön suuttuminen, joka saatettiin asettaa joko jonkinlaisen hysterian tai kotitöistä raivoavan pirttihirmun kehukseen. Nämä selitykset olivat suurin piirtein yhtä tyypillisiä tytöillä ja pojilla. Eroa selitysmalleissa tyttöjen ja poikien välillä oli ainoastaan siinä, että tytöt mainitsivat hieman useammin isän pettämisen syyksi äidin tekemään väkivaltaan ja kuudennen luokan pojat olivat ainoita, jotka mainitsivat lapsen kasvatukseen liittyvät syyt äidin suuttumuksen aiheuttajina. Selitysmallit ja niiden yleisyys on eritelty taulukossa 3.

Taulukko 3: Äidin tekemän väkivallan selitysmallit kirjoittajan iän ja sukupuolen mukaan ryhmiteltyinä

	Tytöt	Pojat
6. lk	Riita (10) Ei selitystä (3) Kotityöt (2) Isän virheet (4)	Riita (8) Ei selitystä (3) Isän virheet (5)
9. lk	Riita (5) Ei selitystä (4) Isän virheet (3) Pettäminen (4)	Riita (5) Ei selitystä (3) Kotityöt (2) Pettäminen (2)

Vaikeudet selittää äidin tekemää väkivaltaa näkyvät teksteissä eri tavoin. Kaikissa ryhmissä on joitakin tarinoita, joissa ei kuvailla väkivaltatilannetta edeltäneitä tapahtumia ollenkaan tai anneta selityksiä väkivaltaisen vanhemman toiminnalle. Useimmiten väkivalta asetetaan riidan kehukseen, eli vanhemmilla on mahdollisesti ollut toistuvia riitoja ja erimielisyyksiä, jotka nyt yltyvät väkivallaksi. Reilusti yli puolet nuorista kuvaa äidin tekemää väkivaltaa riidaksi. Riitoja selitetään useissa tarinoissa erityisesti isästä lähtöisin olevilla syillä: isä on juonut tai juo liikaa, mistä äiti suuttuu, isä ei osallistu kotitöihin, epäonnistuu kotitöissä tai on laiska, tai isä on muutoin käyttäytynyt huonosti tai ”tehnyt virheen”. Yhdeksäsluokkalaisista useamman tarinoissa kuvataan myös pettämistä, ja varsinkin tytöillä tämä on yleisin syy riitaan, joka mahdollisesti eskaloituu väkivallaksi. Myös äidin alkoholinkäyttö sai yksittäisen maininnan lähes joka ryhmässä, paitsi kuudesluokkalaisilla tytöillä. Lisäksi yksittäisinä selityksinä mainittiin muun muassa suuttuminen isän potkuista, rahahuolet, huoltoriita, ja äidin tunteiden loukkaaminen.

Varsin moni nuori kuvaa riidan tai riitojen johtuvan turhista pikkuasioista ja osoittaa kertomuksissaan halveksuvansa aikuisten tapaa riidellä turhanpäiväisten asioiden takia. Kaikille ryhmille, mutta erityisesti kuudesluokkalaisille tytöille on tyypillistä, että riita kuvataan molemminpuoliseksi eikä riidan aihetta selitetä.

”Ennen tätä tilannetta vanhemmilla on voinut olla joku riita, josta syntyi tappelu.” (tyttö, 12)

”On voinut sattua jokin väärinkäsitys, jonka aikaansaannoksena on riita. Isästä tuntuu varmaan pelottavalta ja siltä, että hän on tehnyt väärin, tai siltä, että juuri hän on oikeassa. Äidistä tuntuisi varmaan eniten siltä, että hän on oikeassa ja että isä väärässä.” (tyttö, 12)

”Ennen tilannetta on luultavasti ollut muitakin riitoja ja niitten kautta syntynyt tämä riita.” (poika, 15)

Kuvaamalla riita molemminpuolisena aineistossani väistetään äidin määrittelemisen väkivaltaiseksi. Samalla vältetään isän määrittely uhriksi ja äidin määrittely tekijäksi. Voidaan ajatella, että aineistoni nuoret kuvaavat lähtökohdiltaan väkivaltaista tilannetta riitana juuri siksi, että valmiita kulttuurisia narratiiveja väkivaltaisesta naisesta ei ole olemassa. Tarinat väkivaltaisesta naisesta tai äidistä eivät kuulu nuorten sosiaaliseen tarinavarantoon eivätkä ole heille yhtä käytettävissä kuin tarinat väkivaltaisesta isästä. Toisaalta, vaikkakin naisten tekemää väkivaltaa on tutkittu ainakin Suomessa melko vähän, eivät tutkimustulokset poissulje kaikkia aineistoni nuorten käyttämiä selitysmalleja. Aiemman tutkimuksen tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että väkivalta liittyy usein konfliktitilanteen kontekstiin ja tällöin syynä on naisten kertoman mukaan ollut turhautuminen parisuhteeseen ja kokemus siitä, että omat tunteet eivät tule kuulluksi. Emmi Latun aineistossa parisuhdeväkivaltaa tehneet naiset selittivät väkivaltaisuuttaan riitatilanteissa tapahtuvalla turhautumisella, mustasukkaisuudella, omilla lapsuuden uhrikokemuksilla, sekä itsepuolustuksella ja miehen pitkään jatkuneen väkivallan vastustamisella tai sen kostamisella jälkikäteen (Lattu 2008, 171–182). Kuvaa molemminpuolisesta riitatilanteesta aineistoni riidaksi määrittyvissä kertomuksissa vahvistaa se, että niissä ei joko kuvata kummankaan tai kuvataan molempien vanhempien käyttävän väkivaltaa, mitä analysoin tarkemmin seuraavassa luvussa. Latun kuvaamia turhautumisen tunteita kuvaa aineistossani kolme tyttöä:

”Isä ei ole kuunnellut ja äiti on suuttunut siis siitä.” (tyttö, 11)

”Isä on saattanut loukata äidin tunteita, jonka takia äiti on hermostunut.” (tyttö, 12)

”He alkoivat jutella, mutta mies ei osallistunut ja vaimo suuttui.” (tyttö, 14)

Mies- ja naistapaisuudet näkyvät riitojen aiheissa, sikäli kun niitä tai väkivaltaan johtaneita syitä kuvataan. Ylläolevat esimerkit kuvaavat osaltaan naistapaiseksi määrittyvää tunteista puhumisen ja kuulluksi tulemisen tarvetta (vrt. Nyqvist 2008, 148–151). Kotityöt näkyvät yhtenä teemana myös äidin ollessa väkivallan tekijänä, tosin vain kahdella kuudesluokkalaisella tytöllä ja kahdella yhdeksäsluokkalaisella pojalla. Sukupuolten asetelma on kuitenkin erilainen kuin isän ollessa väkivaltainen kotitöiden vuoksi: äiti on väsynyt, kyllästynyt olemaan päävastuussa kotitöistä, ja toivoo isän osallistuvan edes jotenkin kotitöihin. Äidin suutuessa isä on joko jättänyt lupaamansa kotityöt tekemättä tai tehnyt ne huonosti; isä on joko avuton tai laiska ja äiti taas vastuullinen mutta tarkka emäntähahmo. Kotitöiden sukupuolitapaisuus näyttäytyy aineistossani juuri vastuun näkökulmasta: äidit näyttävät olevan päävastuussa niin isän väkivallasta kertovissa tarinoissa kuin niissä, joissa äidit suuttuvat siitä, että mies ei ole tehnyt osuttaan kotitöistä. Kotityöt, joita isän mainitaan tekevän, ovat myös ”miehisiä”: ranskalaisten ja kinkun paistaminen ja polttaminen.

”[Ä]iti pyytää isää laittamaan ruokaa kun hän siivoaa mutta tunnin kuluttua isä ei ole saanut aikaiseksi muuta kun palaneet ranskikset. Äiti heittää ranskikset roskeen ja isä suuttuu koska äiti mukamas tuhoaa hänen ’työnsä hedelmät’...” (tyttö, 12)

”Äiti suuttui isälle, kun hän paistoi kinkun korpuksi grillillä. Isästä ei varmaan tuntunut kivalta, koska on selvästi tossun alla. Äidistä ei tunnu kivalle, koska isä tunaroi kinkun piloille.” (poika, 16)

Äiti on aina oikeassa

Stereotyyppisiä sukupuolitapaisuuksia heijastelevat myös tarinat, joissa ”äiti on aina oikeassa”, eli isä on tehnyt virheen, ollut eri mieltä ja äiti on ollut oikeassa, minkä mieskin kenties lopulta tajuaa. Tätä ”äiti on aina oikeassa” -diskurssia ilmentävät vaikkapa sellaiset yleisesti tunnetut sutkaukset kuin ”mies on tossun alla”, ”nainen määrää kaapin paikan”, ”pitää kysyä hallitukselta”, ja muut vastaavat kulttuuriset esimerkit siitä, miten

nainen on se, joka kodin seinien sisäpuolella pomottaa. Tällaiset lentävät lauseet osaltaan toistavat kulttuurisia käsityksiä sukupuolten asemasta parisuhteessa, ja siten myös tuottavat sukupuolta tiettyjä malleja vahvistamalla. Näitä tarinoita kertovat aineistossani erityisesti kuudesluokkalaiset pojat. Jotkut isän ”virheistä” liittyvät heidän tarinoissaan myös lapsen kasvatukseen. Silmiinpistävää tarinoissa on se, että kirjoittajat eivät vaikuta ottavan kantaa tai tekevän minkäänlaisia omia arvostelmia siitä, oliko äiti todella oikeassa tai tekikö isä tosiaan virheen. Tästä syntyy vaikutelma, että suuttumus on jotenkin oikeutettua ja mahdollinen väkivalta pieni sivujuonne. Äidin suuttumusta ei kuvata samalla tavoin kohtuuttomaksi kuin isän suuttumusta esimerkiksi kotitöistä, vaan se nähdään luontevana selityksenä ”riidalle” tai väkivallalle. Tuomitsemista tapahtuu ainoastaan niissä tapauksissa, joissa aikuisten kuvataan riitelevän ”turhista pikkuasioista”, eli isän virheistä suuttumista sinänsä ei nähdä vääränä mutta siitä seuraava väkivalta kyllä. Äidin valta määritellä, mitkä isän teot ovat virheitä, kuuluu myös ”pirttihirmun” naistyyppiin, jota erittelen myöhemmin tarkemmin.

”Ennen tätä isä varmaan ei tehnyt jotain hyvää tai sopivaa. Äiti sitten suuttui.” (tyttö, 11)

”Riita on voinut alkaa siitä, että isä on tehnyt jotain väärää äidin mielestä tai isä on tehnyt jotain väärää. Isän mielestä äiti saattoi vain ylireagoida ja isä voi olla alussa vihainen takaisin ja huomaa lopussa, että oli/teki väärin.” (poika, 12)

Mustasukkaisuuden teema näkyy myös äidin isään kohdistamaa väkivaltaa kuvaavissa kertomuksissa. Se on myös tutkimusten valossa naisten itsensä antama selitys tekemälleen väkivallalle (Lattu 2008, 174–175). Yhdeksäsluokkalaisista neljä tyttöä ja kaksi poikaa mainitsee yhtenä väkivallan tai riidan syynä isän pettämisen, josta äiti suuttuu. Aineistossa myös yksi kuudesluokkalainen tyttö kuvaa isän pettämistä, joskin tarinassa ainoastaan isä on lopulta väkivaltainen.

”Sitten perheen äiti löytää viestit isän puhelimesta kun isä on lenkillä. Äiti oli jo aavistanut tämän toisen naisen tapailun silloin kun isä oli ollut paljon iltoja pois kotoa muka työn takia, siksi äiti päätti katsoa ja tarkastaa isän kännykän.” (tyttö, 15)

”Isä takeltelee puhuessaan sanoen ’O-oli pa-pa-paljon ruuhkaa tuolla...noin.’ Isä tuoksuu hajuvedelle joten äiti kysyy jo vähän nyrpeämpi ilme päällään ’Mikä tuo haju on?’ Isä taas vastaa mietittyään hetken sanojaan ’Ostin autoon uuden wunderbaumin.’ Tämän keskustelun jälkeen äiti pyytää isää mennä hämmentämään ruokaa. Sillä välin äiti kajoaa isän puhelimelle lukemaan tämän

viestejä. [...] Äiti juoksee jo keittiöön 'Kuka tämä on' näyttäen puhelimen keskustelua. Isä vakuuttelee sen olevan vain vanha kaveri. Äiti rupeaa haukkumaan isää kysyen samalla 'miksi sitten häiset hajuvedelle?' Isä vastaa huutoon sanoen 'Me vain halattiin!'" (poika, 15)

Eroottis-romanttisen rakkauden narratiivi on myös naisten tekemää väkivaltaa kuvatessa käytettävissä oleva tarinan muoto. Kumppanin omistamiseen ja kontrolloimiseen liittyvät parisuhde- ja seksuaalisuusdiskurssit vetoavat myös naisiin, ja voivat saada heidät kokemaan ”oikeutettua vihaa” ja jopa tarttumaan väkivaltaan. Mustasukkaisuuden kytköksiä väkivaltaan ei juurikaan ole tutkittu naisten osalta, mutta sen seuraukset ja kytkökset väkivaltaan eivät välttämättä ole samanlaisia kuin miesten osalta. ”Väkivalta ei edelleenkään ole yhtä helposti yhdistettävissä feminiinisyyteen kuin maskuliinisuuteen.” (Keskinen 2005, 85–86.) Seksuaalisuuteen liittyvä häpeä ja esimerkiksi huorittelu ei kuitenkaan ole yhtä stigmatisoivaa, kun miestä epäillään seksuaalisesta uskottomuudesta. Tämä juontaa juurensa jo vuosisatojen ajan käytäntönä olleeseen naisen seksuaalisuuden kontrollointiin ja vaarallisena pitämiseen (Lidman 2015, 102–103). Aineistoni nuoret vaikuttavat kuvaavan pettämistä jossain määrin oikeutettuna syynä ainakin suuttumukseen, sillä kaikissa pettämistä kuvaavissa tilanteissa seuraa riita ja jonkinlainen parisuhdekriisi. Nainen ei itse asiassa edes käytä väkivaltaa, vaikka uhkailee sillä ja osoittaa näin suuttumustaan, mutta eroa harkitaan tarinoissa nimenomaan pettämisen vuoksi.

6 VÄKIVALLANTEKOJEN SANOITTAMINEN

Tarkastelen seuraavassa väkivaltaisten tekojen kuvaamista sekä kertomusten sisällön että kerronnan tasolla. Kysyn, kuvataanko vanhempien tekemää väkivaltaa ylipäättään ja jos kuvataan, niin millaista väkivalta on. Tarkastelen, millä sanoilla väkivaltaa kuvataan, ja onko tekojen kuvailussa eroa ensinnäkin sisällöllisesti isän ja äidin tekemän väkivallan kuvausten osalta ja toisaalta kerronnan tasolla tyttöjen ja poikien välillä. Sikäli kun tutkimusintressini lähtökohtana on ollut tyttöjen ja poikien välinen ero väkivallan havaitsemisessa ja tunnistamisessa, voidaan ajatella, että eroa tyttöjen ja poikien välillä voisi löytyä juuri väkivallaksi nimeämisessä ja väkivaltaisten tapahtumien kuvauksessa. Samalla ajattelen aineistoni kertovan siitä, millaisia tarinoita mies- ja naistapaisen väkivallanteon muodoista tyttöjen ja poikien sosiaaliseen tarinavarantoon sisältyy ja tätä kautta siitä, millaisia ovat kulttuuriset narratiivit mies- ja naistapaisesta väkivallasta.

Isän väkivalta: kiertelyä ja vakavaa väkivaltaa?

Isän tekemää väkivaltaa kuvaavan kehyskertomuksen pohjalta kirjoitetuissa tarinoissa väkivaltaa pääsääntöisesti tapahtuu ja tekijänä on aina ainoastaan isä. Useissa tarinoista väkivaltaa ei kuitenkaan kuvata suoraan. Kehyskertomus luonnollisesti johdatteli kertomusten kulkua. Jo kehyskertomuksessa kuvataan isän haukkuvan ja huutavan, minkä takia myös nämä henkiseksi kutsutun väkivallan muodot näkyvät myös kertomuksissa. Tämä on saattanut myös ohjailla tilanteen kuvaamista riidaksi. Kehyskertomuksessa kuitenkin kuvataan myös isän tönäisevän ja nostavan nyrkkinsä lyödäkseen, mikä jättää kirjoittajalle mahdollisuuden valita, kuvaako hän tätä vakavampaa fyysistä väkivaltaa vai ei.

Tyypillisimmin aineistossani isän kerrottiin huutavan, haukkuvan tai syyllistävän äitiä. Nämä vastaavat tutkimuksissa kuvattuja parisuhdeväkivallan ilmenemismuotoja: niin sanottu henkinen väkivalta voi olla uhkailua, pelottelua kuten tavaroiden heittäilyä, tai omaisuuden tuhoamista painostuskeinona. Tyypillinen muoto on myös kontrollointi eli toistuvat pyrkimykset rajoittaa toisen elämää, esimerkiksi liikkumista, pukeutumista ja sosiaalisia suhteita. Henkisellä väkivallalla on taipumus eskaloitua ajan myötä myös fyysiseksi väkivallaksi. (Lehtonen & Perttu 1999, 37–39; Nyqvist 2001, 90–96.) Tarinoissa

isän äitiin kohdistamat haukkumasanat kietoutuivat lähes yksinomaan naisen ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden häpeälliseksi leimaamiseen; äidistä käytettiin esimerkiksi sanoja huora, läski ja lehmä. Sukupuolistuneeseen ja seksualisoituun naiseen kohdistuvaan väkivaltaan liittyvät diskurssit vaikuttavat siis olevan tuttuja jo lapsille ja nuorille. Erityisesti huorittelu on yleisesti käytössä oleva ja vahva keino yhdistää naisen seksuaalisuus häpeään ja samalla parisuhdeväkivallan tapauksessa omistushaluun ja mustasukkaisuuteen liittyviin mielikuviin.

Fyysisen väkivallanteon kuvauksista tyypillisin oli aineistossani yksinkertaisesti ”lyöminen”. Tähän toki johdatteli myös kehyskertomuksen sanavalinta. Isä saattoi myös ottaa teräseen tai vahingoittaa esineitä. Parisuhdeväkivaltatutkimusten mukaan fyysinen väkivalta voi sisältää esimerkiksi tukistamista, lyömistä, potkimista, kuristamista tai pakkokeinoja (Lehtonen & Perttu 1999, 37–39; Husso 2003, 46–47). Yksittäisten väkivaltatapausten dynamiikkaa tutkineiden Rebecca ja Russell Dobashin mukaan yksittäinen pahoinpitely sisältää yleensä useita eri fyysisen väkivallan muotoja, ja yleisimpiä niistä ovat läimäyttämisen tai lyöminen, usein maahan saakka, ja sen jälkeinen potkiminen (Dobash & Dobash 1992, 269–70). Aineistossani kuvataan sekä tällaisia useita väkivallan muotoja sisältäviä pahoinpitelyitä, yksittäiseen lyöntiin ja sen jälkeiseen säikähdykseen ja katumukseen päättyviä pahoinpitelyitä, sekä aikomusta lyödä, mitä ei kuitenkaan tapahdu. Ajattelen, että aineistoni väkivallantekojen kuvaukset kertovat omaa tarinaansa siitä, millaiset väkivallan muodot nähdään miestapaisiksi ja millaisia miestapaisen väkivallan muotoja lasten ja nuorten sosiaaliseen tarinavarantoon kuuluu.

Isän tekemä väkivalta näyttäytyy useissa tarinoissa melko vakavana fyysisenä väkivaltana. Fyysisiä vammoja kerrotaan tulevan tai kuvaillaan useissa tarinoissa, ja väkivallan seuraukset voivat olla kaikenlaisia mustelmasta tai haavoista kuolemaan.

”Äidin käsi rusahti mutta ei niin pahasti kun edellisellä kerralla, joten arvelin että se oli vain nyrjähtänyt. (...) Isä oli niin keskittynyt äidin ruhjomiseen, että ei kuullut ja pakenin huoneeni ikkunasta...” (tyttö, 13)

”Poliisi kutsuisi ambulanssin ja naisella olisi ruumiillisia vaurioita.” (poika, 13)

”...äiti luuhistuu maahan ja lapsi menee auttamaan verta vuotavaa äitiä.” (tyttö, 15)

Väkivallasta aiheutuvien fyysisten vammojen kuvaus vastaa tutkimuksissa saatuja tuloksia väkivallan vakavuudesta sikäli, että niiden mukaan miesten naisiin kohdistaman väkivallan aiheuttamat vammat ovat yleensä vakavampia. Eroa on myös väkivallantekojen ja uhkailun käyttämisessä pelon aiheuttajana. (Renzetti 1999, 44–46; Nyqvist 2001, 86–96, 117–119.) Parisuhteessaan väkivaltaa kokeneista naisista 49 % kertoo saaneensa fyysisiä vammoja vakavimmasta väkivaltatapauksesta (Piispa 2006, 64). Suomessa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan naisille aiheutuu parisuhdeväkivallasta yli kaksi kertaa useammin fyysisiä vammoja ja yli kolme kertaa useammin psyykkisiä seurauksia kuin miehille. Vaikka parisuhdeväkivalta nykyisen kumppanin tekemänä on lähes yhtä yleistä miehillä ja naisilla, väkivallan muodoissa on eroja: miehet kokevat useammin läimäisyjä ja esineellä heittämistä, naiset puolestaan liikkumisen estämistä, kiinni tarttumista tai kuristamista. (Heiskanen & Ruuskanen 2010, 45–46).

Kerronnan tasolla kiinnostavaa on, että ainoastaan yhdeksäsluokkalaiset pojat eivät kuvaa vammoja kertaakaan. Myös kuudesluokkalaisilla pojilla vammojen kuvaaminen on harvinaista. On mahdollista, että tämä on yksi keino välttää ajattelemasta väkivallan seurauksia tai etäännyttää väkivallantekoa sen seurauksista. Joidenkin tutkijoiden mukaan väkivaltaviihteen seuraaminen voi turruttaa väkivallalle ja normalisoida sitä, kun väkivallasta seuraavia vammoja ei yleensä näytetä eivätkä ne ole yhtä vakavia kuin todellisessa elämässä. Väkivaltaviihteen yhteyttä yhteiskunnan väkivaltaisuuteen ja vaikutusta lapseen on tutkittu erityisesti videopelien, mutta myös elokuva- ja televisioväkivallan osalta, kuitenkin ristiriitaisin tuloksin. Useiden tutkimusten mukaan näyttää siltä, että niin turtumuksella kuin sitä indikoivilla empatiakyvyn laskulla ja myönteisellä asenteella väkivaltaan on yhteyttä erityisesti pitkäaikaiseen väkivaltaisten videopelien pelaamiseen, mikä puolestaan on pojilla paljon yleisempää kuin tytöillä. (Anderson & Bushman 2002; Funk, Buchman, Jenks & Bechtoldt 2003; Funk, Baldacci, Bechtoldt; Pasold & Baumgardner 2004; Bajovic 2013.)

Toisaalta lapseen liitettyä ”turtumusteoriaa” on myös kritisoitu varsinkin kauhun ja väkivaltaviihteen liian yksinkertaisesta yhdistämisestä väkivaltaiseen käytökseen ja samalla lapsilähtöisen näkökulman kanssa ristiriidassa olevan suojeludiskurssin ja huolipuheen edistämisestä (Ylönen 2016, 98–102). Kuitenkin esimerkiksi ”compassion fatigue” eli myötätuntouupumus on yleisesti tunnettu ilmiö, joka seuraa sotaa ja väkivaltaa sisältävien

uutiskuvien määrästä. Aluksi kuvat järkyttävät, mutta jossain vaiheessa seuraa myös tottuminen ja turtumus. (ks. esim. Sontag 2003.) Käsityksen väkivallan vakavuudesta voidaan ajatella hämärtyvän väkivaltaiselle kuvastolle altistuttaessa – yhteys väkivallanteon ja sen seurausten välillä ei olekaan selvä. Tätä vaikutussuhdetta ei kuitenkaan tule ajatella liian yksinkertaisesti – ajatus siitä, että väkivaltakuvaston pakottaminen ”viattoman puhtaille silmämunille” vaikuttaa suoraan lapsen mieleen heijastelee aikuisten ylhäältä päin asettamaa huolidiskurssia (Ylönen 2016, 100). Tulkintani mukaan voidaan kuitenkin sanoa, että vammojen kuvaamatta jättäminen on erityisesti poikien tapa kertoa oletuksistaan suhteessa parisuhdeväkivaltaan.

Tyttöjen suorat kuvaukset

Kaikista tytöistä noin puolet kuvaa isän väkivaltaista toimintaa suoraan. Lähes kaikkien tyttöjen kertomuksissa väkivaltaa kuitenkin tapahtuu, ja yhteistä niille on se, että ainoastaan isä on kaikissa väkivaltainen, mutta äiti ei. Vain yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen kertomuksista kahdessa isä ”hillitsee itsensä” eikä väkivaltaa edes tapahdu. Väkivallan kuvaamista vältetään kerronnallisilla keinoin, esimerkiksi riidaksi nimeämisellä, sanavalinnoilla ja ajallisella tilanteen ohittamisella:

”Äiti ja isä riiteli rajusti. Isä yritti pahoinpidellä äitiä ja äiti itki.” (tyttö, 12)

”...siksi isä purkaa vihaansa väkivaltaan joka kohdistuu äitiin.” (tyttö, 16)

Tyttöjen, erityisesti kuudesluokkalaisten, kuvaukset väkivallasta ovat kenties monisanaisimpia ja verbaalisesti kirjavimpia. Esimerkiksi tarinoissa kuvataan, kuinka isä aikoo lyödä, isä hakkaa ja ruhjoo äitiä, isä kaataa äidin maahan, huutaa, haukkuu, tönäisee ja lyö äitiä. Vaikuttaa selvältä, että miehen fyysinen ylivoima suhteessa naiseen näkyy väkivallan voimakkuudessa – esimerkiksi tönäisyä kuvataan useissa tarinoissa niin voimakkaaksi, että nainen kaatuu maahan. Myös vuorosanamuotoisella kerronnalla voidaan kuvata rajuakin väkivaltaa mutta jättää itse teonsanat sanoittamatta. Väkivaltaisten tekojen kuvaamisen kiertäminen voidaan nähdä keinona välttää epämiellyttävien tapahtumien ajattelemista tai ainakin niistä kertomista.

”Isä ja äiti menevät ryminällä takahuoneeseen, kuulen vain huutoa ja karjuntaa, sekä hirveää ryminää ja pauketta huoneesta. Sitten kuuluu iso pamaus ja huuto:

Ä: Apua!

I: Haista paska, läski lehmä!

Ä: Aii! Lopeta tuo sattuu!

I: Ihan sama, sattukoot, olet ansainnut tämän.” (tyttö, 13)

”Miksi isi on noin pelottava? Miksi isi lyö äitiä? Miksi isillä on veitsi? Miksi äidin kyljestä tulee verta?” (tyttö, 15)

Yhdeksäsluokkalaisille tytöille tyypillisin väkivallan kuvaus on ”isä lyö”, sen tarkemmin pahoinpitelyä ei eritellä. Pelkän lyömisen lisäksi yhdeksäsluokkalaisilta tytöiltä löytyy kuitenkin myös raaempaa väkivaltaa kuvaavia tarinoita. Yhdessä tarinassa kuvataan, kuinka isä ”hakkaa äidin kanveesiin ennen kuin lopettaa” ja yhdessä ”nyrkki lähestyy äidin naamaa ja osuu”. Huomion toki kiinnittää, että lapsi kuulee ”lätsäyksen” isän lyödessä nyrkillä – tämä saa väkivallan kuulostamaan paljon lievemältä kuin mitä ajatus nyrkillä lyömisestä ensimmäisenä tuo mieleen. Tämäkin on yksi mahdollinen keino välttää raa’an väkivallan suoraa kuvaamista. Suora kuvaaminen ei kuitenkaan vaikuta olevan mahdotonta yhdeksäsluokkalaisille tytöille. Väkivallalla ei jäädä hekumoimaan eikä sitä kuvata pitkästi, mutta väkivallan tapahtuminen tunnustetaan:

”Isä kumminkin kerkee jo lyödä äitiä, jonka pikku lapsi näkee. Äiti purskahtaa itkuun ja musertuu sohvalle.”(tyttö, 15)

”Mitä tuli sanottua? Tässä sulle haluamista! Mäiskis, isä lyö äitiä.” (tyttö, 15)

Kovin oleellisia eroja eri-ikäisten tyttöjen kertomuksista ei siis löydy – yhdeksäsluokkalaisten kuvaukset väkivallanteosta näyttävät keskimäärin hieman lyhemmiltä ja yksinkertaisemmilta, mutta eroa ei voi sanoa kovin merkittäväksi. Oleellista lienee se, että isän tekemää väkivaltaa tapahtuu, sitä kuvataan, ja se on paikoin hyvinkin vakavaa.

Poikien välttely

Pojat ovat väkivallan kuvaamisessa selvästi niukkasanisempia kuin tytöt. Noin puolessa

tarinoista väkivaltaa ei kuvata, ja osassa näistä väkivaltaa ei tapahdu lainkaan. Samoin kuin tytöt, myös pojat saattavat ohittaa väkivallan kuvaamisen riidaksi määrittelyllä tai sanavalinnoilla. Esimerkiksi yhdessä tarinassa puhutaan vain ”riidasta” ja molemminpuolisesta ”syyttelystä”, kunnes käy ilmi, että nainen aikoo haastaa miehensä oikeuteen *”siitä, että mies avasi luvatta hänen kirjeensä ja toimi väkivaltaisesti. Mies taas meinasi haastaa hänet aviorikoksesta.”* (poika, 13). Väkivalta siis ohitetaan lähes kokonaan, se mainitaan vain yhtenä – kirjesalaisuuden rikkomiseen ja ”aviorikokseen” rinnastettavana – syynä oikeuteen haastamiselle. Muutama poika myös kieltää väkivaltaiset tapahtumat kokonaan:

”Kuulin hirveää melua ja vähän kiljumista. [...] Siellä tosin oli ihan normaali riita eikä mitään vakavampaa.” (poika, 12)

”Tilanne jatkuu siten, että miehen tunteen purkaus loppuu ja hän laskee nyrkin.” (poika, 15)

Kahdessa poikien tarinassa toistuva väkivallan tapahtumisen kieltäminen ja seitsemässä tarinassa väkivallan kuvauksen kiertäminen eroaa määrällisesti tyttöjen kertomuksista, joissa väkivaltaa kuvataan kahta lukuun ottamatta. On kuitenkin huomattava, että yli puolessa tarinoista väkivaltaa tapahtuu, sitä kuvataan, ja myös pojat nimeävät isän väkivallan tekijäksi. Aineistoni pojilla ei siis voida tämän perusteella yleistää olevan taipumusta välttää väkivallan kuvaamista tai kieltää isän syyllisyyttä sen enempää kuin tytöilläkään. Kuitenkin niissä tarinoissa, joissa väkivaltaa kuvataan, on väkivallanteon kuvaus varsin tiivis, kuten alla olevissa esimerkeissä.

”Isä kohotti kättä ja löi vaimoaan. Vaimo makasi keittiön lattialla liikkumatta.” (poika, 13)

”...olin menossa vessaan näin kun isä löi äitiä.” (poika, 13)

”Tilanne jatkuu ehkä siten, että perheen isä lyö äitiä, useammin kuin kerran.” (poika, 15)

”...mies lyö naista, nainen ei tee mitään.” (poika, 15)

Tarkempia kuvauksia väkivallasta yhdeksäsluokkalaisten poikien tarinoista löytyy vain pari. Näistä yhdessä *”...isä iskee nyrkillä äidin naamaan ... huutaa että miksi ja heittää peilin lattialle”*, toisessa taas *”isä tönäisee äidin maahan ja meinaa lyödä äitiä ... (i)sä lyö seinää*

ja äiti vaan huutaa.” Yhtenä erona tyttöjen ja poikien välillä on siis väkivallan kuvauksen yksityiskohtaisuus. Kertojan intentioiden tulkinnassa on riskinsä, kuten olen analyysimenetelmiä kuvatessa todennut, mutta jonkinlaisia päätelmiä voidaan tyttöjen ja poikien välisistä eroista aiemman tutkimuksen ja teorian perusteella pyrkiä tekemään. Tässä tapauksessa kerronta, jossa isän väkivallan tarkempaa kuvausta vältellään, mahdollistaa pojille väkivallan etäännyttämisen itsestä. Isään on sukupuolen osalta mahdollista samaistua, mutta isän tekemä väkivalta kenties halutaan sulkea samaistumisen kohteen ulkopuolelle. Väkivallan ajallinen etäännyttäminen itsestä oli pojille tyypillistä myös Lombardin tutkimuksessa, jossa pojat nimesivät väkivallaksi vain aikuisten miesten toisiin aikuisiin miehiin kohdistaman väkivallan (Lombard 2013).

Heikompaan kohdistuvaa väkivaltaa ei nähdä samalla tavalla kunniallisena ja oikeanlaista maskuliinisuutta tuottavana kuin samaan sukupuoleen kohdistuvia, dominanssiin pyrkiviä väkivallantekoja. Tämän takia miehen tekemää väkivaltaa ei ole helppo tunnustaa eikä siitä ole helppoa tai miellyttävää kirjoittaa suoraan. Samanlaisia piirteitä on myös väkivaltaa tehneiden miesten kuvauksissa omista teoistaan: miehet kuvailevat käyttämänsä miehiin kohdistunutta väkivaltaa hyvinkin tarkkaan ja ylpeänä, kun taas naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kuvaillaan varsin epämääräisesti ja lyhyesti. Puhetavoillaan he oikeuttavat ja vähättelevät kumppaneihinsa kohdistuneita väkivallantekoja, keskittymällä väkivaltaan johtaneisiin syihin itse väkivallanteon sijaan, etsimällä syitä puolison toiminnasta tai ulkoistamalla väkivalta esimerkiksi päihteiden käytöstä johtuvaksi (Dobash & Dobash 1998, 167; Keskinen 2005, 78–79; Nyqvist 2008, 135–136.) Parisuhdeväkivaltaa ei kuvata ylpeillen, kuten esimerkiksi vahingoittamisen valmiutta Oksasen tutkimuksessa, vaan siihen liittyy häpeän elementti (Oksanen 2008).

Tämä herättää luonnollisesti kysymyksen siitä, miksi myös osa tytöistä kiertää väkivallasta kertomista – onko taipumus välttämättä sukupuolispesifi? Kysymykseen ei tämän tutkielman puitteissa voida saada lopullista vastausta, mutta tulkintani mukaan tyttöjen ja poikien väliset kerronnalliset erot voivat liittyä väkivallan tunnistamisen ja tunnustamisen taitoihin. Tarkasteltaessa väkivallan kiertämisen piirrettä yhdessä joidenkin kerronnallisten keinojen kanssa, hahmottuu edelleen kuva pojille tyypillisemmästä taipumuksesta etäännyttää väkivaltaa itsestään. Ensinnäkin, minäkertojan käyttö oli tytöille selvästi yleisempää kuin pojille isän tekemästä väkivallasta kertovissa tarinoissa. Kuudesluokkalaisista pojista neljä 13:sta käytti minäkertojaa, yhdeksäsluokkalaisista ei

yksikään. Suurin osa pojista kirjoitti yksikön kolmannessa persoonassa, kuvaten tapahtumia ulkopuolelta. Vertailun vuoksi kuudesluokkalaisista tytöistä yli puolet ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä kaksi käytti minäkertojaa. Toinen, yhdeksäsluokkalaisille pojille yleinen etäännyttämisen keino oli ”ehkän” käytöksi kutsumani ilmiö. Neljässä tarinassa näkyy tällainen spekulointi, jota tehdään myös vaihtoehtoisten tapahtumien kuvausten muodossa, kuten alla:

”Tilanne jatkuu ja isä luultavasti lyö äitiä. On myös pieni mahdollisuus, että isä ei lyö, mutta koska isä on jo tönäissyt ja on aikomassa lyödä, oletan lyönnin olevan todennäköisempi vaihtoehto.”
(poika, 15)

”Tilanne jatkuu siten, että isä saattaa lyödä äitiä [...] Tilanne voi jatkua myös siten, että isä ei lyö äitiä vaan lähtee itse pois talosta” (poika, 14)

Äiti tekijänä: väkivallan kieltäminen ja ohittaminen

Äidin tekemän väkivallan kuvaukset eroavat selkeästi isän tekemän väkivallan kuvauksista niin sisällöltään kuin kerronnaltaan. Äidin tekemän väkivallan muodot ovat pääosin naistapaisiksi mielletäviä ja eroavat selvästi isän tekemistä. Naistapaisiksi mielletyt väkivallan muodot muodostuvat osaltaan kulttuurisista malleista. Satu Venäläinen kuvaa iltapäivälehtien korostavan väkivallan ”naismaisuuksi” esimerkiksi ”toistamalla kuvauksia raapimisesta, hiusten repimisestä ja irtoamisesta tai puremisestä” (Venäläinen 2015, 82). Myös esimerkiksi viittaukset ”kissatappeluun” toistavat käsitystä naistapaisesta väkivallasta (mt.). Yksi aineistoni kertomuksille tyypillisimpiä piirteitä on, että väkivaltaa ei kuvata suoraan juuri lainkaan. Niin aineiston tytöt kuin pojat ohittavat äidin tekemän väkivallanteon kuvaamisen useimmissa kertomuksissa. Väkivaltaa kuvataan ”asiaksi”, ”tilanteeksi” tai ”tapahtumaksi”. Sanavalintaan toki vaikuttaa se, että kehyskertomuksessa kysyttiin, mitä ”tilannetta” ennen ja sen jälkeen on voinut tapahtua. Sen sijaan joissakin kertomuksissa äiti kyllä yrittää lyödä tai kehyskertomuksen mukaisesti nostaa nyrkkinsä ja aikoo lyödä, mutta tämän väkivaltaisemmaksi tilanne ei äidy. Ylipäätään äidin tekemän väkivallan kuvaaminen oli paljon harvinaisempaa ja niukkasanaisempaa kuin isän tekemän väkivallan.

Erityisesti kuudesluokkalaisten tarinoissa on yleistä, että äidin tekemää väkivaltaa ei

kuvata eikä sitä välttämättä edes tapahdu. Kuudesluokkalaisten poikien tarinoissa äidin tekemää väkivaltaa ei pääsääntöisesti kuvata lainkaan. Väkivallasta kertominen kierretään eri tavoin: joko väkivalta on jo tapahtunut ja tilannetta kuvataan jälkikäteen (*"tuo saatanan ämmä löi minua!"*) tai vihainen äiti tai keskenään riitelevät vanhemmat rauhoittuvat, ilmeisesti ennen kuin väkivaltaa ehtii tapahtua. Äidin kuvataan aikovan tai yrittävän lyödä lähes puolessa tarinoista, mutta lyömistä ei lopulta tapahdu. Myöskään kuudesluokkalaisten tyttöjen tarinoissa ei pääsääntöisesti kuvata väkivaltaa. Jos sitä tapahtuu, se on pääsääntöisesti aina molemminpuolista, joskaan aina ei käy ilmi, kumpi käyttää vai käyttääkö kumpikaan väkivaltaa.

"Asia olisi voinut alkaa siitä kun perheen isä olisi sanonut jotain rumaa ruokapöydässä [...] Tarina jatkuisi seuraavaksi tapahtuisi se että molemmat rauhoittuisivat." (poika, 12)

"Äiti ja isä eivät kuule sitä ja jatkavat tappelua. Äidin ja tappelu ja huuto on saanut lapsen itkemään kovaa [...] vanhemmat eivät reagoi vaan jatkavat tappelua." (tyttö, 11)

Yhdeksäsluokkalaisten tarinoista löytyy sama piirre, eli väkivaltaa ei kuvata suoraan. Niissä on kuitenkin yleisempää, että väkivaltaa mitä ilmeisimmin tapahtuu ja äiti on selkeästi sen tekijä. Väkivallan kuvaaminen saatetaan kiertää esimerkiksi ajallisesti, kuvaamalla vain väkivallan jälkeisiä tapahtumia ja jättämällä väkivallan tapahtuminen lukijan kuviteltavaksi:

"Isä heittää äitin ulos ja soittaa poliisin." (poika, 15)

"Äiti voi rauhoittua ja muistaa että heidän lapsensa on viereisessä huoneessa." (tyttö, 15)

Erityisesti yhdeksäsluokkalaiset pojat kuvaavat äidin tekemää väkivaltaa, kun taas tytöt määrittävät äidin tekijäksi, mutta eivät kuvaa sitä. Tässäkin yhteydessä sukupuolten välinen ero on mahdollista tulkita johtuvaksi taipumuksesta samaistua samaa sukupuolta edustavaan vanhempaan ja halusta suojella omaa käsitystä tästä tai kieltäytyä samaistumasta väkivaltaisen naisen malliin. Ikäryhmien välinen ero siinä, kuinka selkeästi äiti määritetään tekijäksi tai tilanne molemminpuoliseksi puolestaan vaikuttaisi heijastelevan Sunin (1998, Hännisen 1999 mukaan) tutkimustuloksia siitä, kuinka nuoremmat lapset pyrkivät kirjoittamaan onnellisia tarinoita, kun taas teini-ikäiset käyvät

läpi myös vaikeita asioita. Äidin väkivalta voi olla 12-vuotiaalle vielä käsittämätöntä, mutta 15-vuotias antaa sen olemassaololle jo mahdollisuuden, vaikka ei suoraan kuvaakaan sitä. Piirre voi kuvata myös sosiaalisen tarinavarannon laajenemista iän myötä: yhdeksäsluokkalaisilla kenties on jo enemmän mahdollisia tarinoita naisen väkivallasta.

Jommankumman vai molempien väkivalta?

Väkivallan kuvaamatta jättämisen lisäksi toinen erityispiirre äidin tekemää väkivaltaa kuvaavissa kertomuksissa on väkivallan molemminpuolisuus ja toimijoiden sekoittuminen – väkivaltaisen teon tekijä ei aina käy selväksi. Muutamassa tarinassa vain isä toimiikin väkivaltaisesti. Tällöin toimija saattaa olla ”toinen”, tai ”jompikumpi”, tai vaihtoehdoksi tekijälle annetaan ”tai toisinpäin”. Tekijä-uhri-asetelmat eivät siis ole selkeitä, ja isäkin osallistuu väkivaltaan tai vähintään tappeluun jollain tavoin. Kyseessä on usein molemminpuolinen riita tai tappelu, ja tarinoissa, joissa äidin väkivaltaa kuvataan, myös isä toimii väkivaltaisesti. Tämä on erityisesti kuudesluokkalaisten tarinoille tyypillinen piirre.

”Isä on tullu humalassa kotiin ja äiti suuttunut koska isä on aina humalassa. Isä tönäisee äitiä kummatkin huutelee toisilleen naapuri soittaa poliisit ja isä sakot ja lähestymiskiellon.” (poika, 11)

”Tilanne voisi jatkua niin, että äiti tai isä lyö toista ja toisinpäin. Esimerkiksi se kumman koti on voi jompikumpi potkaista toisen ulos kodistaan.” (tyttö, 12)

”Tapahtuman jälkeen jompikumpi todennäköisesti lähtisi ulos ja toinen jäisi taloon.” (poika, 12)

Silloinkin, kun väkivallan tekijä kävi selväksi, oli aineiston tarinoissa melko yleistä, että vanhempien kuvattiin toimivan yhdessä tai että väkivalta oli molemminpuolista. Tämä vahvistaa tilanteiden käsitteellistämistä ”riidoiksi” - kumpikaan ei ole selvästi syyllinen, vaan vanhemmat sopivat keskenään, jatkavat tappelua yhdessä, tai häpeävät molemmat väkivallan käyttämistä. Väkivallan määrittäminen selkeästi molemminpuoliseksi tai tilanteen kuvaaminen ”tappeluksi” kuvaa jälleen kerran sitä, miten vaikeaa on ajatella, että ainoastaan nainen olisi yksipuolisesti väkivaltaisen – lyövä nainen ei ole tyypillinen osa sosiaalista tarinavarantoa. Tämän voidaan ajatella viestivän osaltaan sukupuolistuneiden tapaisuuksien voimakkuudesta: feminiinisyyden yhdistäminen väkivaltaisuuteen on

edelleen vaikeaa, varsinkin jos maskuliinisuus yhdistetään yhtä aikaa väkivallattomuuteen. Sukupuolten väkivallan kentällä pelaaman ”pelin” säännöt eivät loksahdakaan kohdilleen luonnollistuneiden sukupuolitapaisuuksien kanssa, mikä tekee naisen väkivallan sanoittamattomaksi, ehkä jopa käsittämättömäksi (Jokinen 2005, 50–59).

Naisen väkivallan yrityksiä

Aineistossani on kuitenkin edellä kuvattujen väkivaltaa ulossulkevien tarinoiden lisäksi useita tarinoita, joissa naisen tekemää väkivaltaa tapahtuu ja sitä kuvataan. Yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen tarinoissa äiti yleensä käyttää väkivaltaa, mutta sitä ei kuvata, vaan tilanne käy ilmi kontekstista muutoin. Jotkut yhdeksäsluokkalaiset pojat puolestaan kuvaavat suoraan äidin tekemää väkivaltaa tai ainakin sen yritystä. Kuten todettu, väkivallan molemminpuolisuus ei ole yhdeksäsluokkalaisten tarinoissa lainkaan niin yleistä kuin kuudesluokkalaisten. On syytä huomioida, että väkivaltilanteet eivät kuitenkaan vaikuta kovin vakavilta, sillä vammoja isälle ei äidin väkivallasta seuraa missään tarinassa. Kuvatut väkivallanteot ovat niitä, jotka kyselylomakkeissa luokiteltaisiin ”väkivallalla uhkaamiseksi” tai ”lieväksi fyysiseksi väkivallaksi”. Ero kuvauksissa miesten tekemään väkivaltaan on selkeä, sillä tilanteiden ei kuvata aiheuttavan miehille vaaraa tai vaurioita, toisin kuin miesten naisiin kohdistaman väkivallan kuvauksissa. Yleensä äiti ehtii korkeintaan tönäistä ja nostaa nyrkkinsä, kuten kehyskertomuksessa kuvataan, mutta rauhoittuu sitten tai isä käskee hänen lopettaa. Kun väkivaltaa on kuvattu tarkemmin, sanoitetaan se läpsäisyksi tai läimäykseksi. Osa pojista kuvaa myös lyömistä, mutta siitä seuraavia vammoja ei kuvata.

”Kuului kova läimäisy, äiti huusi edelleen. En tiennyt mitä oli tapahtunut, mutta luulin, että äiti löi isää koska isä oli muutama hetki sitten huudahtanut.” (tyttö, 14)

”He alkoivat jutella, mutta mies ei osallistunut ja vaimo suuttui, ja alkoi huutamaan ja riehumaan. Hän läpsäisee miestänsä poskelle ja jatkaa huutamista. Sitten molemmat alkavat huutaa.” (tyttö, 14)

Väkivallanteon tapa on myös sukupuolistunut toistoteko. Tuija Nykyri (nyk. Virkki) kirjoittaa osuvasti: ”Väkivallan vaarallisuus liittyy paitsi siihen, kuinka paljon toista *haluaa* vahingoittaa, myös siihen, *osaako* vahingoittaa toista” (Nykyri 1998, 118). Naisen ruumiillinen suuntautuminen tilaan on erilainen kuin miehillä (mt., 119). Iris Marion Young

kuvaa ilmiötä klassikkoesineessään ”Throwing Like a Girl” (2005 [1980]). Young tarkastelee naisten ruumiin intentionaalista suuntautumista tilaan tai objekteihin. Hänen mukaansa naisten suhtautuminen niin omaan ruumiiseensa kuin tilaan on rajoittuneempaa kuin miesten – naiset kantavat ruumiistaan epävarmemmin, pitäytyvät pienemmässä tilassa ja oppivat jo nuorena näkemään ruumiinsa ulospäin tavoitteellisesti suuntautuvan subjektin sijaan objekteina, joita pitää varoa. Naisilla on myös tapana aliarvioida fyysisiä kykyjään, mistä seuraa itseään toteuttava noidankehä, koska usein itseluottamuksen puute myös estää yrittämästä. (Young 2005, 27–45).

Tämä liittyy vahvasti Butlerin ajatukseen sukupuolen performoimisesta: sukupuolta tuotetaan fyysisillä eleillä ja tyylillä, jotka ovat toiston seurauksena jo niin luonnollistuneita, että ne ajatellaan sukupuolesta johtuvaksi ennemmin kuin sen tuottajaksi. Näin ollen naiseutta voidaan tuottaa esimerkiksi lyöntitekniikoilla: läimäys tai esineiden heittäminen voivat olla naiselle helpommin saatavilla olevia keinoja kuin nyrkillä maahan lyöminen. Samoin aiemmin kuvatut, iltapäivälehtien käyttämät kuvauksen raapimisesta, hiusten repimisestä ja puremisesta korostavat, mutta samalla myös tuottavat naistapaisten väkivallan mallia (ks. Venäläinen 2015, 82). Tilastojen valossa näyttääkin siltä, että läimäisy ja esineellä heittäminen ovat ainoat parisuhdeväkivallan muodot, jota on kohdistunut miehiin enemmän kuin naisiin nykyisen kumppanin tekemänä. Entisen kumppanin tekemänä niitäkin tosin on kohdistunut useammin naisiin. Naisiin on kohdistunut selkeästi miehiä useammin esimerkiksi kuristamista, pään hakkaamista johonkin, sekä seksuaalista väkivaltaa. (Heiskanen & Ruuskanen 2010, 22.)

Väkivallasta seuraavia, tarinassa tapahtuvan fyysisen väkivallan vakavuutta heijastavia fyysisiä vammoja kuvasivat pääosin kuudesluokkalaiset tytöt, mutta niiden kuvaaminen oli selvästi harvinaisempaa kuin isän tekemän väkivallan osalta. Tällöinkin tarinoissa joko molemmat tai pelkästään äiti saivat fyysisiä vammoja – tai epäselvä ”jompikumpi”, kuten ilmauksessa ”saattaa tulla haavoja”.

”Poika näkee isän jolla on musta silmä ja naarmuja käsivarressa karjuvan äitille jotain käsittämätöntä ja äidin joka istuu tuolilla nenä verta vuotaen lasinsirpaleiden joukossa.” (tyttö, 12)

”Yht äkkiä tuli todella hiljaista ja poika katsoi mitä oli tapahtunut. Hän huomasi, että isä oli lyönyt äitiä. [...] Poika meni auttamaan äitiä sillä hänellä tuli verta nenästään.” (tyttö, 12)

”Isä alkaa heitellä tavaroita ja uhkailla äitiä. Äiti ottaa keittiöstä veitsen ja haluaa lähteä pois, mutta isä ei anna. Hän käy päälle ja saattaa tulla haavoja. [...] Lapsi on tottunut varmaan tappeluun ja hänkin on saanut vammoja ja ruhjeita edellisistä tapauksista.” (poika, 14)

Väkivallan kuvaamiseen vaikuttaa toki se, että kehyskertomuksessa on kuvattu äidin ”kohottavan nyrkkinsä”. Muutama kertoja noudattaakin kehyskertomusta tältä osin. Vain harvassa tarinassa nainen kuitenkaan lopulta lyö nyrkillä. Tyypillistä varsinkin yhdeksäsluokkaisten poikien tarinoille on se, että äiti *aikoo* tai *yrittää* lyödä, mutta tätä ei välttämättä tapahdu, kuten alla olevat esimerkit osoittavat.

”Äiti varmaan yrittää lyödä isää. [...] Isän pitäisi puolustautua, tai lähtee pois tai jotain.” (poika, 15)

”Äidin nostaessa nyrkkiä ilmaan isä yrittää pyytää anteeksi ja lupaa ettei asia tule toistumaan. [...]Lapsen avatessa oven isä ja äiti pysähtyivät täysin ja he tajusivat mitä oli tapahtunut. [...] molemmat häpesivät sitä mitä oli tullut tehtyä, kun näkivät lapsen surkean ilmeen.” (poika, 15)

Nykyri kuvaa aineistonsa naisia, jotka eivät kykene lyömään, vaikka yrittäisivät. Kaikki toimintamallit ja eleet eivät ole hallittavissa tietoisien päätöksen avulla, sillä ne ovat myös aiempien tekojen ja toiston kerrostumia. (Nykyri 1998, 122.) Tarinoissa nainen ei siis jostain syystä pysty lyömään, vaikka yrittää. Mielikuvat naistapaisesta ruumiillisuudesta näkyvät kuvauksissa naisen lyömisen mahdottomuudesta. Kiinnostavaa onkin, miksi juuri poikien kertomuksista löytyy tilanteita, joissa nainen ei kykene lyömään.

7 MIEHEN JA NAISEN HAHMOJA

Tässä luvussa tarkennan näkymää tarinoissa piirtyvistä kuvista miehistä ja naisista. Katson sukupuolta erityisesti miehille ja naisille väkivallan tekijöinä ja uhreina annettujen asemien kautta. Lisäksi kysyn, minkä tyyppisiä ovat kertomuksissa ne teot, joilla sukupuolta performoidaan, ja millaiseksi näiden toistotekojen kautta kuvattu käsitys sukupuolesta muodostuu. Käytän *position*, tai suomenkielisemmän vastineen aseman, käsitettä kuvaamaan miehelle ja naiselle annettuja toimijuuden ja subjektiuden paikkoja. Asema on roolia dynamisempi käsite ja sallii toimijuuteen muutoksia ja ristiriitaisuuksiakin, sillä se muotoutuu vuorovaikutuksessa. (Keskinen 2005, 34–35; Harré & Langenhove 1999, 14–20.) Bronwyn Davies ja Rom Harré ovat kuvanneet sukupuolta subjektipositioksi, jonka mallit omaksutaan niin eleyistä kuin havaituista narratiiveista (Davies & Harré 1990; Davies 1993 Haldarin 2013, 569 mukaan). Tekijälle ja uhrille tarinoissa annettujen positioiden tarkastelu sukupuolinäkökulmasta onkin hedelmällinen keino havaita eroja ja yhtäläisyyksiä miehille ja naisille tarjolla olevissa positioissa.

”Suuri ja raavas mies” – isä väkivallan tekijänä

Kuvatessaan isää väkivallan tekijänä kertojat myös piirtävät kuvaa siitä, millaisia kulttuurisia kuvia heillä on väkivaltaisesta maskuliinisuudesta – mitkä siis ovat mahdollisia tarinoita miesten väkivallasta. Kuten yllä on todettu, isän tekemää parisuhdeväkivaltaa kuvaavissa kertomuksissa suoraa väkivaltaa tapahtuu ja kuvataan enemmän kuin äidin tekemää väkivaltaa kuvaavissa. Jo tämä kertoo sen, että isän *on mahdollista olla* väkivaltainen. Toisin sanoen isälle on olemassa selkeä diskursiivinen positio väkivallan tekijänä kulttuuristen narratiivien vuoksi. Myös väkivallalle annetut selitysmallit kuvaavat osaltaan sitä, mitkä ovat miehille mahdollisiksi ajateltuja syitä toimia väkivaltaisesti. Tämä vastaa Suvi Keskinen ajatusta siitä, että väkivaltaisesti toimiville miehille on helpompaa investoida tietynlaisiin subjektipositioihin. Jos itsemääritys ja maskuliinisuuden esittäminen kytkeytyy hallinnan, vahvuuden ja toiminnan määreisiin, on väkivalta joillekin miehille tarjolla oleva keino tuottaa maskuliinisuutta tavalla, joka kytkeytyy hallintaan ja oikeassa olemiseen. (Keskinen 2005, 60–61.)

Väkivaltainen toiminta yhdistyy kertomuksissa muihin maskuliinisina pidettyihin piirteisiin. Lasten ja nuorten antama kuva isästä väkivallan tekijänä heijastelee varsin stereotyyppistä mieskuvaa, jossa on selkeitä viitteitä tietyytymisestä; Jiri Niemisen protestimaskuliinisuudeksi nimeämästä hegemonisen maskuliinisuuden ideaalista (ks. esim. Connell & Messerschmidt 2005; Nieminen 2013; Ahlbäck, Kaihovirta & Lindberg 2014). Isää kuvataan olemukseltaan karskiksi, raavaaksi ja äkkipikaiseksi. Joissakin tapauksissa tämän voidaan ajatella selittävän tai oikeuttavan väkivaltaa. Väkivallan syiden kytkeminen yksilöllisiin ominaisuuksiin tai olosuhteisiin on osaltaan estänyt perheessä tapahtuvaan väkivaltaan puuttumista (Husso 2003, 68). Sama ajattelu voi päteä myös laajemmalla skaalalla: Jeff Hearnin ja kumppaneiden tutkimuksen mukaan miehet ja väkivalta esitetään mediassa usein luonnollisena yhtälönä, ja miehet luonnoltaan ”pahoina”. ”Pahan miehen” representaatiolla voidaan kuitenkin välttää laajempi poliittinen keskustelu sukupuolinäkökulmasta. (Hearn, Pringle, Müller, Oleksy, Lattu, Tallberg, Ferguson, Holter, Kolga, Novikova & Raynor 2003, 196.)

”Äiti oli aina pelännyt äkkipikaista ja väkivaltaista isääni.” (tyttö, 13)

”Lapsi jäi äidin luokse, mutta hän muisti isän karskina ja väkivaltaisena ihmisenä.” (tyttö, 12)

”Äiti on vihainen ... ja surullinen koska isä on repsahnut juomaan, mutta samalla tämä pelkää isää koska tämä on suuri ja raavas mies.” (poika, 12)

Ajattelen, että tällainen pahoina ja samalla miehisinä pidettyjä ominaisuuksia isän hahmoon sitova kerronta voi olla yksi keino tehdä tarinan isästä mahdollisimman vähän oman isän tai ideaalisen isän kaltainen. Jos ajatellaan, että väkivaltainen ihminen on tietynlainen, epänormaali tai poikkeava jo olemukseltaan, on helpompi ajatella, ettei tavallinen ihminen (isä) voi olla väkivaltainen. Silloin väkivalta on vain poikkeus tai katkeama arkijärjestyksessä, ja sitä tapahtuu joillekin muille. Niissä aineistoni kertomuksissa, joissa väkivaltaa kuvataan isän luonteesta johtuvaksi, nähdään isä melko yksiulotteisesti väkivaltaisena, niin että väkivaltaiset ominaisuudet ovat hänen persoonallisuutensa hallitseva piirre. Tämä käsitys on melko ristiriitainen niiden tutkimustulosten kanssa, joita kotonaan isän äitiin kohdistamaa väkivaltaa kokeneilta lapsilta on saatu. Vanhempien välistä väkivaltaa kotonaan kokeneet lapset käyttävät erilaisia keinoja sovittaakseen ristiriitoja käsityksissään omasta väkivaltaisesta isästään ja isistä yleensä. Tällöin lapselle on tärkeää pystyä hahmottamaan isänsä myös hyvänä isänä, eikä väkivaltaisten tekojen anneta leimata

koko isyyttä (Cater 2007a; 2008; Cater & Forssell 2014.) Fiktiivisiä kertomuksia kirjoitettaessa ei vastaavaa sisäisten ristiriitojen sovittelun tarvetta kenties ole. Kyse voi olla ennemminkin tarinalliseen kehitykseen liittyvästä piirteestä: tarinamuodossa on luontevampaa määritellä tarinan hahmot selkeästi hyväksi tai pahoiksi kuin todellisessa elämässä.

Useissa tarinoissa näkyy isän kontrollin käyttö ja valta-asema. Ensisijaisesti se näyttäytyy väkivaltaisena käytöksenä ja sen suomina mahdollisuuksina kontrolloida muita. Vallankäyttö näyttäytyy kuitenkin myös dialogissa isän puhuessa äidin puolesta joissakin tarinoissa tai selitellessä väkivaltaa. Esimerkiksi yksi kuudesluokkalainen tyttö kuvaa vanhempiensa välistä riitaa, jossa käytännössä isä nöyryyttää ensin äitiä: *”Sinä lihava, paskiainen sinusta tämä kaikki johtuu, koska olet itse niin laiska etkä petaa itse heti sänkyäsi, se heijastuu nyt lapsiin.”* Pahoinpideltyään äitiä isä vielä vastaa tämän puolesta, eikä äiti saa toimijan asemaa enää väkivaltatilanteen jälkeen: *”MINÄ: Lopettakaa, jooko? I: Lapset, meillä on aikuisten asioita.”* (tyttö, 13). Äidin puolesta puhuminen ja isän vahva toimijuus, varsinkin väkivallan selittäminen lapselle, näkyy useissa tarinoissa.

”Isä on edelleen raivoissaan ja äiti ärsyyntyneenä. Sitten lapsi kysyy: miksi riitelette? Isä on jo rauhoittunut ja vastaa meille tuli erimielisyyksiä. [...] Lapsi kysyy: Voitteko kertoa mitä on tapahtunut? Isä vastaa: Äidin mielestä olen ollut liikaa poissa kotoa ja minä olen erimieltä, ja sitten aloimme riidellä.” (poika, 12)

”Aikuisilla on välillä sellaisia tilanteita mitä lapset ei vaan ymmärrä, eikä niitä voi helposti sopia – vastaa mutisten isä.” (tyttö, 15)

Kummassakin tarinassa isä on eksplisiittisesti pahoinpidellyt äitiä selittelyä edeltävän riidan aikana. Isä näyttäytyy näissä tarinoissa aktiivisena toimijana ja samalla ”perheen päänä”. Tällainen kerronta on verrattavissa Øverlienin havaitsemiin piirteisiin väkivaltaa kokeneiden nuorten narratiiveissa: isä kuvattiin vahvana ja aktiivisena toimijana, kun taas äiti jäi usein taka-alalle eikä hänelle annettu toimijuutta. Samalla nuoret kuvasivat itsensä tarinoissa merkittäviksi toimijoiksi, jotka vaikuttivat tilanteen kulkuun. (Øverlien 2014.) Samat piirteet ovat havaittavissa yllä olevissa esimerkeissä.

Toisaalta väkivaltaa kuvataan muutamassa tarinassa hallitsemattomaksi. Tämä voi johtua alkoholinkäytöstä tai olla isälle ominainen luonteenpiirre. Joka tapauksessa näyttäisi siltä, että kertojat kuvaavat väkivaltaa holtittomana tunteenpurkauksena enemmän kuin suunnitelmallisena ja kontrolloituna.

”Isä varmaan lähtee ulos ja palaa parin päivän päästä kukkien kanssa ja pyytää anteeksi, mut kohta se on taas hakkaamassa vaimoaan, kun ei osaa hallita käytöstään.” (tyttö, 16)

”Isällä ei mennyt hyvin elämässä ja hänelle tuli tarpeeton tunteen purkaus.” (poika, 15)

Ajatus väkivallasta tunteenpurkauksena viittaa siihen, että taipumuksen väkivaltaan ajatellaan olevan jonkinlainen sisäsyntyinen voima, jota on erikseen hillittävä – ikään kuin fyysiseksi väkivallaksi yltyvä aggressiivisuus olisi miehen luontainen ominaisuus, joka purkautuu tämän suuttuessa. Miesten tekemän väkivallan ajatellaan kulttuurissamme monesti olevan juuri tällaista, ja viranomaispuhe vahvistaa tätä ajatusta. Tämä mahdollistaa vastuun hälventämisen väkivallan tekijältä. (Hillier 1995, 119; Ronkainen & Näre 2008, 36.) Miehen väkivallan motiivina on kuitenkin todettu olevan useammin vallankäyttö, kontrolli tai oman aseman puolustaminen – tunne tai ajatus siitä, että oma maskuliinisuus tai dominanssi on uhattuna (Campbell 1994; Nykyri 1998, 118; Nyqvist 2008, 141–151). Tarinat yksittäisestä raivonpurkauksesta eivät vastaa tätä käsitystä väkivallan tavoista ja motiiveista. Useimmissa tarinoissa ei väkivallan kontrollointiin tai hallitsemattomuuteen oteta kantaa, joten aineistoni perusteella ei voida suoraan sanoa, konstruoidaanko miehinen väkivalta instrumentaalisenä ja kontrolloituna. (vrt. Venäläinen 2011, 90–92.) Yhteistä tarinoille näyttäisi olevan se, että isä kuvataan vahvana toimijana ja hän on tilanteessa valta-asemassa.

Säröjä pahuuteen

Vaikka isä saatetaankin kuvata hallitsemattomaksi ja pääsääntöisesti ainoaksi väkivallan tekijäksi, vilahtelee tarinoissa pieniä tekoja, joilla tuotetaan säröjä hegemoniseen protestimaskuliinisuuteen. Kaikki isän tekemät toistoteot eivät siis ole vallan ja voiman sävyttämää maskuliinisuutta tuottavia – sukupuolen esitys on harvoin täydellinen toistoissaan (Butler 2006, 241–242). On kuitenkin kiinnostavaa, että näitä toisin toistamisia

esiintyy pääosin vain yhdeksäsluokkalaisilla. Kuudesluokkalaiset, erityisesti tytöt, kuvaavat tarinoissaan paljon mustavalkoisempaa tekijä-uhri tai hyvä-paha -asetelmaa kuin yhdeksäsluokkalaiset. Aggressiiviseen väkivaltaisuuteen kuvatut poikkeukset liittyvät monesti isyyteen ja lapseen, kuten alla olevassa katkelmassa, jota ennen isä on juuri lyönyt äitiä:

”Kun lapsi tuli ovensuuhun isä laski nyrkkinsä ja meni peittelemään lapsen. Seuraavana päivänä isä ja äiti erosivat.” (tyttö, 12)

Yhdeksäsluokkalaisista sen sijaan lähes kaikki sekä kuvaavat isää ”pahana” että tuottavat jonkinlaisia säröjä tämän pahuuteen. Positiot voivat siis muuttua saman tarinan sisälläkin, eikä isästä annettu kuva ole aina yksiselitteisen paha tai hyvä. Väkivallanteot eivät tee isästä käsittämätöntä tai epäinhimillistä, vaan tekoja pyritään pikemminkin ymmärtämään. Tähän yhdeksäsluokkalaisilla on kaksi tyypillistä keinoa: ensiksi, varsinkin tytöt kuvaavat isän huonoa omaatuntoa tai ristiriitaisia tunteita lyömisen jälkeen. Nämä tunteet voivat olla hyvinkin vaikeasti tulkittavissa ja hämmentäviä lukijalle, kuten esimerkeistä viimeisessä.

”Isä katuu heti lyönnin jälkeen ja miettii ääneen ’miksi tein näin’ hän hakee paperia ja jäätä äidille.” (tyttö, 15)

”Isä varmaan alkaa katumaan tekojaan, koska lapsikin säikähtää. Ja alkaa itkeä.” (tyttö, 15)

”Lyönnin jälkeen isä rauhoittui, nähneen äidin itkevän. Hän ei katunut, mutta tuntui pahalta.” (tyttö, 15)

Toinen tyypillinen keino käsitellä isän ”pahuutta” on isän tekojen selittely tai oikeuttaminen, mitä kautta asetelma ei ole mustavalkoinen hyvä äiti – paha isä. Tällaisella kerronnalla on kaksijakoinen merkitys: yhtäältä se voidaan nähdä niiden kulttuuristen kertomusten toistamisena, jotka pyrkivät oikeuttamaan väkivaltaa ja vastuuttamaan uhria tekijän sijaan. Toisaalta kyseessä voi olla pyrkimys ymmärtää isää ja asettua kertojana tämän asemaan – olihan asettamani kysymys nuorille, mitä isä ajattelee ja miltä hänestä voi tuntua.

”...isällä on ongelmia päihteiden kanssa ja/tai jokin mielenterveyden häiriö. [...] Isä varmasti kokee tekonsa oikeutetuksi, mutta vähän ajan päästä tajuaa virheensä.” (poika, 15)

”Hän kyseenalaistaisi itsensä koska lyö naista ja rupeaisi juomaan jos ei jo juo ja helpommin lyö uudestaan jos on lyönyt ennen. Se varmaan masentuisi ja erkaantuisi vaimostaan tai ero tulisi. Tai äiti hyväksyy lyömisen ja on onneton ja isäkin on salaa onneton.” (poika, 15)

Näissä kertomuksissa isää ei siis nähdä ainoastaan väkivallan kautta, vaan hänet kuvataan ihmisenä, joka kenties voi pahoin tai kärsii itsekin väkivallan ja sen seurausten vuoksi. Tarinallisesta näkökulmasta tätä voidaan ajatella taas lasten ja nuorten välisen eron kautta: yhdeksäsluokkalaisten tarinat olivat kieltämättä ambivalenssissaan moniulotteisempia sekä tekijöiden että uhrien kuvauksissa kuin selkeitä ja jossain määrin pysyvämpiä asemia kuvaavat kuudesluokkalaisten tarinat.

Miehiset tunteet

Väkivaltaa tekevän isän tunnetilaa nuoret kuvasivat edellä mainitun katuvan lisäksi pääosin vain vihaiseksi, suuttuneeksi, tai raivoisaksi. Yhdeksännen luokan pojat tosin eivät kuvanneet isän tunteita juuri lainkaan – heidän kertomuksissaan oli vain kaksi mainintaa vihaisuudesta ja kaksi ”sekoamisesta”. ”Sekoamisen” ajattelen viittaavan samaan kuin ”tunteenpurkauksen”: toiminnalle ei pystytä antamaan rationaalista selitystä ja sitä on vaikea käsittää, samalla kun sitä patologisoimalla etäännytetään ”normaalista” käytöksestä. Maskuliinisuutta tuotetaan teksteissä myös tunteiden kuvaamisella, tai kuvaamatta jättämisellä. Miesten tunteiden vähäisempi kuvaaminen, samoin kuin poikien niukkasanaisemmat kuvaukset tunteista, voivat osaltaan liittyä valistuksen ajattelusta lähtöisin olevaan järki/tunteet -dualismiin. Maailmaa on pyritty jaottelemaan yksinkertaisilla hierarkkisilla dualismeilla, kuten mieli/ruumis, kulttuuri/luonto, tai mies/nainen. Länsimaisessa dualistisessa ajattelussa mies on pitkään yhdistetty järkeen ja nainen tunteisiin. (Ramazanoglu & Holland 2002, 27–32.) Hallitsemattomat tunteen ilmaukset eivät ole yhdistettävissä maskuliinisuuteen yhtä helposti kuin feminiinisyteen.

Väkivallan uhriksi joutuvan isän tunteita kuvataan vain harvoin tarinoissa, joissa äiti on väkivaltainen. Tällöinkin isä on vihainen, raivoissaan tai suuttunut kaikenikäisten tyttöjen ja poikien tarinoissa. Tunteiden ilmaisut ovat siis aivan samoja kuin väkivaltaa tekevän isän tunteiden ilmaisut. Pelloissaan isän taas ei kerrota olevan muuta kuin yhden

kuudesluokkalaisen tytön tarinassa. Myös tuntemisen tavat ovat sukupuolistuneita, ja toiset tunteet ovat kulttuurissamme sallitumpia miehille kuin toiset. Emotionaalisten tarpeiden nähdään yhdistyvän naisellisuuteen, heikkouteen ja pehmeuteen, jolloin maskuliinisuutta ei voi määrittellä tunteiden kautta. (Seidler 2003, 183–186). Kerronnallaan aineistoni nuoret toistavat kulttuurisia käsityksiä miehestä, joka ei pelkää.

Esimerkiksi kaupunkimaantieteeseen liittyvissä tutkimuksissa on todettu miesten ja naisten suhtautuvan väkivallan uhkaan julkisissa tiloissa varsin eri tavalla. Pelon maantiedettä tutkinut Hille Koskela muistuttaa järjen ja tunteen dikotomiasta: ”Pelon ontologiaa pohdittaessa on tärkeää muistaa, että pelko on *tunne*. Länsimaisia yhteiskuntia leimaa tunteiden merkityksen vähättely. Tunteet asetetaan vastakkain järjen kanssa ja niitä pidetään järkeä vähemmän arvokkaana.” (Koskela 2009, 70.) Koskela kuvaa pelon tunteen sukupuolistuneisuutta: vaikka miehet joutuvat naisia todennäköisemmin väkivallan uhriksi, naiset pelkäävät väkivaltaa miehiä enemmän (Koskela 2009, 84–89). Skotlantilaisessa tutkimuksessa miehet eivät kertoneet tuntevansa pelkoa, vaan rakensivat diskursiivisesti kuvaa kykenevyydestä väkivaltaan ja itsepuolustukseen sekä pelottomuudesta osana miehenä olemista. Samalla korostettiin rationaalisuutta ja kontrollia. (Mehta & Bondi 1999, 74–77.) Tismalleen samat teemat näkyvät aineistossani kertomusten isien käytöksessä suhteessa itseensä kohdistuvaan väkivaltaan tai sen uhkaan: heidän ei kerrota tuntevan pelkoa, he ovat valmiita vastaamaan väkivaltaan väkivallalla ja kykenevät kontrolloimaan tilannetta.

Miehen uhriuden mahdottomuus

Naisen väkivallan uhriksi joutuvaa miestä on kautta aikojen pidetty jopa naurettavana, ja näitä kertomuksia toistetaan edelleen² (Lidman 2015, 124–127). Näin ollen mies ei saa legitiimin uhrin asemaa, eikä hänelle ole olemassa diskursiivista positiota naisen väkivallan uhrina. Vastaavaa ristiriitaa maskuliinisuuden esittämisen ja uhrinposition välillä on kuvannut Satu Venäläinen, jonka mukaan itsestään uhrina kertovat miehet joutuvat neuvottelemaan

² Lidman viittaa otsikoihin yltäneeseen tarinaan hätäkeskustyöntekijästä, joka vastasi poliisin soittaneelle väkivaltaa kokeneelle miehelle: ”Otaksä naiselta pataan?” (mt. 124–127). Lähes saman lauseen toisti yksi aineistoni kirjoittajista lukiessaan tehtävänannon: ”Siis pistääkö se muija sitä pataan?”

uhriuden ja maskuliinisuuden välistä ristiriitaa kerronnassaan, jotta heikkouteen ja passiivisuuteen yhdistetty uhripositio ei murentaisi maskuliinisuuden esitystä (Venäläinen 2011, 76). Aineistossani kertojien neuvottelu maskuliinisuuden ja uhriuden yhdistämisestä näkyy siten, että väkivallan kokemuksille ei ole sanoja ja ne jäävät piiloon. Niille ei ole sanoja myöskään kulttuurisessa tarinavarannossa, narrin asemaa lukuun ottamatta.

Passiivisen uhriutumisen sijaan kertomuksissa tarjotaan miehelle neljäntyyppisiä positioita, tarinan juonesta riippuen. Uhriksi joutunut isä joko osallistuu itse väkivaltaan, peitetään kertomuksesta kokonaan, hän ottaa valta-aseman ja estää äidin, tai on väkivallan kohteena mutta ei uhrin asemassa. Kertomuksissa, joissa äiti käyttää väkivaltaa mutta isä ei, ei isälle seuraa vammoja missään tarinassa, eikä tämän kuvata joutuvan varsinaiseen uhrin asemaan tai olevan alistettu, vaan hän on edelleen toimija tilanteessa. Siksi kuvaankin asemaa ”kohteen” asemaksi uhrin sijaan. Kohteen asemaan isä asetettiin kuitenkin vain viidessä kertomuksessa. Niissä isän todettiin esimerkiksi suuttuvan, huutavan tai hänestä tuntuvan pahalta, mutta hän ei pelännyt tai loukkaantunut. Yleisempi oli positio, jossa äidin tehtyä väkivaltaa isän hahmo katoaa kertomuksesta kokonaan, kuten alla olevassa aineistokatkelmassa.

”Keittiössä äiti huutaa isälle ja on juuri tönäissyt hänet päin jääkaappia. Seuraavaksi kaikki tapahtuvat todella nopeasti. Äiti kohottaa nyrkkinsä uhkaavasti kohti isää ja silloin minä päätän rynnätä väliin. -Lopeta! Huudan äidille ja menen seisomaan heidän väliin. [...] Kun poliisit tulevat äiti on jo rauhoittunut ja yrittää selitellä tilannetta.” (tyttö, 16)

Näkymättömän uhrin tarinoiksi tunnistin tarinoista kymmenen. Kohteeksi tai näkymättömäksi uhriksi joutumisen lisäksi kolmas tyypillinen miehen rooli on riehuvan naisen ”rauhottaminen”, joka näkyi kahdeksassa tarinassa: useissa tarinoissa mies saa vaimon lopettamaan huutamisen ja laskemaan nyrkkinsä pelkällä auktoriteetillaan, käskemällä tämän lopettamaan tai rauhoittamalla. Hän toimii ”järjen äänenä”, joka ei jaksaisi riidellä ja vaatii aikuismaista keskustelua. Näissä tarinoissa voidaan taas nähdä kartesiolaisiin dualismeihin perustuva maskuliininen järki/feminiiniset tunteet - vastakkainasettelu: järkevä mies ja tunteellinen nainen asettuvat vastakkain. Samalla on nähtävissä kulttuurinen sukupuolidiskurssi naisen väkivallan ekspressiivisyydestä ja hallitsemattomuudesta verrattuna miehen toiminnan instrumentaalisuuteen ja kontrolliin (Venäläinen 2011, 90–92).

”Isän täytyisi rauhoittaa äiti. Hoitaa asia puhumalla.” (poika, 16)

”Isä palaa toiseen huoneeseen turhautuneena. Hän toteaa vakavasti, että tällaisen on loputtava ja heidän pitää keskustella asiallisesti tästä lähtien. Äiti toteaa, että perheen isän ei tarvitsisi tehdä niin paljon virheitä. He keskustelevat asiasta ja äiti on edelleen vihainen.” (tyttö, 15)

”Tilanne jatkuu siten, että isä pysäyttää äidin ja huutaa hänelle, että lopettaisi, mutta he alkavat huutaa toisilleen ja kiroilemaan.” (tyttö, 12)

Isän valta-asema uhrinakin näyttäytyy erityisen selvänä verrattaessa tarinoihin, joissa äiti on väkivallan uhri. Vastaavaa valtaa lopettaa puolison väkivalta ei naisilla ole isän oltua väkivaltainen, eikä isä asetu tässä alistetun uhrin asemaan vaan nimenomaan ainoaksi järkeväksi toimijaksi. Isällä vaikuttaisi säilyvän jonkinlainen kontrolli tilanteista ja toimijuuden mahdollisuudet, eli hän voi valita, puolustautuuko fyysisesti tai sanallisesti, tai lähteekö pois – niskan päälle äiti ei pääse missään tarinassa.

Neljäs positio, johon isä asetetaan, on väkivallan tekijän asema uhrin aseman sijaan. Tällöin tappelu (eli väkivalta) kuvataan molemminpuoliseksi. Näitä tarinoita on aineistossa eniten, 13. Poikkeuksena oli vielä kolme tarinaa, joissa molemminpuolisten tappeluiden sijaan pääasiassa tai vain isä toimiikin väkivaltaisesti, ja äidin tekemä väkivalta kielletään kokonaan.

”Isä lyö takaisin ja äiti kaatuu maahan. Isä huutaa solvauksia maassa makaavalle äidille. Äiti ja isä ovat molemmat hyvin vihaisia.” (poika, 15)

”Hän tajusi, että vanhempansa tulisivat eroamaan mutta kuunteli oven takaa mitä vanhemmat huusivat ja sanoivat. Yht äkkiä tuli todella hiljaista ja poika katsoi mitä oli tapahtunut. Hän huomasi, että isä oli lyönyt äitiä. Isä otti tavaransa ja häipyi..” (tyttö, 12)

Hegemonisen maskuliinisuuden ideaalit näyttävät siis heijastuvan myös uhrina olevan miehen kuvauksiin. Yhteistä lähes kaikille tarinoille oli se, että isä ei juuri missään saa vastaavaa uhrin roolia kuin äiti. Isät joko katoavat tarinoissa kerronnasta kokonaan, väkivallalla ei ole vaikutusta heihin, he lyövät takaisin tai ottavat kontrollin ja käskvät naisen lopettaa riehuminen. Tulokseni tukevat siten aiempia tutkimustuloksia maskuliinisuuden ja väkivallan uhriuden yhdistämisen vaikeudesta (ks. esim. Venäläinen 2011).

Väkivaltaisen naisen hahmoja

Äidistä hahmottuva kuva väkivallan tekijänä on vaikeammin tavoitettavissa kuin kuva karskista ja maskuliinisesta isästä. Osittain tämä liittyy siihen, että alle puolessa tarinoista äiti on lopulta väkivallan tekijän asemassa. Kiinnitänkin huomion seuraavaksi erityisesti niihin tarinoihin, joissa naista pyritään kuvaamaan väkivaltaa käyttävänä. Naisten väkivaltaa käsittelevässä tutkimuksessa on pyritty selittämään ilmiön käsitteellistämisen vaikeutta ja väkivaltaisen naisen hahmon paradoksaalisuutta erityisesti sukupuolistereotyyppien ja kulttuuristen narratiivien kautta. Väkivaltaa käyttävän naisen ajatellaan rikkovan odotuksia naisellisesta ja naiselle sopivasta käyttäytymisestä (Lattu 2008, 188.) Väkivaltaisen naisen representaatiota Matti-elokuvassa tutkinut Johanna Pakkanen kirjoittaa osuvasti stereotyyppien turvautumisen syistä:

”Koska väkivalta on kulttuurisesti merkitty maskuliiniseksi, naisen väkivaltaisuus on tietyllä tavalla paradoksi ja siksi naisen väkivaltaa on vaikea käsitellä (ks. Hart 1994, 13–14). Juuri siksi naisen väkivaltaisen käytöksen on sanottu tulevan monesti käsitellyksi stereotyyppien kautta: väkivaltainen nainen esitetään hysteerisenä, hulluna tai koomisena (Lattu, tulossa 2006). Naisten väkivaltaa on käsitelty sekä mediassa että populaarikulttuurissa usein joko vähätellen tai skandalisoiden (Lattu 2006, 248). Harmittomaksi tai naurettavaksi tekeminen sekä demonisoiminen ovat molemmat yrityksiä käsitellä naissukupuolen ja väkivallan kulttuurista paradoksia.” (Pakkanen 2006, 22–23.)

Henkirikoksia tehneet naiset kategorisoidaan usein joko hyvin pahoiksi tai hulluiksi naisiksi. Useiden ulkomaisten tutkimusten mukaan väkivaltaiset naiset esitetään mediassa mielisairaina tai hirviöinä. Näiden voidaan katsoa olevan keinoja vahvistaa sukupuolistereotyyppiä jättämällä väkivaltainen nainen ”normaalin naisen” ulkopuolelle, näin mahdollistaen sukupuolikategorioiden ja feminiinisyyden säilymisen särkymättöminä. (Birch 1994, Pakkanen 2006, 23 mukaan; Venäläinen 2015, 75.) Useita viitteitä näistä kulttuurisista stereotyyppioista ja väkivaltaisen naisen käsittämisen tavoista on nähtävissä aineistoni kertomuksissa. Tarinoista on hahmotettavissa kaksi tyyppillistä naistapaista väkivaltaisuuden mallia, joita olen aiemmin sivunnut, mutta tarkennan kuvausta tässä luvussa. Näitä kutsun ”pirttihirmuksi” ja ”hulluksi naiseksi”.

Kerronnassaan tytöt käyttävät useimmiten välttelyn ja vähätteleminen strategioita naisen väkivallan käsittelyssä, kun taas pojat turvautuvat monesti komiikan keinoihin.. Yhtäältä voidaan ajatella, että väkivaltaisen naisen mallit eivät ole saatavilla tyttöjen sosiaalisessa

tarinavarannossa, mutta on myös mahdollista, että niitä ei haluta käyttää. Kenties oman sukupuolen toiminnan kuvaaminen koomisena ja naurettavana, sen sijaan että suuttumus otettaisiin vakavasti, voi olla sellaisten kulttuuristen narratiivien joukossa, joita ei haluta toistaa. Poikien tarinoissa sen sijaan komiikan elementtien sekä stereotyyppisten naishahmojen käyttö on melko yleistä. Tarinat lyödään niin sanotusti lekkeriksi: käänteet saavat välillä farssimaisiakin muotoja, samalla kun naisen väkivaltaan suhtaudutaan mitätöivästi ja naureskellen.

”Äiti huutaa, miksi sinä et tuo Topin synttäreille mitään järkevää. Niin kuin tänäänkin sinä toit tupakki askin hänelle.” (poika, 12)

”Äiti lyö isää, isä vuotaa verta, lapsi itkee, isä heittää äidin parvekkeelta. Tilanne alkoi TV ohjelmasta, jossa oli väkivaltaa, joista äiti sai vaikutteita, ja rupesi riehumaan. Isä hakkasi äidin pesäpallomailalla, jolloin äiti ragesi.” (poika, 12)

”Jos äiti lyö niin isä saa korvauksia 😊” (poika, 16)

”Äiti lyö isää. Äiti suuttui isälle, kun hän paistoi kinkun korpuksi grillillä. Isästä ei varmaan tuntunut kivalta, koska on selvästi tossun alla. Äidistä ei tunnu kivalle, koska isä tunaroi kinkun piloille.” (poika, 16)

Poikien käyttämä komiikka yhdistyy usein yhteen kulttuuriseen malliesimerkkiin väkivaltaa käyttävästä naisesta, pirttihirmun hahmoon. Dominoivan ja väkivaltaisen vaimon hahmo alkoi saada näkyvyyttä 1700-luvun Ruotsin ja muunkin Euroopan populaarikulttuurissa. Myytti pirttihirmusta on elänyt sitkeästi, ja sai Suomessa tunnetuimman ilmentymänsä 1950-luvulla Pekka Puupää -elokuvien Justiinan hahmossa – joka sekin on ilmeisen koominen. (Lidman 2015, 162–163.) Myös tätä ennen on ympäri Eurooppaa esitetty satiirisia pilkkalauluja ja näytelmiä väkivaltaisesta naisesta. Tällöin naurun kohteena ei kuitenkaan ole ollut väkivalta, vaan sukupuolten nurinpäin käännetyt valtasuhteet. Lidman kuvaa 1500-luvun ruotsalaista *Tohtori Simon* -näytelmää: ”Simon-hahmo on eräänlainen naispaholainen, jonka ominaispiirre oli ’miesmäinen’ käytös. [...] Tapahtumia sivusta seurannut piika toteaa emännälleen: ’Olet mies etkä mikään nainen.’ ” (Mt., 125.) Satiireissa naisen väkivallasta koomista tekee siis sukupuolen ”väärin” esittäminen – ja tuohon aikaan ne oli tarkoitettu varoittaviksi esimerkeiksi sukupuolten ”luonnollisten” valtasuhteiden haastamisesta. Väärin

esittämisen koomisuus ei kuitenkaan ole vain historiallinen muisto: Pakkanen kuvaa analyysissään *Matti* -elokuvan Mirva-hahmosta aivan vastaavaa ilmiötä: ”Mirvan hahmon koomisuus liittyy ”väärin” esitettyyn sukupuoleen sekä ”väärin” esitettyyn heteroseksuaalisuuteen.” (Pakkanen 2006, 22.) Alla olevat esimerkit kuvaavat pirttihirmun hahmoa, joka ”komentaa” isää ja suuttuu huonon esimerkin näyttämisestä.

”Kysyn mistä äiti on suuttunut ja alkanut uhkailemaan. Isä vastaa että, ei tiedä mistä on kyse. Äiti vastaa että, hän näyttää koko ajan huonoa esimerkkiä lapsilleen. Sanon että en ota hänestä yhtään esimerkkiä. Lopuksi äiti hellittää kättään ja pyytää isältä anteeksi.” (poika, 12)

”Tilanne jatkuu äidin lyömällä isää. Se kuulostaa pahalta. Äiti kommentaa isän ulos ja heittää häntä esineillä. Äiti ei enää halua asua isän kanssa. Kuulen kuinka äiti huutaa vihaisena.” (poika, 15).

Maskulinisoinen naisen väkivallan käsittämisen keinona on havainnut myös Venäläinen tarkastellessaan iltapäivälehtien kuvauksia väkivaltaa tehneistä naisista. Hänen mukaansa *”topakaksi ja vahvaksi auktoriteetiksi”* kuvattu nainen on maskulinisoimalla sovitettu ”yhteen väkivallan näkemiseen alkoholin ja mustasukkaisuuden siivittämästä tunnekuohusta johtuvana”. (Venäläinen 2015, 80.) Pirttihirmun hahmon voi katsoa osaltaan maskulinisoivan naista ja näin mahdollistavan edelleen feminiinisyyden ja väkivallan kytköksen käsittämisen ristiriitaisena ja mahdottomana.

Väitän, että aineistoni kertomuksissa ”väärin” esittäminen eli naisen väkivaltainen käytös ei sisällä butlerilaista ajatusta toisin toistamisesta vallankumouksellisena potentiaalina (Butler 2006, 241–247; Pakkanen 2006, 22). ”Väärin” esittämisen sisältämiä koomisia elementtejä voidaan käyttää myös kulttuurisen hegemonian vahvistamiseen, kuten Lidmanin kuvaamissa 1500-luvun satiireissa on tehty (Pakkanen 2006, 22; Lidman 2015, 125). Ensinnäkin aineistoni kertomuksissa naisen väkivallan kuvaus yhdistyy väkivallan vähättelyyn ja mitätöintiin, vahvistaen siten ajatusta nurinkurisista valtasuhteista koomisina. Se ei siten haasta väkivaltaan sisältyvää dominanssin ja kontrollin vinoumaa. Toiseksi voidaan ajatella, että feminiinisyyden toisin toistaminen maskuliiniseksi mielletyn väkivallan kautta ei tuota positiivista toisenlaista feminiinisyyttä. Tämä voidaan nähdä myös yhdeksi syyksi siihen, miksi tytöt eivät turvaudu tällaiseen toisin toistamisesta kertomiseen – naiseutta ei halutakaan tuottaa väkivaltaiseksi. Samalla kertomusten vallankumouksellinen potentiaali murtuu erityisesti poikien tarinoissa jo siinä, että ”väärin” esittämiseen liitetty pirttihirmun

hahmo ennemminkin vahvistaa kulttuurisia stereotypioita kuin haastaa niitä.

Toinen tyypillinen tapa kuvata aineistossa väkivaltaisesti käyttäytyvää äitiä on määritellä hänet jollain tavalla ”hulluksi” ja näin psykopatologisoida väkivaltaisuus. Äidin vihaa kuvataan poikkeukseksi normaalijärjestyksestä: äidistä ”tulee ihan hullu”, hän alkaa ”riehumaan”, tarvitsisi psykiatrin, ”pitäisi rauhoittaa” – eli äidin perimmäinen olemus ei ole karski tai väkivaltainen, vaan kyseessä on hetkellinen ”kilahtaminen”. Yleensä tapahtuu jotain, joka saa aikaan äidin vihanpurkauksen, mutta äiti myös rauhoittuu lähes yhtä äkillisesti kuin on tulistunutkin. Tähän voi tosin olla syynä kätttyisyys tai kireys, joka taas useimmiten selitetään isästä johtuvilla syillä.

”Nainen pitää viedä hoitoon kun se on selvästi syypää kaikkeen.” (poika, 15)

”Kotiin tultuaan kaikki ei ole mennyt juuri niin kuin hän olisi halunnut ja hän alkaa raivota ja hänestä tulee ihan hullu.” (poika, 14)

Naisen aggressio on vuosisatojen ajan liitetty ”hysterisyyteen”, irrationaalisuuteen ja emotionaalisuuteen. 1800-luvun psykologian teoria hysteriasta naisille ominaisena tapana reagoida stressaaviin tilanteisiin vaikuttaa edelleen käsityksiimme naistapaisesta toiminnasta (Lidman 2015, 90). Leo Nyqvist kirjoittaa tutkimiansa, miesten väkivaltaan väkivaltaisesti vastanneiden naisten haastattelujen perusteella, että naisen väkivallan ollessa patoutuneen aggression purkaus saattaa se purkautua ”sopimattomalla” hetkellä, esimerkiksi vasta jälkepäin, jolloin mies voi tulkita kumppanin ”hulluksi” (Nyqvist 2001, 118). Naisten on kuvattu häpeävän puolisolleen raivoamista: he kokevat sen osoituksena lapsellisuudesta ja kykenemättömyydestä hillitä tunteitaan aikuismaisesti. Naisten vihaan on usein suhtauduttu huvittuneesti ja mitätöivästi, toisin kuin miesten vihaan. (Nykyri 1998, 113–117; Lidman 2015, 61.) Feminiinisyyteen liitettyä vihaa on kutsuttu ekspressiiviseksi, tunteita ulospäin ilmaisevaksi, ja maskuliinisyyteen liitettyä instrumentaaliseksi, kontrollia tavoittelevaksi. Tällaisia sukupuolistuneita subjektipositioita on todettu avautuvan väkivaltaa käyttäneille miehille ja naisille väkivallasta kertoessa (Venäläinen 2011, 90–92). Myös kulttuuriset kertomukset, joita toistetaan esimerkiksi iltapäivälehdissä, vahvistavat näiden positioiden mahdollisuuksia. Väkiältä naisen tekemänä saadaan näyttämään ymmärrettävältä kehystämällä se hallitsemattomuudeksi, linkittämällä se tunteisiin tai seksualisoimalla tekijät – mitkä kaikki ovat strategioita myös uhkaavuuden neutralisointiin

ja naisen vahvan, väkivaltaisen toimijuuden kieltämiseen. (Venäläinen 2015, 82.)

Naisen väkivalta näyttäytyy ekspressiivisenä omassa aineistossani silloin, kun väkivalta on ilmeisesti vain naisen tekemää: nainen ”räjähtää” yksittäisestä asiasta, kunnes rauhoittuu. Suurimmassa osassa tarinoita hän ei kuitenkaan saavuta väkivallalla valta-asemaa tai tavoittele kontrollia, eikä häntä kuvata luonteeltaan väkivaltaisena samalla tavoin kuin isää. Tarinaan naisen vihan ekspressiivisyydestä viittaavat myös ne kertomukset, joissa nainen ei varsinaisesti ole väkivallan tekijä vaan väkivalta tai sanallinen riita kuvataan molemminpuoliseksi, mutta riidan selitykseksi annetaan vain ”äiti suuttuu”. Yhteensä 13 aineistoni tarinassa äidin suuttumusta ei selitetty lainkaan, mikä lisää vaikutelmaa sen irrationaalisuudesta. Väkivallan merkityksellistäminen hallitsemattomuuden ja tunteiden kautta näyttäytyvät aineistossani strategioina naiseuden ja väkivallan yhdistämiseen. Venäläisen kuvaamaa, iltapäivälehtien käyttämää seksuaalisointia ei aineistossani kuitenkaan käytetä (Venäläinen 2015, 82). Tämä on ymmärrettävää, sillä äidin hahmon yhdistäminen seksuaalisuuteen, varsinkaan lapsen näkökulmasta, ei ole kulttuurisesti saatavilla oleva tarinallinen malli.

Kiinnostava poikkeus edellisestä on, että kahdessa yhdeksäsluokkalaisten tytön tarinassa, joissa äidin väkivaltainen käytös on selkeästi toistuvaa ja äitiä voisi kuvailla yleisesti väkivaltaiseksi, kertovat tarinat äidin toiseudesta. Yhdessä äiti on joutunut huonoon seuraan ja alkanut käyttää alkoholia, ja tämän vuoksi muuttunut ”kivasta ilkeäksi” muutamassa kuukaudessa: *”Äiti oli yleensä tosi iloinen ja kiva, mutta nyt hänestä oli tullut ilkeä ja pahansuopa. Isä ja minä olimme sitä mieltä, että äiti tarvitsisi apua, isä oli juuri tänään sanonut äidille siitä.”* (tyttö, 14). Yksi yhdeksäsluokkalainen tyttö kuvaa poikkeuksellisen tarkasti äidin tekemää, ilmeisen toistuvaa väkivaltaa. Tämä on tarinoista ainoa, jossa isä on selkeästi uhrin asemassa ja äiti on alistanut tämän.

”Jokin rikkoutui. Ilmeisesti se oli lasi. [...] Nainen kohottaa kätensä. Tuntematon nainen. Naisen syli oli vielä joskus lämmin ja tuoksui kodilta. Hän oli joskus äiti. Nykyään tuo ihmisen irvikuva on muuttunut tunnistamattomaksi. Se teki isästä pienen. Liian pienen taistelemaan vastaan. Isä kumartuu, haluaa väistää naisen raivonpurkausta.” (tyttö, 15)

Tarinassa äiti on muuttunut vieraaksi ”ihmisen irvikuvaksi” ja ”tuntemattomaksi naiseksi”. Nainen siis dehumanisoidaan näillä sanoilla – väkivaltaa käyttävä nainen on vaikea käsittää

edes ihmiseksi. Tarina kuvaa erityisen osuvasti sitä, millainen ristiriita väkivallan ja feminiinisuuden, mutta erityisesti väkivallan ja äitiyden välillä on. Väkivaltaisen naisen äitiyden kieltäminen kuvaa ehdottoman äidinrakkauden vaatimusta, myyttiä madonna-äidistä (Rich 1991[1976]). Äitien väkivalta on ollut pitkään tabuksi luokiteltu aihe, ja naisen pahuus on kiteytynyt lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan ja lapsenmurhaan liittyviin myytteihin. Edelleen nainen, jolla on vaikeuksia sopeutua ennalta asetettuun äitiyden muottiin, psykopatologisoidaan. (Mt.)

Naistapaisten uhrius: pelkoa, itkua ja musertumisia

Naistapaista toimintaa toistetaan myös niissä kertomuksissa, joissa äiti on väkivallan uhri. Näissä kertomuksissa äidin saamat asemat ja toimijuus ovat hyvin erilaisia kuin niissä, joissa hän on väkivallan tekijänä. Ne eroavat myös selkeästi edellä kuvatusta väkivallan kohteena olevan isän asemasta. Kevät Nousiainen esittää, että naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyden tunnustaminen Suomessa on ollut vaikeaa osittain myös siitä syystä, ettei uhrin asemaan asettuminen sovi suomalaisen naisen identiteettiin – suomalainen nainen on mielletty vahvaksi ja sitkeäksi. Samalla naisiin kohdistuvien loukkausten sivuuttaminen saattaa kuitenkin tuottaa hyvin haavoittuvan naisidentiteetin, ja vahvuuteen liittyy samalla koetun syrjinnän ja loukkausten kieltämistä. (Nousiainen 1999, 46–48.) Uhrius nähdään häpeällisenä ja leimaavana, mutta parisuhdeväkivallan ja muunkin sukupuolittuneen väkivallan tapauksessa uhriuteen ja heikkouteen on kytkeytynyt myös vahvasti uhria syyllistävä diskurssi.

Uhriksi nimeämiseen liittykin niin ahtaaseen uhrin positioon lukkiuttavien tulkintojen vaara kuin ristiriitaiset vaatimukset yhtäältä uhrin syyttömyydestä ja passiivisuudesta ja toisaalta vastarinnasta ja sitkeydestä (Keskinen 2005, 60–67, 192–198). Pyrinkin välttämään analyysissäni uhrin käsitteen ahdasta tulkintaa ja huomioimaan uhrin positiossa esiintyvät vivahteet. Aineistoni kertomuksissa kuvataan heikkoutta ja voimattomuutta, mutta myös säröjä ja kamppailuja uhrin asemaa vastaan. Olen tämän vuoksi huomioinut äidin positioita luokitellessani, että ne voivat muuttua myös saman tarinan sisällä. Olen jäsentänyt äidin uhrina saamat positiot neljään luokkaan: alistuvan uhrin positioon, molempien osallisuuden tai uhrin osasyllisyyden positioon, sekä vastarintaa ja säröjä uhriuteen tuovan aktiivisen toimijan positioon. Lisäksi muutamissa tarinoissa äitiä ei kuvattu toimijana ollenkaan.

Selkeästi yleisin näistä oli alistuvan uhrin positio, mutta siihen saattoi tuoda säröjä joko molempien vanhempien yhteinen toimijuus tai pienet väkivallan vastustamiset teot. Alistuvana uhrina äitiä kuvattiin 32 tarinassa, molempien osallisuutta 11 tarinassa, aktiivista toimijuutta ja vastarintaa 24 tarinassa, ja viidessä tarinassa äiti toimijana puuttui kokonaan.

Erityisesti kuudesluokkalaisten tyttöjen tarinoissa äiti saa selkeän uhrin aseman: hän tekeytyy pieneksi tai suojautuu, itkee, pelkää ja pyytää isää lopettamaan, huutaa apua tai makaa maassa. Kaikkien kuudesluokkalaisten tyttöjen tarinoissa äiti on ainakin osan tarinasta ”alistuvan uhrin” positioksi kuvaamassani asemassa. Sukupuolten välinen valta-asetelma on varsin selkeä, mikä näkyy jo monien tyttöjen kuvauksissa isän äkkipikaisesta olemuksesta ja kohtuuttomasta suuttumuksesta kotitöistä. Alla olevat esimerkit kuvaavat äidin asemaa ja toimintaa uhrina.

”Kun haukkumis tulva ei loppunut niin äiti, joka oli vaikuttanut jo pitkään hermostuneelta alkoi vapista ja purskahti itkuun.” (tyttö, 13)

”Äiti oli aina pelännyt äkkipikaista ja väkivaltaista isääni. Aina kun isä hermostui, äiti juoksi vessaan itkemään, tai lähti tätini luo yöksi.” (tyttö, 12)

Muiden ryhmien tarinoissa äidin tunteita, varsinkin pelkoa ja itkua, kuvataan hieman vähemmän. Äiti kuitenkin näyttäytyy niissäkin useimmiten uhrina: pelon ja itkun lisäksi äidin kuvataan kaatuvan maahan tai sohvalle, näin korostaen uhripositiota ja sitä, että äiti ei puolustaudu tai kykene puolustautumaan. Yhdeksäsluokkalaisten tytöt pohtivat ja kuvaavat äidin tunteita hieman kuudesluokkalaisten vivahteikkaammin: pelon lisäksi nainen saattaa kokea monenlaisia ristiriitoja suhteessa mieheensä ja lapseensa, ja hänellä vaikuttaa olevan mahdollisuuksia valita, miten toimii. Alistuvaa uhriutta kuvataan yhdeksässä 12:sta yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen tarinoista, osallisuutta ”riitaan” neljässä ja vastarinnan tekoja neljässä tarinassa. Naisen toimijuus on siis hieman vahvempaa ja passiivisen uhrin aseman lisäksi kuvataan vastarinnan tai tilanteen hallinnan yrityksiä. Nainen voi siis olla yhtä aikaa uhri ja esimerkiksi tuntee vihaa, kuten alimmassa esimerkissä – toisin sanoen subjektipositiot voivat muuttua samankin tarinan sisällä.

”...äiti seisoo paikallaan kuin peura ajovaloissa. Hän väistää keittiöön, ottaa laukun eteisen tuolilta ja lähtee kengät mukanaan. ”En tule tänne enää ikinä!” Äitin ääni särkyi ja ovi paiskautuu kiinni..”

(tyttö, 16)

”...äiti luuhistuu maahan ja lapsi menee auttamaan [...] Äiti ei pysty edes katsomaan isää silmiin, hän tuntee niin suurta vihaa isää kohtaan.” (tyttö, 15)

Kuten aiemmin totesin, aineistossani pelon tunteet olivat selvästi sukupuolistuneita: miesten ei kuvata tuntevan pelkoa lainkaan, kun taas naisilla se on yleisimmin mainittu tunne. On kuitenkin huomioitava, että pelon tunne sanoitettiin vain kymmenessä tarinassa – usein naisen uhrius ilmeni juuri itkuna tai passiivisuutena ennemmin kuin tunteiden kuvaamisena. Alla olevat esimerkit kuvaavat pelosta kertomista tyttöjen ja poikien sanoittamina.

”Veitsiteline on juuri isän käden ulottuvissa ja hän ottaa sen esille. [...] Äiti on tilanteessa pelokas.” (tyttö, 12)

”Äidistä tuntuu pahalta koska omien lapsien isä on väkivaltainen. Äidistä tuntuu myös turvattomalta.” (tyttö, 15)

”Isä näytti ärtyneelle ja äiti puolestaan oli peloissaan. Näin kuinka isä löi häntä.” (poika, 12)

”Äidistä voi tuntua pahalta, häntä voi pelottaa ja hän saattaa hakea avioeroa.” (poika, 14)

Aiemman tutkimuksen mukaan pelko on väkivaltaa kokeneilla naisilla selkeästi yleisin tunne (Nyqvist 2001, 79; Husso 2003, 82; Nyqvist 2008, 152). Nyqvistin mukaan naisen pelon kohteita parisuhdeväkivaltaan liittyen olivat yleisimmin väkivalta ja sen uhka, mutta myös pelko oman käyttäytymisen kontrollointikyvystä, lasten menettäminen, sosiaalisten suhteiden katkeaminen, sosiaalinen häpeä ja työpaikan menettäminen. Miehillä pelko oli selvästi harvinaisempi tunne eikä koskaan liittynyt naiseen, vaan koski perheen ja lasten menettämistä sekä sosiaalista selviytymistä yleisesti. (Nyqvist 2001, 79, 115–116.) Myös tunteita voidaan tarkastella kulttuurisina ja diskursiivisesti tuotettuina konstruktioina. Naisille on helpommin saatavilla subjektipositio potentiaalisesti haavoittuvana väkivallan uhrina, mikä lisää heidän mahdollisuuksiaan tuntea pelkoa. (Mehta & Bondi 1999, 70–71.) Naisille onkin tavallisempaa niin pelätä väkivallan uhriksi joutumista kuin rajoittaa omaa käytöstään ja liikkumistaan tämän vuoksi – jolloin pelko muuttuu eletyksi ruumiillisuudeksi (Mehta & Bondi 1999, 74–77; Koskela 2009, 84–89). Inkeri Kvick on käyttänyt tästä eletystä ruumiillisuudesta nimitystä ”pelon virta” (Kvick 2000). Ruumiinfenomenologisesta

näkökulmasta pelko on eletty suhde maailmaan, ja se jäsentää niin aikaa, tilaa, kuin suhdetta muihin ihmisiin uudella tavalla – pelon tunteet virtaavat ajassa ja tilassa (mt., 107). Aineistossani pelon liittäminen feminiinisyyteen ja sen kuvaaminen naisille ominaisena tunteena väkivaltatilanteessa kertoo naisten väkivallan pelon olevan saatavilla oleva narratiivi jo lapsille. Pelon ja sukupuolen kulttuuriset kytkökset muotoutuvat siis jo varhain.

Poikien tarinat eroavat hieman tyttöjen tarinoista naisen kuvaamisessa uhrina kerronnaltaan, vaikka sisällöllisesti tapahtumat ovat kohtuullisen samankaltaisia: isä on ainoa, joka käyttää väkivaltaa, eikä äiti useimmiten puolustaudu verbaalisesti eikä fyysisesti. Äidin tunteita ei poikien tarinoissa juurikaan kuvata, eivätkä kuvaukset itkusta ja avunhuudoista ole yhtä yleisiä kuin tyttöjen tarinoissa. Kuudesluokkalaisten poikien tarinoissa tämä liittyy selkeästi taipumukseen määritellä tilanne ”riidaksi”. Vaihtoehtoisesti saatetaan puhua isästä ja äidistä yhtenä yhteisenä toimijana, ikään kuin tilanne olisi molempien yhteinen valinta. Näissäkin tarinoissa isä on kuitenkin ainoa, joka käyttää väkivaltaa. Molempien vanhempien yhteistä toimijuutta kuvattiin kolmessa kuudesluokkalaisten poikien ja kahdessa yhdeksäsluokkalaisten poikien tarinoissa.

”Siinä olivat äiti ja isä he halusivat minua ja pyysivät anteeksi mekkalasta.” (poika, 13)

Näissä tilanteissa äidin tunteita saatetaan kuvata myös vihaiseksi, ärsyyntyneeksi tai harmistuneeksi pelon sijaan. Tällaiset tunteet olen luokitellut vastarinnan paikoiksi uhrin positioon, sillä ne eivät ole alistumisen merkkejä eivätkä molempien vanhempien osallisuutta kuvaavia toimia.

On mahdollista, että tyttöjen on helpompi samaistua äitinsä tunteisiin ja toimintaan, ja että tämän vuoksi äidin toimintaa kuvataan enemmän ja väkivallan uhriksi joutumisen tilannetta pohditaan moniulotteisemmin tyttöjen kuin poikien tarinoissa. Toisaalta ikäryhmien välinen ero näkyy tässäkin: kuudesluokkalaisilla tunteiden pohtiminen ja väkivaltatilanteeseen liittyvät monimutkaiset suhteet, roolit ja ristiriidat eivät näy yhtä paljon kuin yhdeksäsluokkalaisilla. Kyse voi olla myös kerronnan tapojen eroista tai eroista kirjoitustaidoissa: pitkät kirjoitukset ja moniulotteinen reflektointi on tytöille tyypillisempää kirjoituksissa ylipäätään, eikä välttämättä kerro äitiin samaistumisesta. Esitän kuitenkin todennäköisemmäksi selitykseksi sosiaalisen tarinavarannon näkökulmasta eron olevan eri-ikäisille tytöille ja pojille saatavilla olevissa tarinoissa. Ajatukseni mukaan tunteiden kuvailu

ja sanoittaminen on tytöille mahdollisempi kerronnan keino, vaikka kulttuuriset narratiivit naisesta haavoittuvana väkivallan uhrina ovat kaikille tuttuja.

Kaikkien ryhmien tarinoissa kuvattiin myös äidin aktiivista toimijuutta sekä säröjä passiivisen uhrin positioon. Poikien tarinoissa vastarinnan paikkoja oli enemmän kuin tyttöillä, samalla kun alistuvan uhrin positio oli harvinaisempi, varsinkin kuudesluokkalaisten poikien tarinoissa. Kuudesluokkalaisista pojista viisi ja yhdeksäsluokkalaisista pojista kuusi kuvasi näitä säröjä uhriuteen tai muuttuvia positioita. Alla olevat esimerkit kuvaavat niitä tarinoita, joissa äitiä ei kuvata ainoastaan passiivisena uhrina.

”I: Sinä ja sinun tyhmät ja huonot tapasi vaikuttavat nyt jo lapsiin ja he alkavat itse jo käyttäytyä samalla tavalla. Ä: Onko se muka minun vikani jos pieni lapsi unohtaa jonkun asian. I: Sinä lihava, paskiainen sinusta tämä kaikki johtuu, koska olet itse niin laiska etkä petaa itse heti sänkyäsi, se heijastuu nyt lapsiin. Ä: Minä kyllä huolehdin omista asioistani ihan hyvin, ehkä jopa paremmin kuin sinä!” (tyttö, 13)

”Sitten isä rymistelee portaat alas ja läimäyttää ulko-oven kiinni. Pian kuuluu auton starttaus ääni. Äiti avaa vielä ikkunan, heittää isän autoa kukka ruukulla ja huutaa kirouksia perään.” (poika, 12)

”Perheen äiti ajoi suutuspäissään vahingossa alas sillalta ja isä oli päätenyt itsemurhaan vakavan masennuksen takia.” (poika, 15)

Tyttöjen tarinoissa äidin toimijuuden paikat olivat tyypillisimmin sanallista puolustautumista tai isän rauhoittelua, kun taas pojilla esimerkkikatkelmien kaltaiset rajutkin loppuratkaisut olivat yleisiä. Alkoholismin, itsemurhan ja kuoleman teemojen lisäksi äidin aktiivinen toimijuus saattoi olla myös päätös ottaa lapset mukaan ja lähteä kotoa. Erityisesti yhdeksäsluokkalaisilla pojilla tämä on yleinen toiminnan tapa äidille, jota samalla kuvataan alistuvaksi uhriksi lähes kaikissa tarinoissa. Ajatus eropäätöksestä ja omasta kodista lähtemisestä voidaan ajatella melko suureksi toimijuuden ja vastuunoton vaatimukseksi väkivallan uhrille, mitä kuvaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Vastuutettu ja masokistinen nainen

Parisuhdeväkivaltatutkimuksessa on käsitelty paljon uhrin vastuuttamisen tai syyllistämisen teemaa (ks. esim. Hillier 1995; Niemi-Kiesiläinen 1999; Nousiainen 1999; Husso 2003; Keskinen 2005; Thapar-Björkert & Morgan 2010). Tätä havainnollistetaan yleensä vetoamalla kenties tyypillisimpään kysymykseen, jonka parisuhdeväkivaltaa kokeva nainen kohtaa: miksi et vain lähde? Marita Husso on kutsunut tätä naisen masokismin narratiiviksi, joka viittaa yhtäältä siihen, että naisen ajatellaan käytöksellään provosoivan miestä, joko ”nalkuttamalla” kerjäävän väkivaltaa tai aiheuttavan syytä mustasukkaisuudelle, toisaalta taas siihen ajatukseen, että väkivaltaisessa suhteessa pysyvän naisen ajatellaan jollain lailla nauttivan väkivallasta ja sen takia pysyvän suhteessa. (Husso 2003, 94–120.) Jälkimmäisen masokismin tulkinnan, eli suhteessa pysymisen tulkitsemisen masokismiksi, voidaan katsoa näkyvän myös aineistossani. Erityisen selkeä se on yhdeksäsluokkalaisilla pojilla.

”Äidistä tuntui kamalalta silloin kun hän ajatteli millaisen miehen hän oli nainnut. Äiti on jo pitkään ajatellut eroamista, mutta tämän riidan jälkeen kun häntä oli lyöty hän päätti erota.” (poika, 15)

”Mies lyö naista, nainen ei tee mitään. Nainen hakeaa aina eroa, mutta puolivuoden harkinta aikana nainen kumooa jutun jälleen. Sama toistuu monesti, kunnes lapsi joutuu sijaiskotiin.” (poika, 15)

”Äidistä tuntuisi pahalta ja hän ehkä ajattelisi varsinkin jälkikäteen eroa ja masentuisi jne. [...] Tai äiti hyväksyy lyömisen ja on onneton ja isäkin on salaa onneton.” (poika, 16)

”Sen ei pitäis alistua tommoseen. [...] haluisin eroon molemmista vanhemmista, koska en jaksais tollasta showta aina.” (tyttö, 16).

Yllä olevista katkelmista ensimmäisessä voidaan havaita ainakin ajatus siitä, että ”huonon miehen” valinta on tietoinen teko, ja nainen on epäonnistunut valinnassaan ja on siten osasyllinen (vrt. Husso 2003, 262–263). Toinen katkelma havainnollistaa yhtäältä eroamisen vaikeutta, mutta toisaalta sisältää myös syyttävän sävyn: kertomuksesta on luettavissa, että naisen päättämättömyyden takia lapsi joutuu lopulta sijaiskotiin, ja naisen tulisi pystyä tekemään eropäätös. Kolmannessa katkelmassa taas tulkitaan, että suhteessa pysyminen merkitsee lyömisen hyväksymistä – masokistisen naisen narratiivi tulee kuvatuksi esimerkillisesti. Nämä esimerkit kuvaavat nähdäkseni erinomaisesti sitä, miten

piilevä ajatus naisen masokismista ja valinnan mahdollisuuksista tai vastuusta voi olla. Suruchi Thapar-Björkert ja Karen Morgan puhuvat ”syyllisyyden ja vastuun kulttuurista”. Institutionaaliset diskurssit pyrkivät vastuuttamaan naispuolista uhria tämän kokemasta parisuhde- ja seksuaalisesta väkivallasta esimerkiksi vetoamalla heidän pukeutumiseensa, käytökseensä tai yleiseen varovaisuuteen itsensä suojaamiseksi väkivallalta, sen sijaan että tekijöitä kehoitettaisiin välttämään väkivaltaa. (Thapar-Björkert & Morgan 2010.) Vastaavaa on havaittavissa myös aineistoni tarinoissa: yhtäältä väkivalta tuomitaan selvästi, mutta vastuu sen loppumisesta on naisella.

Muiden ryhmien kertomuksissa sama ajatus toistuu vielä hienovaraisempana: syyllistäminen ei ilmene suoran kysymyksen tai tuomitsemisen muodossa, vaan näyttäytyy ennemminkin avioeron harkinnan ja kotoa lähtemisen teemoina tarinoissa. Monissa kertomuksissa näkyy ajatus siitä, että väkivallan suora seuraus on ero, ja tämän tulisi olla äidin päätös.

”Seuraavana päivänä äiti ja isä erosivat. Äitiä pelotti kun isä alkoi käydä akressiiviseksi ja ero oli hänen mielestään ainoa vaihtoehto.” (tyttö, 12)

”Äitiä harmittaa. Tämä ei ole uusi tilanne. Hän on harkinnut eroa jo pitkään.” (poika, 12)

”Äidistä tuntuu todella pahalta ja hänelle jää ikuiset traumat tilanteesta ja ei halua olla tekemisissä enää isän kanssa.” (tyttö, 15)

Väkivaltaisen suhteen lopettamisen dynamiikka ei kuitenkaan ole yksinkertainen. Ajatus siitä, että juuri uhrin pitäisi lopettaa suhde, voidaan nähdä uhria syyllistävänä: tämän pitäisi toimia ja ottaa vastuu väkivallan loppumisesta väkivallan tekijän itsensä sijaan. Myös vaatimus oman kodin jättämisestä on kova jo muutenkin raskaassa tilanteessa. Parisuhde tärkeän ihmisen kanssa ei myöskään muutu naisten silmissä huonoksi ensimmäisen väkivaltatapauksen jälkeen. Toisaalta myös pelon tunteet voivat saada pysymään parisuhteessa, mutta ne ovat joskus myös irrottautumisen syy. (Husso 2003.) Nuorten kertomuksissa kuvataan yhtäältä parisuhdeväkivaltaa yksittäisenä tapahtumana, josta seuraa ero, mutta joissakin kertomuksissa pohditaan myös perheen ”koossa pysymisen” ja sovinnon mahdollisuuksia. Avioeron pelko ja huoli perheen hajoamisesta näyttäytyy kuitenkin enemmän lapsen näkökulmasta kuin väkivallan uhrina olevan naisen tunteiden pohdintana.

”Täysimuotoisella” kertomuksella on narratiivisessa tutkimuksessa käytetyn William

Labovin ja Joshua Waletzky'n rakenneluokittelun mukaan kuusi komponenttia: tiivistelmä, orientaatio, mutkistuva toiminta, arviointi, tulos ja lopetus (Labov & Waletzky 1997 [1967]). Vaikka en analysoi kertomuksia tällaisina narratiivisina kokonaisuuksina tämän tutkielman puitteissa, on tuloksen käsite tässä kohtaa merkityksellinen kertomusten äitien toimijuuden ymmärtämisen kannalta. Väkivaltaisessa suhteessa pysyminen ei tarjoa selkeää, tulokseen päättyvää tarinamallia, jolloin se on hankala käsittää. Ajattelen, että nuorten on helpompi kertoa tarina, jossa tilanne ratkeaa joko sovintoon ja onnelliseen loppuun, tai eroon tai kuolemaan – ei ”limboon”. Tarinallisen tutkimuksen lähestymistavan mukaan ajattelemme tarinallisesti myös todellisen elämän tilanteita (Hänninen 1999). Väkivaltaa kohdanneiden naisten valinnat ovat vaikeita ymmärtää, koska tarinat eivät aina saa selkeitä päätöksiä ainakaan nopeasti. Marianne Notko on kuvannut tätä väkivaltaa kohdanneiden naisten tarinoissa ”pysähtymisen ja paikalleenjäämisen” tarinatyyppiä (Notko 2011, 159–167). Aineistoni perusteella näyttää siltä, että tällainen väkivaltaisessa suhteessa pysymisen tarina ei kenties ole nuorille mahdollisten tarinoiden joukossa. Ylläolevissa katkelmissa on havaittavissa samankaltainen ajatuskulku kuin parisuhdeväkivallasta puhuttaessa yleisistä ”minä ainakin lähtisin ensimmäisestä lyönnistä” -kommenteissa. On vaikeaa käsittää, miksi nainen ei heti lähde suhteesta, ja helpompaa kertoa tarinoita, joissa lähtee.

Aineistoni eroottis-romanttista narratiivia ilmentävissä pettämiskertomuksissa, eli lähinnä yhdeksäsluokkalaisten kertomuksissa, toistetaan myös naisen masokismin narratiivin toista versiota. Tällöin uskoton nainen ”kerjää verta nenästään” tai on jollain tavoin ansainnut väkivallan toimimalla itse väärin. Väkivaltaa pyritään neutralisoimaan estämällä uhrin asettuminen uhrin kategoriaan. Johanna Hurtigin, Anna Nikupeterin ja Merja Laitisen mukaan perinteinen ajatus uhrista on passiivinen, nöyrä ja omassa toiminnassaan lähes virheetön. Kuvan uhrin viattomuudesta ja hyvyydestä rikkova uhri ei ole uskottava. Uhrikategorian kapeus voi tällöin estää uhriksi määrittymisen ja avun saamisen. (Hurtig ym. 2014, 269.) Uhrin viattomuuden vaatimus ei ole uusi ilmiö. Esimodernin ajan oikeuskäytännössä sekä uhrin nuhteettomuus että tekijän motiivit painoivat parisuhdeväkivallan rangaistavuudessa. Naisten osalta pelkät huhut siveettömyydestä saattoivat johtaa karkotukseen aviorikoksen vuoksi. Lidmanin mukaan ”naisen yllä jatkuvasti leijuva siveettömyyden uhka lienee käytännössä vaikuttanut niin, että ”huoraksi” leimautumisen häpeän takia monet naisiin kohdistuneet vakavammatkin pahoinpitelyt jäivät piiloon.” (Lidman 2015, 119–121, 147.) Ajatus siveestä naisesta puhtaana uhrina voidaan nähdä kulttuurisena narratiivina, joka vaikuttaa myös aineistoni kertomuksissa.

8 LAPSEN ASEMA JA TOIMIJUUS KERTOMUKSISSA

Tässä luvussa käsittelen kertomuksissa esiintyvän lapsen asemaa ja toimijuutta sekä joitakin tyttöjen ja poikien kertomusten kerronnallisia erityispiirteitä ja keinoja. Tarkastelen kertomusten lapsen toiminnan ja tunteiden kuvaamista kertojan sukupuolen huomioon ottaen. Sukupuolen performatiivisuuden teorian sijaan tässä luvussa painottuvat uuden lapsuuden sosiologian käsitteistö ja lähestymistavat, erityisesti lapsilähtöinen väkivaltatutkimus. Tämän painotuksen olen valinnut pääosin siitä metodologisesta syystä, että tarinan lapsen sukupuoli näkyy eksplisiittisesti vain harvassa kertomuksessa – on oletettava, että yleensä lapsi on samaa sukupuolta kuin kirjoittaja, joskin kaksi kuudesluokkalaista tyttöä kirjoittaa lapsen olevan poika. Kirjoittajien oman sukupuolen performanssin tarkastelu puolestaan muodostuu vain omasta tulkinnastani. Metodologisesti on siis haasteellista tehdä päätelmiä kirjoittajien tasolla esiintyvistä ilmiöistä, kun taas kertojan ja kerronnan tasolla tapahtuvien ilmiöiden analyysi on jossain määrin validimpaa.

Tarkastelen lapselle annettuja asemia position käsitteen kautta. Olen luokitellut lapselle annetut positiot kertomuksissa viiteen eri luokkaan, joita kuvaan tarkemmin alla. Olen nimennyt luokat seuraavasti: ”näkymätön”, ”todistaja”, ”kokija”, ”osallistuja” ja ”ratkaisija”. Luokkien nimeämisessä ja paikoin häilyvien luokkien välisten rajojen piirtämisessä käytin hyödynäni lapsilähtöisen tutkimuksen teoreettista taustaa: esimerkiksi ”todistajan” ja ”kokijan” välinen olennainen ero on lapsen näkökulman näkymisessä. Juuri nämä käsitteet valitsin aiemman tieteellisen keskustelun perusteella: kokemuksen (*experience*) käsitettä käytetään erityisesti lapsilähtöisessä, lasten toimijuuden ja subjektiivisuuden huomioon ottavassa tutkimuksessa. Väkivallan kokemisesta puhumisella pyritään korostamaan väkivallan kokemuksen kokonaisvaltaisuutta ja sitä, että väkivallan näkemisen tai kuulemisen seuraukset eivät rajoitu ainoastaan suoran todistamisen hetkeen. Käsitteitä *todistaminen* (*witnessing, observing*) ja nykyään etenkin *altistuminen* (*exposure*) on käytetty kansainvälisessä psykologisesti ja määrällisesti orientoituneessa tutkimuksessa. (Cater 2004, 14; Näsman ym. 2008, 17–18; Øverlien & Hydén 2009, 479–481; Øverlien 2010, 82.) Luokkien pääsisällön, yleisimmät esimerkit lapsen toimintatavoista sekä esiintymistiheyden eri ryhmissä olen tiivistänyt taulukkoon 4.

Taulukko 4: Lapsen positiot tarinoissa

Position nimi	Keskeinen sisältö	Esimerkki toimintatavasta	Määrä isän väkivallasta kertovissa tarinoissa (6./9. lk)	Määrä äidin väkivallasta kertovissa tarinoissa (6./9. lk)
Näkymätön	Lapsi ei näy tarinassa	vain vanhempien toimintaa kuvataan	- / 1 tyttö	2 poikaa/1 tyttö, 1 poika
Todistaja	Lapsi näkee tai kuulee väkivallan	kuuntelee huoneessaan, katsoo sivusta	1 tyttö, 3 poikaa/1 tyttö, 1 poika	3 poikaa/2 poikaa
Kokija	Lapsen tunteita kuvataan, kerronta lapsen näkökulmasta	pelkää, kokee syyllisyyttä, pohtii väkivallan syitä ja seurauksia	1 tyttö, 3 poikaa/5 tyttöä, 7 poikaa	4 tyttöä, 2 poikaa/4 tyttöä, 3 poikaa
Osallistuja	Lapsen tunteita kuvataan ja/tai lapsi on osallinen tilanteeseen	tulee tilanteen keskelle, yrittää estää väkivaltaa, auttaa vanhempaa	2 tyttöä, 2 poikaa/5 tyttöä, 2 poikaa	3 tyttöä, 4 poikaa/4 tyttöä, 1 poika
Ratkaisija	Lapsella on keskeinen merkitys väkivallan loppumisessa	menee väliin, soittaa poliisin, soittaa isovanhemmat	4 tyttöä, 5 poikaa/-, 1 poika	4 tyttöä, 1 poika/2 tyttöä, 4 poikaa

Tulkintani ei luonnollisestikaan ole aukoton, vaan tutkijan subjektiivinen näkemys tulee esiin aina pyrittäessä asettamaan laadullisia ilmiöitä tiukkoihin kategorioihin. Tämä voi näkyä niin luokkien määrittelyssä kuin eri tarinoiden lasten aseman sijoittamisessa eri luokkiin. Useimmissa tarinoissa lapsen asema noudatteli näitä luokkia tarkasti ja oli melko yksiselitteisesti tulkittavissa, mutta joissakin tarinoissa epäröin itse kahden toisiaan lähellä olevan luokan välillä. Erityisesti hankaluuksia luokittelussa tuottivat tarinat, joissa kuvattiin erikseen minäkertojan äänellä, mitä kertoja tekisi, jos olisi lapsi. Tämän kertoja-lapsen toiminta ei kuitenkaan välttämättä ollut osa varsinaisen tarinan juonta, vaan tarinassa lapsi oli toiminut toisin kuin minäkertoja kuvasi toimivansa. Päätin olla pakottamatta tarinoita kategorioihin yleispätevien sääntöjen nojalla sekä olla uskollinen Caterin kuvaamalle eettiselle tavalle tulkita lapsen ääntä sen kontekstissa, sisäiset ristiriitaisuudet huomioiden (Cater 2008, 67–74). Tämän vuoksi arvioin epäselvissä tapauksissa tilannekohtaisesti, oliko kertojan mahdollisen toiminnan kuvaus tulkittavissa osaksi tarinaa niin, että siinä todella kuvattiin tarinan lapsen toimintaa, vai oliko kyseessä erillinen arvio, joka ei kuitenkaan vaikuttanut tarinan tapahtumiin.

Kuvaamiani positioita voitaisiin ajatella löyhästi janalla passiivinen-aktiivinen tai heikko-vahva toimijuus. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole arvottaa tai hierarkisoida lapsen toimintaa tällaisten jatkumoiden kautta. En siis näe, että lapsen ”heikompi” toimijuus tarinassa olisi huonompi tai vähemmän merkittävä analyysini kannalta kuin ”vahva” toimijuus – se merkitsee vain sitä, että lapsen toimintaa ja tunteita kuvataan vähemmän tai lapsi toimii eri tavalla. Joissakin tarinoissa esimerkiksi ratkaisijan asemassa olevan lapsen toimintaa saatetaan kuvata hyvin niukasti, vaikka lapsi on olennaisessa osassa väkivallan loppumisessa, kun taas väkivallan kokijana olevan lapsen tunteita voidaan kuvata hyvinkin tarkasti, vaikka tämä ”vain” seuraa tilannetta. Näin ollen monet eri asemia lapselle antavat tarinat kuvaavat eri tavoin sitä, miten suuri merkitys väkivallan kokemisella voi olla lapselle.

Syvennyn vielä alla näiden positioiden sisältöihin esimerkkikatkelmien kautta. Samalla tarkastelen lyhyesti ryhmien välisiä eroja lapsen aseman kuvaamisessa sekä eroja lapsen asemassa äidin ja isän tekemän väkivallan kuvauksissa. Molempien kehyskertomusten pohjalta kirjoitettuja kertomuksia tarkastelen tällä kertaa samassa luvussa, sillä lapsen toiminta on hyvin samankaltaista kaikissa tarinoissa. Pääpaino tässä luvussa onkin positioiden kuvailussa ryhmien välisen vertailun sijaan. Pienten lukumäärien vuoksi kaikkia positioita voidaan sanoa esiintyvän melko tasaisesti kaikissa ryhmissä, mutta jotkut positiot ja kerronnan keinot ovat tietyille ryhmille ominaisempia kuin toiset. Tämän vuoksi olen valinnut aina kyseistä positiota edustavat esimerkkikatkelmat ryhmästä, jossa tuo positio on tyypillisin. Katkelmat kuvaavat aineistossani yleisimmin esiintyneitä lapsen toiminnan ja tunteiden kuvaamisen piirteitä. Olen pyrkinyt valitsemaan katkelmia, jotka kuvaavat sekä kyseiselle ikäryhmälle ja sukupuolelle ominaisia ratkaisuja, mutta myös muulle aineistolle tyypillisiä piirteitä. Siten ei ole tarkoituksena, että katkelmat edustavat ainoastaan omaa ryhmäänsä, vaan kuvaavat samalla myös aineistoa kokonaisuutena.

”Sitten lapsi soittaa mummille ja kertoo asiasta” – lapsi väkivaltatilanteen ratkaisijana

”Katsoin tilannetta kauhuissa, ja olisi tehnyt mieli huutaa, että lopettakaa, mutta en uskaltanut. Pelkäsin, että jotain sattuis. [...] Pelkäsin, että äiti ja isä eroaisi en halunnut sitä vaikka toisaalta toivoin sitä, että ne eroaisi jotta niiden tappelu loppuisi. Tilanne ahisti mua koska en uskaltanut mennä väliin, ettei isä satuttaisi mua myös. En halunnut uskoa, että kohta joutuisin vaihtamaan kotia viikoittain. Mietin pitäisikö mun soittaa poliisi, mutta en halunnut iskää kuitenkaa vankilaan.

Ajattelin, että voisin myös joutua sijoitus kotiin tai johonki muuhun hoitolaitokseen jos soittaisin poliisiin joten en soittanut. Soitin vähän vanhemmalle ystävälleni ja hän käski soittaa poliisille. Kun soitin sinne meni vain vähän aikaa niin poliisit olivat täällä. [...] Luulen, että lapselle ja äidille jäi ikuiset traumat ja että lapsi ei ole enää samanlainen kuin ennen tilannetta. Luulen, että hän on varovaisempi kaikkia ihmisiä kohtaan.” (tyttö, 12)

Yksi yleisimmistä piirteistä kertomuksissa on lapsen halu auttaa äitiään tai ratkaista tilanne, ja monissa tapauksissa lapsi onkin ratkaiseva toimija kertomuksen kulun kannalta. Erityisen yleistä lapsen aktiivinen toimijuus on kuudesluokkalaisten tyttöjen tarinoissa, joissa väkivaltatilanne useimmiten katkeaa lapsen vaikutuksesta. Myös kuudesluokkalaisten poikien tarinoille lapsen ratkaiseva merkitys on tyypillistä, mutta he kuvaavat lapsen tunteita ja toimintaa huomattavasti niukemmin kuin tytöt. Yleisiä ratkaisukeinoja ovat väkivallan keskeyttäminen huutamalla tai väliin meneminen sekä avun hakeminen soittamalla esimerkiksi poliisille, isovanhemmille tai naapurille. Useissa ratkaisijan asemaa kuvaavissa tarinoissa, kuten muissakin lasta kuvaavissa tarinoissa, lapsen yleisin tunne on pelko. Pelkoa ja muita mahdollisia tunteita saatetaan kuitenkin pohtia eri näkökulmista, ja lapsen kuvataan pelosta huolimatta toimivan väkivallan estämiseksi, jolloin lapsi kuvataan myös rohkeana toimijana.

Lasten toimijuus näissä tarinoissa on vahvaa ja lapsi nähdään merkittävänä hahmona kertomuksessa. Vastaavia tuloksia narratiivisessa tutkimuksessaan väkivaltaa kotona nähneiden lasten kerronnasta on saanut Øverlien, jonka kuvaamissa tarinoissa perheen lapset ovat olleet omien kertomustensa mukaan nimenomaan ratkaisijan asemassa. He kuvasivat itseään toimijoina, joilla oli valta suojella näissä tapauksissa äitiään, muuttaa tapahtumien kulkua tai jopa estää väkivaltaa tapahtumasta. (Øverlien 2014, 162.) Samoin ratkaisijan positio vastaa Solbergin tutkimuksessaan erittelemää toimintatapaa, jossa lapsi pyrkii lieventämään tapahtuvaa vahinkoa puuttumalla tilanteeseen ja menemällä väliin (Solberg 2007, 28–29). Se vertautuu myös Øverlienin ja Hydénin identifioimaan pyrkimykseen auttaa äitiä väkivaltaisessa tilanteessa (Øverlien & Hydén 2009, 485–488). He kuvaavat kuitenkin myös aineistonsa lasten tapaa arvottaa selviytymisstrategioita sekä erotella todellisessa tilanteessa käytetyt strategiat niistä, joita lapset olisivat halunneet käyttää. Äitiensä kohdistuvaa väkivaltaa kokeneet lapset näkivät ongelmakeskeiset (*problem-focused*) selviytymisstrategiat, kuten aktiivisen väliin menemisen ja äidin auttamisen, parempina kuin tunnekeskeiset (*emotion-focused*) strategiat, kuten väkivallan ulossulkemisen, ja kuvittelivat

käyttävänsä niitä tulevaisuudessa, vaikka olisivat aiemmissa tilanteissa sulkeneet väkivallan ulos. (Mt., 488–491). Voidaan ajatella, että tämä näkyy myös aineistoni kertomuksissa ratkaisemisen ja osallistumisen tarinoiden suurena määränä verrattuna väkivallan sivustaseuraamisen ja ulossulkemisen tarinoihin. Aineistossani näkyy tarinan lasten ja toisinaan myös kirjoittajien halu puuttua tilanteeseen ja lopettaa väkivalta tai riita. Kirjoittajien halulla tarkoitan sellaisia tarinoita, joissa kuvataan ensin tarinan lapsen toimintaa, ja sitten todetaan kertojan äänellä esimerkiksi ”minä ainakin menisin väliin”. Tätä voidaan tulkita kertojien intentioiden tasolla niin, että aineistoni nuoret uskovat omaan kykyynsä ja mahdollisuuksiinsa estää väkivalta, tai Øverlienin ja Hydénin terminologiaa käyttäen katsovat lapsen selvitystrategioita normatiivisesta näkökulmasta ja näkevät ratkaisemisen ”parempana tarinana” kuin puuttumattomuuden.

”Jos olisin perheen lapsi luultavasti soittaisin jollekin sukulaiselle että tulisi selvittämään vanhempien riidat jos sukulainen ei vastaa/tai pääse heti niin soittaisin luultavasti poliisille. Itse en menisi riidan väliin koska riita saattaa pahentua tai äiti saattaa lyödä minua. Riidan jälkeen vanhemmat eroavat ja muuttavat erilleen.” (poika, 15)

Ylläoleva katkelma on äidin tekemää väkivaltaa kuvaavan kehyskertomuksen pohjalta kirjoitetusta tarinasta, jossa tilanne kuitenkin nimetään riidaksi. Huomionarvoista on, että tarinoissa, joiden kehyskertomuksissa väkivallan tekijänä on äiti, ovat lapsen positiot varsin samankaltaisia kuin niissä, joissa isä on väkivallan tekijänä. Ensinnäkin positiot ovat luokiteltavissa samalla tavoin, ja ovat suurin piirtein yhtä yleisiä. Ratkaisijan positio löytyy myös äidin väkivallasta kertovissa tarinoissa, ja se on yhdeksäsluokkalaisilla tässä tapauksessa jopa yleisempi. On kuitenkin huomioitava se, että usein äidin väkivallasta kertovissa tarinoissa kyseessä on molemminpuolinen riita tai tappelu. Lapsen kannalta olennaisinta näyttäisi kuitenkin olevan se, että vanhempien välillä on jonkinlainen konflikti tai väkivaltaa. Reagointitavat kuvataan samankaltaisiksi riippumatta siitä, kehystetäänkö tilanne parisuhteen vuorovaikutuksen ongelmiksi vai valta-asetelman sisältäväksi fyysiseksi väkivallaksi, ja kumpi on väkivallan tekijänä.

Sekä pelko että halu auttaa tai ratkaista tilanne näkyvät kaikenlaisissa kertomuksissa. Ajattelen, että lapsi saattaa fyysisesti heikompana kokea kumman tahansa vanhemman suuttumuksen ja väkivaltaisen käytöksen uhkaavana ja pelottavana. Myös molemminpuolinen ”riita” voi aiheuttaa lähes vastaavan uhkan, sillä sekin sisältää

väkivallan mahdollisuuden, heikentää turvallisuuden tunnetta ja sisältää jopa riskin perheen hajoamisesta. Voidaan siis ajatella, että kertomusten lapsihahmojen intentiot (tilanteen ratkaiseminen) ovat melko samanlaisia, vaikka käytännön toimintamalleissa on hieman eroa väkivallan vakavuudesta riippuen. Esimerkiksi isän ollessa väkivaltainen äitiä kohtaan kuvataan useammin lapsen soittavan poliisille tilanteen vakavuuden vuoksi, kun taas äidin ollessa väkivaltainen tai molempien tapellessa ratkaisijan toimintamalli saattaa olla ”vain” tilanteeseen puuttuminen ja lopettamaan käskeminen, joka monessa tarinassa riittää lopettamaan riidan.

”Itse katsoisin, että tilanne rauhoittuu” - lapsi osallisena väkivaltatilanteessa

”Perheen lapsi huutaa isälleen, että toisia ei saa lyödä. Isä kumminkin kerkee jo lyödä äitiä, jonka pikku lapsi näkee. [...] Perheen lapsi juoksee omaan huoneeseen itkien, ja isä astelee perään. Lapsi säikähtää omaa isäänsä kun hän astuu huoneeseen. Lapsi pärisee itkusta ja välittelee isänsä katsetta. Isä katsoo lastaan säikähtäneenä eikä ymmärrä miksi tuollainen reaktio. Miksi teit niin? lapsi sanoo.” (tyttö, 15)

”Äiti laskee nyrkkinsä, koska ei halua lapsen näkevän/kuulevan, että hän olisi väkivaltainen. Lapsi tulee katsomaan tilanteen, mutta lähtee kun huomaa tilanteen olevan ohi. [...] Itse katsoisin, että tilanne rauhoittuu. Ja sanoisin mielipiteeni selvästi tilanteesta, jotta äitille tulisi ehkä vähän katumusta.” (tyttö, 16)

Myös osallistujan asemassa oleva lapsi pyrkii tarinoissa puuttumaan tilanteeseen kuten ratkaisijakin tai lieventämään väkivallan vaikutuksia. Toimintastrategiana se on siis samanlainen kuin ratkaisijoiden tarinoissa näkyvä, Solbergin sekä Øverlienin ja Hydénin tutkimuksissaan havaitsemat strategiat (Solberg 2007; Øverlien & Hydén 2009). Samoin se vastaa kerronnaltaan Øverlienin havaintoja siitä, että perheessään väkivaltaa kohdanneet lapset kuvaavat itsensä tai sisaruksensa aktiivisina toimijoina tilanteissa (Øverlien 2014). Tarinoiden käänneet ja loppuratkaisut ovat kuitenkin erilaisia kuin ratkaisijatarinoissa: yleensä lapsi ei onnistu ainoastaan omalla toiminnallaan estämään väkivaltaa. Käytännössä osallistuminen merkitsee esimerkiksi äidin auttamista jälkikäteen, vanhemmille puhumista pyrkimyksenä ratkaista riita tai sovittelua sitä jälkikäteen, avun hakemista tai väkivallasta kertomista jälkikäteen, tai tahatonta riidan välikappaleeksi ja mahdollisesti vanhemman

pahoinpitelemäksi joutumista. Tarinat eivät kuitenkaan ole samalla tavalla ”sankaritarinoita” kuin useat ratkaisija-lapsesta kertovat tarinat – tästä syystä niitä ehkä voisi kutsua ”kyynisemmiksi” kuin ratkaisijan positiosta kerrottuja tarinoita.

Kun kuudesluokkalaisilla tytöillä tarinat ratkaisijasta ovat tyypillisimpiä, ovat tarinat osallistumisesta, mutta epäonnistumisesta estää väkivaltaa tyypillisempiä yhdeksäsluokkalaisille tytöille. Näyttääkin siltä, että he eivät noudata onnellisesti päättyvän sankaritarinan kaavaa (vrt. Sun 1998, Hännisen 1999, 47 mukaan). Muiden muassa Solberg ja Oranen ovat tutkimuksissaan kuvanneet tätä yhdeksi todellisissakin väkivaltatilanteissa tapahtuvaksi lasten toimintatavaksi. Epäonnistuminen väkivallan estämisessä saattaa tällöin ensinnäkin altistaa lapsen itsensä väkivallan kohteeksi joutumiselle, ja aiheuttaa lapsessa syyllisyyden tunteita. (Oranen 2001, 50–51; Solberg 2007, 29.) Molemmat näistä seurauksista näkyvät myös aineistoni kertomuksissa. ”*Lapsi tulee huoneestaan ja puollustaa isää, äiti raivostuu enemmän ja enemmän. Äiti käy lapseen käsiksi ja lapsi alkaa huutaa*”, kirjoittaa 15-vuotias tyttö. Syyllisyyttä kuvataan erityisesti yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen kertomuksissa:

”Lapsi potee myös itse syyllisyyttä, sillä hän olisi voinut edes yrittää estää tilanteen, vaikka eihän se ole todellakaan lapsen vika, isä on ainut joka voi kysyä itseltään mikä häntä vaivaa. [...] Luulen, että isä on huutanut lapsellekin, ettei puuttuisi asiaan, jolloin lapsi on alkanut potea huonoa omaatuntoa & kääntyy pois kunnes kuulee lätsäyksen.” (tyttö, 15)

Myös väkivaltaa kokeneen äidin auttaminen ja erityisesti emotionaalinen tuki tälle näkyi kertomuksissa isän tekemästä väkivallasta. Äidillä ja lapsella oli joissakin kertomuksissa yhteisiä jälkipuinnin hetkiä, ja ainakin kuudesluokkalaisten tyttöjen tarinoissa kuvattiin myös äidin ja lapsen yhteistä masennusta traumaattisten tapahtumien jälkeen. Seuraava esimerkki kuvaa lapsen osallistumista tapahtumiin tukemalla äitiä.

”Menen katsomaan mitä äidille tapahtui. Äiti oli juuri nousemassa ja minä autoin hänet sohvalle. Käyn hakemassa vettä ja istahdan äidin viereen. Äiti kertoi että he eroavat ja että minä jään asumaan äidin luokse. Rupesin itkemään. Äiti sanoi että häntäkin surettaa mutta näin on parempi.” (tyttö, 13)

Aiemmissa tutkimuksissa lasten suhtautumisesta äitiinsä kohdistuvaan väkivaltaan on havaittu lasten vastustavan sekä isänsä väkivaltaista käytöstä että tämän muita vallankäytön

ja kontrollin keinoja eri tavoin, myös muuten kuin väkivaltaa suoraan estämällä (ks. esim. Øverlien & Hydén 2009; Houghton 2015; Katz 2016). Emma Katz kuvaa lasten ja äitien keinoja vastustaa yhdessä isän kontrollia ja taloudellista vallankäyttöä. Hän havaitsi myös lasten käyttävän erilaisia, iänmukaisia epäsuoriakin keinoja pyrkiä tukemaan äitiään emotionaalisesti. Lapset saattoivat esimerkiksi osoittaa fyysistä hellyyttä äideilleen arjessa lohduttaakseen heitä tai yrittää ilahduttaa äitejään tarjoilemalla leikisti teetä. (Katz 2016.) Vastaavilla pienillä teoilla, kuten veden tuomisella tai äidin rohkaisemisella lähtemiseen, myös aineistoni kertomuksissa esiintyvät lapset pyrkivät osallistumaan tilanteeseen vaikka eivät väkivaltatilanteessa uskaltaisi mennä väliin. Osallistujan positio kuvaakin nähdäkseni myös hyvin lapsen aktiivista roolia väkivaltatilanteessa ja kertoo siitä, että lapset näkevät itsensä todennäköisemmin aktiivisesti osallisina tilanteeseen kuin ulkopuolisina tarkkailijoina.

”Ennen paniikkikohtausta diapam kurkusta alas” – lapsi väkivallan kokijana

”Lapsi itkee pelosta viereisessä huoneessa kunnes päättää karata ikkunasta. [...] lapsi otetaan huostaan, eikä näe vanhempiaan enää koskaan, koska päätti näin. Perheen äiti ajoi suutuspäissään vahingossa alas sillalta ja isä oli päätenyt itsemurhaan vakavan masennuksen takia. Jos olisin perheen lapsi olisin lähtenyt ikkunasta ulos ja soittanut poliisit. Kaikesta huolimatta poika sai loistavan tulevaisuuden ja hänestä tuli laulaja mutta kuoli jo kolmekymmentävuotiaana syöpään.”
(poika, 15)

”Perheen lapsesta todennäköisesti tuntuu kurjalta, koska pelkää isän/äidin huutavan hänellekin. Pelko siis ajaa kurjuuteen. Jos olisin lapsi, en sekaantuisi vanhempien kautta asioihin. Sen sijaan kääntyisin kouluterveydenhoitajan tai koulupsykologin puoleen. He voisivat ottaa yhteyttä vanhempiin.” (tyttö, 11)

Väkivallan kokijan positioon lapsi asetetaan kaikkien ryhmien kertomuksissa, sekä isän että äidin väkivaltaa kuvattaessa. Lasta väkivallan kokijana kuvaavissa kertomuksissa saatetaan kuvata hyvin erilaisia selviytymisstrategioita. Ne eivät kuitenkaan sisällä väkivaltatilanteeseen puuttumista kuten ratkaisijoiden ja osallistujien tarinoissa, vaan vastaavat Orasen kuvaamaa vetäytymisen ja ulossulkemisen strategiaa tai tilanteeseen jäämistä mutta pelon aiheuttamaa jähmettymistä (Oranen 2001, 50). Vastaavia strategioita,

esimerkiksi korvien sulkemista, musiikin kuuntelua tai kotoa poistumista kuvaavat myös Solberg sekä Øverlien ja Hydén (Solberg 2007, 29–30; Øverlien & Hydén 2009, 483–485). Ulossulkemisen strategiaa kuvataan alla olevissa esimerkeissä:

”Lapsi alkaa nyhkyttää, laittaa kuulokkeet korvilleen ja alkaa näpräämään puhelintaan. Lapsi on 9-vuotias. [...] Lapsi kävelee huoneeseen silmät itkusta punaisena.” (poika, 12)

”Itse menisin omaan huoneeseeni ja kuuntelin musiikkia ja katsoisin videoita iPadiltä. Juttelin wapissa kavereilla ja katsoisin instan. En halua ajatella riitaa tai muuta surullista/pahaa, sillä muuten varmaan itkisin.” (tyttö, 12)

”Lapsi komennetaan ulos. Lapsi yrittää ajatella jotain muuta ja menee kaverilleen.” (poika, 14)

Musiikin kuuntelu, kirjan lukeminen tai yritys olla kuulematta voidaan nähdä emotionaalisesti suuntautuneina selviytymisstrategioina, joilla pyritään lisäämään etäisyyttä itsen ja väkivaltaisten tapahtumien välille. Joidenkin tutkimusten mukaan nämä ulossulkemisen strategiat voivat olla yhteydessä mielenterveysongelmien yleisyyteen. (Øverlien & Hydén 2009, 485.) Øverlien ja Hydén kuitenkin muistuttavat, että selviytymisstrategioita on tutkittu yleensä muissa yhteyksissä kuin vanhempien välisen parisuhdeväkivallan kokemisessa. Heidän mukaansa näyttäisikin siltä, että strategiat ovat hyvin tilannekohtaisia ja saattavat olla erilaisia myös samalla lapsella eri tilanteessa. He korostavat myös selviytymiskeinojen arvottamisen riskejä, jos ”aktiivinen” osallistuminen nähdään parempana toimintakeinona kuin ”passiivinen” seuraaminen. Väkivaltatilanteeseen puuttuminen saattaa aiheuttaa lapselle jopa hengenvaaran, ja on myös tärkeää huomioida, että puuttumattomuus on myös aktiivinen valinta lapselta. (Øverlien & Hydén 2009, 491–492.) Puuttumattomuus ei myöskään merkitse sitä, että lapsi olisi vain sivustaseuraaja. Päinvastoin, välttelevä lapsi voi kokea väkivallan aivan yhtä intensiivisesti kuin tilanteessa mukana oleva lapsi.

Eläytymistehtävään osallistuessaan ja lapsen asemasta kirjoittaessaan aineistoni lapset ja nuoret ovat samoin tehneet aktiivisen valinnan siinä, miten kuvittelevat lapsen toimivan. Tästä eläytymistehtävästä voi tietysti päätellä vain sen, miten lapset kertovat suhtautuvansa mahdollisessa väkivaltatilanteessa – ei siis sitä, miten he todella toimisivat. Kyse on siis heidän kertomisistaan kuvitelluista strategioista. Samankaltaisuus aiheesta saatuihin

tutkimustuloksiin on kuitenkin ilmeinen. Kysymyksenasettelullani hain kirjoittajilta lapsen tunteisiin eläytymistä. Kysyin, miten he toimisivat tarinan lapsen tilanteessa, sekä miltä lapsesta tuntuisi. Lisäksi annoin heille mahdollisuuden kertoa, miltä tarinan kirjoittaminen tuntui. Moni ottikin tämän mahdollisuuden vastaan ja useat kuvasivat kirjoittamisen herättäneen tunteita ja ajatuksia, esimerkiksi surua. Tässä yhteydessä monet myös tuomitsivat perheväkivallan selvin sanoin.

”Tarina sai minulle surullisia tunteita, koska en pystyisi edes kuvitella samaa omalle kohdalle. Mutta surullista että joillain tätä on ☹️ Tuollainen pitäis saada maailmasta pois, vaikka se onkin mahdotonta.” (tyttö, 15)

”Tarina herätti minulle pelottavia tunteita, koska kukaan ei saisi kokea perheväkivaltaa.” (poika, 15)

”Tuon pienen ‘tarinan’ kirjoittaminen herätti ajatuksia. Vanhemmat eivät ehkä aina tajua riidellensä, että myös lapsi kärsii.” (poika, 15)

Näyttää siltä, että kaikissa tarinoissa väkivalta kuvataan poikkeavana ja epänormaalina eikä hyväksyviä asenteita näy missään tarinassa. Sekä tytöt että pojat nimeävät kummankin kehyskertomuksen pohjalta tilanteita sukupuolineutraalin diskurssin mukaisesti ”perheväkivallaksi” ja tuomitsevat kaikenlaisen väkivallan nimenomaan lapsen näkökulmasta, kuten viimeisen esimerkin poika. Eroa isän tai äidin väkivallan suorassa tuomitsemisessa tai hyväksymisessä ei siis näytä aineistossani olevan.

Eroa sukupuolten välillä löytyy aineistostani lapsen tunteiden kuvaamisessa. Määrällisesti tytöt kuvaavat lapsen tunteita poikia enemmän, aivan kuten äidin ja isänkin tunteita. Kuten sanottu, aineistossa yleisimmin mainittu lapsen tunne on pelko. Pelkoa kuvataan enemmän isän väkivallasta kertovissa tarinoissa. Pelon kaltaisia tunteita olivat myös paniikki ja järkytys. Näiden lisäksi yleisimmin kuvataan lapsen syyllisyyttä ja ahdistusta, erityisesti tyttöjen tarinoissa. Poikien tarinoissa lapsen tunteita ei yleensä nimetä, mutta lapsen toiminnasta tai esimerkiksi itkusta lukija voi päätellä, että negatiivisia tunteita tarinan lapsella on. Tytöt myös pohtivat hieman poikia monisanaisemmin sitä, millaisia seurauksia väkivallalla saattaa olla lapselle jälkeenpäin. Alla olevissa esimerkeissä näkyy yhdeksäsluokkalaisen tytön kuvaus voimakkaasta ruumiillisesta reaktiosta tunteisiin, sekä

kuudesluokkalaisen tytön ajatuksia väkivallan seurauksista tunne-elämälle.

”En tiedä miksi tämä olisi minun asiani, mutta minua alkaa oksettaa, ahdistus leviää kehossani ja kuuntelen hiljaa. Ovi paukahtaa, jännite sisälläni purkautuu ja alan itkeä. Löikö isä taas äitiä? Minne äiti lähti? Tuleeko hän enää takaisin? Pelkään, ja ennen paniikkikohtausta diapam kurkusta alas ja käperryn intialaiselle matolleni. Uni vie, ja tuo uuden todellisuuden.” (tyttö, 15)

”Luulen, että lapselle ja äidille jäi ikuiset traumat ja että lapsi ei ole enää samanlainen kuin ennen tilannetta. Luulen, että hän on varovaisempi kaikkia ihmisiä kohtaan.” (tyttö, 12)

On mahdollista, että tytöt ovat tottuneempia puhumaan tunteista ja verbalisoimaan niitä, sillä sen kaltaista naistapaista käytöstä heiltä usein odotetaan (ks. esim. Seidler 2003, 185). Tytöt saattavat myös oppituntikontekstissa vain noudattaa ohjeita kirjaimellisemmin ja siksi kirjoittaa enemmän tarinan lapsen tunteista. Syy-seuraussuhteiden tarkastelua ei tämä aineisto mahdollista. Kuvailevalla tasolla voidaan silti todeta, että pojat kuvaavat tapahtumien rankkuutta useammin tapahtumien kuin tunteiden kautta: loppuratkaisuna voi olla traumojen ja masennuksen sijaan jonkun hahmon kuolema tai itsemurha, lapsen katoaminen tai sijoitus. Kuolemisanfantasioita löytyy eniten yhdeksäsluokkalaisilta pojilta, vaikka muissakin ryhmissä niitä esiintyy. Tyypillisimmin nämä toimivat tarinan loppuratkaisuna: joku henkilöistä päättyy itsemurhaan tai kuolee onnettomuudessa. Kerronnan tasolla teksteissä siis voidaan ajatella näkyvän Oksasen kuvaama ero tyttöjen ja poikien suhteessa väkivaltaan: pojat korostavat väkivaltaisuuttaan, kun tytöt painivat depression maailmassa (Oksanen 2008, 243). Kärjistettynä esimerkkinä tästä voidaan ottaa yhdeksäsluokkalaisen pojan tarina, verrattuna edellisiin esimerkkeihin tyttöjen tarinoista:

”...isä päätyi itsemurhaan ja lapsi joutui äitin ja isäpuolen huoltoon jossa lapsen elämä ajautui alkoholiin huumeisiin ja väkivaltaan lopulta lapsi tappoi vanhempansa, leikkasi genitaalinsa irti ja hyppäsi kerrostalon katolta ja kuoli.” (poika, 15)

”Lapsi laitetaan omaan huoneeseen” – lapsi väkivallan todistajana

”Jaakko heräsi ja meni keittiöön katsomaan mitä oli tapahtunut. Hän näki vihaisen isänsä ja äitinsä maassa. Isä huomasi Jaakon ja yritti selittää. Mutta Jaakko juoksi ulko-ovesta karkuun. [...] Perheen isä tuomittiin vankeuteen eikä kukaan enää nähnyt Jaakkoa.” (poika, 13)

”Lapsena lähtisin riidan alussa ulos kävelylle tai laittaisin kuulokkeet päähän ja rupeaisin kuuntelemaan musiikkia.” (poika, 12, kehystelmässä äiti väkivaltainen)

Todistajan asemaan lapsen asetti kertomuksissaan melko harva lapsista ja nuorista. Myös lapsen puuttuminen kertomuksista kokonaan oli varsin harvinaista, ja nämä tarinat olivat muutenkin hyvin lyhyitä. Tämä puhuu osaltaan lapsilähtöisen näkökulman puolesta: väkivaltaa kokevan lapsen asemaan eläytyvät lapset ja nuoret kuvaavat lasta yleensä aina ”vähintään” väkivallan kokijana, usein myös osallisena tapahtumiin. Lapset eivät siis itse näe tarinan lasta vain ulkopuolisena tarkkailijana, joka passiivisesti kokee vaikutuksia tilanteesta. Lisäksi lähes kaikki todistajan asemaan luokittelemani kertomukset kuvaavat jonkinlaista lapsen toimintaa, kuten ylläolevissa esimerkeissä, mutta lapsen tunteita ei kuvata tai kerronta ei tapahdu lapsen näkökulmasta. Todistajan tai näkymättömän lapsen positiota kuvaavissa tarinoissa lasta kuvataan ulkopuolelta eikä kertoja kuvaa eläytyvänsä lapsen asemaan.

Lapsen asemaa kuvatessaan kertojat käyttävät monia etäännyttämisen keinoja, joista osaa olen kuvannut jo aiemmin pohtiessani väkivallan tekemisen etäännyttämistä itsestä. Näitä käytetään todistajan position lisäksi myös muita lapsen positiota kuvaavissa kertomuksissa. Käytettyjä keinoja olivat esimerkiksi minäkertojan tai ulkopuolisen kertojan käyttö ja vaihtelu eri kertojien välillä. Lapsen asemaan liittyviksi etäännyttämisen keinoiksi luen sellaiset, jotka mahdollistavat tarinan lapsen kuvaamisen mahdollisimman erilaiseksi itsestä ja vähentävät eläytymistä lapsen asemaan. Yhtenä ääripäänä eläytymisessä voidaan ajatella minäkertojan käyttö ja lapsen ominaisuudet, jotka vastaavat kirjoittajan ominaisuuksia, kuten ikä ja sukupuoli. Tällöin etäännyttävät kerronnan keinot ovat esimerkiksi ulkopuolisen tai kaikkietävän kertojan käyttöä, mahdollisesti yhdistettynä kertojan vaihtamiseen kuvattaessa, mitä kertoja tekisi, jos olisi lapsi. Myös lapsesta tehdään joissakin kertomuksissa selkeästi eri-ikäinen kuin kertoja tai kerrotaan lapsen olevan poika, vaikka kertojat ovat tyttöjä. Alla on esimerkinomaisesti kolme erilaista katkelmaa tarinoista, joissa tarinan lapsi etäännytetään itsestä. Niissä lapsi tosin on ratkaisijan, ei todistajan asemassa.

”Minua pelotti vaikka olin arvannut kaiken johtavan tähän. Näppäilin kännykkään poliisin numeron valmiiksi. Vaikka olin jo 15 olin aika lyhyt, mutta juuri kun isä oli lyömässä äitiä joka suojautua käsiensä taakse huusin isälle: ’Lopeta tuo heti!’” (tyttö, 13)

”Lapsi soittaa Mummolleen, että isä on juonut ja käynyt äitiin käsiksi. [...] Jos olisin ollut tarinan lapsi olisin soittanut poliisit aikaisemmin.” (poika, 12)

”Äiti itkee maassa lapsi kainalos ja huutaa vihasena isill. Vetäisin isääni turpaan jos olisin tilanteessa, jos menisi vakavemmaksi soittaisin poliisille.” (poika, 15)

Yleistäen aineistostani voidaan sanoa, että eläytyminen tarinoihin ja niiden lapsen asemaan oli suurempaa isän kuin äidin väkivallasta kertovissa tarinoissa, ja kerronta oli näissä tarinoissa muutenkin sujuvampaa. Sekä tytöt että pojat käyttivät etäännyttämisen keinoja, joskin ne vaihtelivat hieman myös kehyskertomuksesta riippuen. Eläytyminen lapsen asemaan oli hieman yleisempää tyttöillä ja kuudesluokkalaisilla ja etäännyttäminen pojilla, varsinkin yhdeksäsluokkalaisilla. Erityisesti isän väkivallasta kertovat kuudesluokkalaiset tytöt käyttivät selkeästi eniten minäkertojaa ja eläytyivät lapsen asemaan, kun yhdeksäsluokkalaiset isän väkivaltaa kuvaavat pojat käyttivät erityisen paljon etäännyttämisen keinoja. Yhdeksäsluokkalaisten tarinoissa lapsi saatetaankin kuvata selvästi nuorempana kuin teini-ikäiset kirjoittajat itse ovat, kuten ylläolevassa yhdeksäsluokkalaisten pojan katkelmassa. Pikkulapset kuvataan todennäköisemmin passiivisempina tarkkailijoina, kun taas itsestään puhuessaan kirjoittajat kertovat yleensä puuttuvansa tilanteeseen. On mahdollista, että yhdeksäsluokkalaisten on hankalaa mieltää itseään ”lapsiksi” ja siten eläytyä kehyskertomuksessa kuvatun ”perheen lapsen” asemaan.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Olen tässä tutkielmassa käsitellyt sukupuolen, sukupuolitapaisuuksien ja sukupuolistuneen toimijuuden näyttäytymistä lasten ja nuorten fiktiivisissä kertomuksissa parisuhdeväkivaltatilanteista, joita perheen lapsi tarkkailee. Olen eritellyt ensin väkivallalle annettuja selitysmalleja sekä perheen isän että äidin tekemän väkivallan osalta ja kuvannut väkivallantekojen kuvailua ja sanoittamista. Olen myös käsitellyt tarinoiden mies- ja naishahmojen saamia asemia ja kulttuuristen narratiivien näkymistä sukupuolistuneen väkivallan kuvauksissa. Lopuksi olen eritellyt tarinoiden lapsihahmon saamia positioita ja niiden eroja ja yhtäläisyyksiä tyttöjen ja poikien kerronnassa ja äidin ja isän tekemässä väkivallassa. Seuraavaksi kertaan tutkielmani keskeisimpiä tuloksia ja esitän samalla niihin liittyviä jatkotutkimusaiheita. Erittelen myös tutkimustuloksiin ja -asetelmaan liittyviä rajoitteita tulosten kertaamisen yhteydessä. Lopuksi esitän tuloksista ja aiemmasta tutkimuksesta tehtäviä johtopäätöksiä.

Keskeisimpiä tuloksiani on se, että yleiset kulttuuriset narratiivit erityisesti naisiin kohdistuvasta väkivallasta näkyvät aineistossani väkivallan selitysmalleissa. Isän tekemää väkivaltaa selitetään ja oikeutetaan ulkoisilla syillä: stressi, työhuolet, kotityöt, alkoholi sekä äidin pettäminen ovat yleisimpiä selityksiä (vrt. Husso 2003, 70–90, Keskinen 2005, 162–170, 270–273; Nyqvist 2008, 153). Sekä tytöiltä että pojilta löytyi kaikkia näitä selitysmalleja. Suurimmat erot tyttöjen ja poikien välillä olivat, että vain kuudesluokkalaiset tytöt selittivät väkivaltaa kotitöiden jakamisella tai isän luonteella isän selkeästi syylliseksi asettaen, yhdeksäsluokkalaiset tytöt kuvasivat syiksi vain ”riitaa” tai pettämistä, ja kaikilla pojilla taas alkoholi oli erittäin yleinen selitys mutta ei näkynyt tytöillä juuri ollenkaan. Tulokset tukevat aiempaa tutkimusta väkivallan kulttuurisista selitysmalleista ja osoittavat mallien olevan osa jo lasten sosiaalista tarinavarantoa. Ainoastaan ”nalkuttavan naisen”, äidin provosoivan käytöksen selitysmallia, jota esimerkiksi Husso ja Lidman kuvaavat, ei kertomuksista löytynyt (Husso 2003; Lidman 2015). Äidin tekemän väkivallan selitykset olivat vaikeammin tavoitettavissa. Tyypillisimpiä selityksiä olivat molemminpuolinen riita, jokin isän tekemä ”virhe”, tai äidin selittämätön suuttuminen, joka saatettiin asettaa joko hysterian tai kotitöistä raivoavan pirttihirmun kehykseen. Nämä selitykset olivat suurin piirtein yhtä tyypillisiä tytöillä ja pojilla. Myös eroottis-romanttista narratiivia kuvaava pettäminen oli riidan tai väkivallan syynä yhdeksäsluokkalaisilla.

Monet tyttöjen ja poikien käyttämistä selitysmalleista väkivallalle voidaan nähdä väkivallan ulossulkemisen keinoiksi. Isän tekemän väkivallan osalta esimerkiksi sekä alkoholilla, työhuolilla ja stressillä selittämistä että riitelyksi tai ”perheongelmiksi” määrittelemistä on kuvattu keinoina neutralisoida väkivaltaa ja häivyttää tekijän vastuuta. Myös mustasukkaisuus ja sen määritteleminen oikeutetuksi väkivallan syyksi on osaltaan uhrin väkivaltakokemuksen ”näkömätöntämistä” ja uhrin syyllistämistä, mikä myös on yksi väkivallan ulossulkemisen keino. (Husso 2003; Keskinen 2005; Hiitola 2011; 2015.) Äidin tekemässä väkivallassa vastaavia keinoja olivat hulluudella tai epäinhimillisyydellä selittäminen, isän vastuuttaminen tämän ”virheistä”, riitelyksi määrittelemisen sekä väkivallan tapahtumien täysi kieltäminen. Nähdäkseni myös useiden tarinoiden loppuratkaisu, sovintoon päätyminen, toimii jossain määrin ulossulkemisen keinona, sillä se viittaa teon määrittelemiseen riidaksi tai vuorovaikutusongelmiksi, ei rikokseksi.

Olennaista on, että vaikka nuoret suhtautuvat kertomuksissaan väkivaltaan negatiivisesti ja tuomitsevasti, toistavat selitysmallit heilläkin samoja kulttuurisia käsityksiä, joiden avulla on mahdollista sulkea väkivalta ulos. Kuten Husso toteaa, ”[p]arisuhdeväkivallan stressillä tai alkoholilla – tai jollain muulla ulkopuolisella tekijällä – selittäminen toimii siten myös tapana sivuuttaa – kieltää ja sulkea ulos – väkivalta” (Husso 2003, 69). Tämän vuoksi ajattelen, että olisi tärkeää pystyä toistamaan näitä tarinoita myös toisella tavalla, tekijän toimijuutta ja vastuuta korostaen. Tämä vaatisi ensinnäkin näiden tarinamallien tunnistamista. Olisikin syytä tehdä lisää tutkimusta väkivaltaan ja sukupuoleen liittyvistä kulttuurisista narratiiveista ja niiden näkymisestä erilaisissa yhteyksissä. Ajattelen, että yhtäältä näitä tarinamalleja on tarpeellista purkaa ja pyrkiä toistamaan toisin sukupuolen ja väkivallan kytkösten murtamiseksi. Toisaalta tutkimus ja joidenkin tarinamallien purkaminen on tarpeellista siksi, että tunnistetaan ja tunnustetaan väkivaltatilanteiden monimuotoisuus ja monimutkaisuus, eikä haeta liian yksinkertaisia selityksiä, jotka voivat olla haitallisia kaikille väkivallan osapuolille.

Toinen keskeinen tulokseni liittyy merkittävään eroon sukupuolistuneissa odotuksissa vanhempien toiminnan suhteen. Miehen tekemän väkivallan kuvaaminen ja selittäminen on tulosteni perusteella mahdollisempaa kuin naisen väkivallan – väkivaltainen nainen ei asetu yhtä helposti osaksi sosiaalista tarinavarantoa. Myös väkivallanteot ja väkivaltaisen toiminnan muodot ovat sukupuolta tuottavia toistotekoja. Aineistossani miestapaiseksi

mielletty väkivalta näyttäytyy paikoin rajunakin fyysisen voiman käyttönä ja kykenevyytenä satuttaa ja aiheuttaa vammoja. Miehet lyövät tai hakkaavat, usein nyrkillä, ja lyöntien voimasta nainen kaatuu usein maahan. Samoin miehen sanallinen väkivalta on kontrolloivaa, halventavaa ja uhkaavaa: naista haukutaan muun muassa huoraksi ja läskiksi lehmäksi. Miehen väkivallasta kertomisessa on joitakin eroja tyttöjen ja poikien välillä: tytöt kuvaavat väkivaltaa hieman useammin, kun taas pojille on tyypillisempää kieltää väkivallan tapahtuminen tai jättää väkivaltaiset teot kuvaamatta. Poikien kuvaukset väkivallasta ovat niukkasanaaisempia kuin tyttöjen. On mahdollista tulkita, että kerronnallaan pojat etäännyttävät tapahtumia itsestään, mikä saattaa liittyä vaikeuteen nähdä isä väkivaltaisena ja haluttomuutena samaistua väkivaltaisen miehen malliin. Sosiaalisen tarinavarannon näkökulmasta taas voidaan ajatella, että isän tekemä väkivalta on hieman yleisemmin osa tyttöjen tarinavarantoa ja heille kenties paremmin saatavilla oleva tarina kuin pojilla. Tämän aineiston perusteella ei kuitenkaan voida tehdä lopullisia päätelmiä siitä, mistä mahdolliset erot sosiaalisen tarinavarannon sisällöissä johtuvat.

Mahdolliset tarinat miehestä ja niissä annettu kuva mieheydestä näyttäisivät olevan jokseenkin kapea-alaisia ja tuottavan pääosin hegemonista protestimaskuliinisuutta (Connell & Messerschmidt 2005; Nieminen 2013). Yhteistä niille on vallankäytön ja aktiivisen toimijuuden ulottuvuus. Sekä väkivallan tekijänä että uhrina isällä säilyy jonkinlainen kontrolli tilanteesta. Toiseksi, tunteiden kuvaaminen kertomuksissa on sukupuolistunutta. Isät eivät pelkää, vaikka olisivat väkivallan uhreja. Ylipäätään se, että isän tekemää väkivaltaa tapahtuu, sitä kuvataan suoraan, ja isä on väkivallan ainoa osapuoli, osoittavat, että lasten ja nuorten ”tarinatavaratalossa” miehelle on tarjolla positio, jossa hänen on mahdollista toimia väkivaltaisesti naista kohtaan. Vakavat fyysisen väkivallan muodot olivat selkeästi tyypillisempiä kuin esimerkiksi ”vain” töniminen tai läimäisy. Väkivallan tekijänä mies voi siis olla hyvinkin raaka tai armoton. Sukupuolta tuotetaan kertomuksissa myös uhrin asemaa kuvaamalla. Hegemonisen maskuliinisuuden ideaalit heijastuvat myös miehen uhriuden kuvauksiin. Selkein yhteinen piirre lähes kaikille tarinoille oli se, että isä ei juuri missään saa, tai ota, vastaavaa uhrin roolia kuin äiti. Isät joko katoavat tarinoissa kerronnasta kokonaan, lyövät takaisin tai ottavat kontrollin ja käskevät naisen lopettaa riehuminen. Tämä tukee aiempia tutkimustuloksia maskuliinisuuden ja väkivallan uhriuden yhdistämisen vaikeudesta (ks. esim. Venäläinen 2011).

Naisen tekemän väkivallan kuvaaminen tarinoissa eroaa selkeästi miehen tekemän väkivallan kuvauksista. Tyypillisimpiä piirteitä äidin tekemän väkivallan kuvauksille on se, että väkivaltaa ei kuvata suoraan, eikä sitä useissa tarinoissa tapahdu lainkaan. Väkivalta kuvataan myös usein molemminpuoliseksi ja nimetään tappeluksi, ja väkivallan tekijät sekoittuvat tai tekijäksi nimetään ”jompikumpi”. Äidin ei myöskään kuvata tekemän vakavaa fyysistä väkivaltaa, eikä isälle kuvata aiheutuvan väkivallasta vammoja. Erityisesti yhdeksäsluokkalaisten poikien tarinoissa kerrotaan äidin ”aikovan” tai ”yrittävän” lyödä. Kertomuksissa näkyvät sekä käsitykset tyypillisistä naistapaisten väkivallan tekemisen muodoista sekä kulttuuriset käsitykset naisen, kenties erityisesti äidin, tekemän väkivallan mahdottomuudesta.

Aineistoni perusteella näyttää siltä, että mahdollisia tarinoita äidistä väkivallan tekijänä on nuorilla vähemmän, jolloin niistä ja sosiaalisesta tarinavarannosta ei ole mahdollista samalla tavoin ammentaa kulttuurisia kuvia väkivaltaisesta äidistä kuin mitä väkivaltaisesta isästä on. Tällöin kerronnassa ja naiseuden kuvaamisessa turvaututaan välttelyyn, komiikkaan tai stereotypisointeihin (vrt. Pakkanen 2006; Lidman 2015). Vaikka kertomuksista on eriteltävissä pirttihirmun ja hullun naisen hahmot, ei suurin osa tarinoista hyödynnä näitä varsinkaan eksplisiittisesti, vaan kiertää väkivallan kuvaamisen tai määrittelee sen molemminpuoliseksi. Kuitenkin myös näissä kertomuksissa naisen suuttumus saatetaan kuvata feminiinisyyteen liitettyksi kontrolloimattomaksi ja ekspressiiviseksi vihan ilmaukseksi (Nykyri 1998, 113–117; Venäläinen 2011, 90; 2015, 82). Väkivaltaisen naisen ja uhrina olevan miehen asetelma ei myöskään loksahda kohdilleen heterotapaisuuden esittämisen kanssa parisuhteessa. Sellaisen parisuhteen, jossa nainen on väkivaltainen, ”representaatio ei toteuta onnistuneesti normatiivista heteroseksuaalisuutta. Normatiivinen heteroseksuaalisuus viittaa käsitteenä heteroseksuaalisuuden sisäiseen normitukseen: heteroseksuaalisuuden oikeanlaiseen esittämiseen, jossa sukupuoliroolit ovat paikoillaan.” (Pakkanen 2006, 20.) Tällöin kyse voidaan ajatella olevan ”vääränlaisesta” heteroseksuaalisuuden ja parisuhteen esittämisestä, mistä syntyy tunne, että jokin on vinksallaan. ”Vinksallaan oleminen” näyttäytyy aineistossani vaikeutena määritellä ja kuvailla väkivaltaista naista.

Mallitarinoita tarinavarantoon kertyy varsinaisten satujen ja tarinoiden lisäksi koko elämän

ajan esimerkiksi aikakauslehdistä, kirjoista, elokuvista ja televisiosta (Hänninen 1999, 51). Tämän vuoksi kehotin myös aineistoni kirjoittamiseen osallistuneita lapsia kuvittelemaan, mitä voisi tapahtua vastaavassa tilanteessa suomalaisessa tv-sarjassa, kun osa lapsista valitti, ettei keksi mitään eikä saa kertomustaan edes aloitettua. Huomionarvoista lienee, että nimenomaan äidin tekemää väkivaltaa kuvaavien tarinoiden kirjoittaminen vaikutti olevan lapsille hankalinta. Tätä selittänee osaltaan se, että ”julkisten ja sosiaalisten mallitarinoiden kirjo ei aina tarjoa tyydyttävää, omaan kokemukseen sopivaa tai vapauttavaa mallia tarinan muotoilemiselle”, mistä voi seurata hämmennyksen tai jopa hulluuden kokemuksia (Hänninen 1999, 52). Kyseessä voi olla tapahtuma, joka on yhteiskunnassa jollakin tavoin tabu – esimerkkinä tabusta Hänninen mainitsee muun muassa naisen raivon. Samoin kerrottuja tarinoita saatetaan suodattaa oletetun kuulijakunnan ja sen hyväksymien tarinoiden mukaan: ”häpeällisiksi koetut, kulttuurissa torjutut tai kammottavuudessaan sanoja pakenevat kokemukset jäävät usein vaietuiksi, niin vapauttavaa kuin niistä kertominen saattaisi ollakin (McLeod 1997).” (Hänninen 1999, 57.) Naisen tai äidin väkivaltaisuudesta kertominen näyttäytyy aineistoni perusteella lähes tabun kaltaisena.

Ajattelen, että väkivaltaisten tapahtumien kieltäminen ja väkivaltaisten tapahtumien kuvaamisen sivuuttaminen voivat olla keinoja sulkea väkivalta ulos. Samoin voidaan katsoa, että vammojen kuvaamatta jättäminen on keino sulkea silmänsä väkivallan aiheuttamilta vaurioilta. Väkivallan ulossulkeminen voi pahimmillaan estää tunnustamasta todellisen väkivallan tapahtumista. Näin voisi tulosteni perusteella käydä etenkin naisen tekemän väkivallan tapauksessa, mikäli naisen tekemä väkivalta nähdään käsittämättömänä, mahdottomana ja epänormaalina. Naisten tekemää väkivaltaa on tutkittu etenkin Suomessa varsin vähän, mikä kenties näkyy juuri mahdollisten tarinoiden rajallisuutena (Keskinen 2005, 83–36). Etenkin feministisestä näkökulmasta sen tutkiminen on koettu haasteelliseksi, joskin viime aikoina tutkimus on lisääntynyt (ks. esim. Lattu 2008; Venäläinen 2015). Tulokseni antavat nähdäkseni aihetta peräänkuuluttaa entistä enemmän sukupuolierityistä tutkimusta myös naisten tekemästä väkivallasta. Nähdäkseni komiikkaa ja stereotyyppioita hyödyntävien, naisen väkivaltaa mitätöivien mallitarinoiden purkaminen vaatisi enemmän tietoa väkivaltaa käyttäneistä naisista ja heidän kokemuksistaan sukupuolen ja väkivallan kytköksistä.

Lapsen aseman tarinoissa luokittelin viiteen eri positioon: ratkaisijan, osallistujan, kokijan, todistajan ja näkymättömän lapsen positioon. Suurin osa aineiston kirjoittajista asetti

kertomuksen lapsen joko ratkaisijan, osallistujan tai kokijan asemaan. Näkökulma näissä on lapsilähtöinen, mikä puhuu myös lapsen oman kokemuksen huomioonottamisen puolesta niin perheväkivaltatutkimuksessa kuin -työssäkin. Lapsen saamien positioiden kannalta ei ollut suurta merkitystä siltä, kenen tekemää väkivalta tarinoissa oli – niin isän, äidin kuin molempien vastavuoroisesti tekemä väkivalta näyttäytyi kertomuksissa pelottavana ja uhkaavana. Pelko olikin yleisin tarinoissa mainituista lapsen tunteista. Tarinoissa kuvattu lapsen toiminta on huomattavan yhdenmukaista perheessään väkivaltaa kokeneiden lasten kertoman toiminnan kanssa (esim. Cater; Solberg 2007; Øverlien & Hydén 2009; Øverlien 2014). Tyypillisiä piirteitä tarinoille oli tarinan lasten halu ratkaista tilanne sekä väkivallan tuomitseminen kertojan taholta.

Suuria eroja kertojien sukupuolten välillä ei lapsen toiminnan kuvaamisessa ollut, joskin tytöt kuvasivat lapsen tunteita jonkin verran enemmän. Myös väkivaltatilanteiden seuraukset painottuivat tyttöjen kertomuksissa tunne-elämään, pojille tyypillisempiä taas olivat joko ”riidan” laantumisen tai rajut ja väkivaltaisetkin seuraukset lapselle. Ikäryhmien välillä puolestaan oli hieman eroa positioiden käytön osalta: nuoremmille lapsille, erityisesti tytöille, olivat tyypillisiä ratkaisijan asemaa kuvaavat ”sankaritarinat”, kun taas yhdeksäsluokkalaiset kuvasivat useammin lapsen väkivallan kokijana tai osallistujana, joka yritti auttaa mutta ei uskaltanut tai epäonnistui. Tarinallinen yksilönkehitys ja eri-ikäisille mahdolliset tarinat saattavatkin olla nähtävissä tässä: kuudesluokkalaisten tarinoissa lapsella on vielä ”valta” vaikuttaa tapahtumiin ja lopettaa väkivalta, kun taas yhdeksäsluokkalaisten tarinoissa ratkaisut ovat kyynisempiä. Lasten ja nuorten ikä voi siis olla merkittävä tekijä myös vanhempien välisen väkivallan käsitteellistämässä, ja ikäluokkien välisen eron tarkasteluun onkin syytä keskittyä enemmän jatkotutkimuksessa aiheesta.

Tutkielman rajoitteet

Kehyskertomukseni on ohjannut aineistoni tarinoita kuvaamaan yksittäisiä väkivaltatilanteita, jotka alkavat haukkumisesta ja päättyvät lyömiseen. Näin ollen tutkielmaa voidaan kritisoida siitä, että se keskittyy nimenomaan väkivaltatilanteeseen ja ainoastaan fyysiseen väkivaltaan. Tämä on ollut pitkään tapana väkivaltatutkimuksessa, myös lapsilähtöisessä, mutta viime aikoina tutkimussuuntauksessa on alettu herätä myös esim. pakottamisen ja kontrollin tyypillisen väkivallan läsnäoloon lapsen elämässä ja sen

vaikutuksiin (Katz 2016). Väkivallan läsnäolo näyttäytyy perheen arjessa myös fyysisten iskujen välillä, eikä fyysistä väkivaltaa välttämättä edes tarvita uhkaavan ilmapiirin ja turvattomuuden luomiseen. Jatkossa väkivaltatutkimuksen tulisikin ottaa huomioon perheen valtasuhteet ja väkivallan uhan läsnäolo sekä vahingoittavien käytäntöjen eri muodot, eikä ajatella väkivaltaa ainoastaan yksittäisinä tilanteina.

Yhtenä tutkielman rajoitteena voidaan nähdä kirjoittajien sukupuolen ja ikäerojen huomioimisen vajavaisuus. Osittain metodologisista syistä ja osittain tutkimuskysymysteni moniulotteisuudesta johtuen en pystynyt tutkimaan kirjoittajien sukupuolta siinä määrin kuin olisin halunnut. Metodologisilla syillä viitataan siihen, että tekstejä analysoidessani kertojan ja kirjoittajan erottaminen oli välillä vaikeaa, ja jouduin tekemään oletuksia kertojan sukupuolesta. Lopulta olen päätenyt tekemään jonkin verran havaintoja ja tulkintoja kirjoittajien sukupuolen perusteella. Toisaalta vastaavia tulkintoja on tehnyt esimerkiksi Haldar tutkiessaan sukupuolen näkymistä lasten kertomuksissa rakkaudesta (Haldar 2013). Toisaalta, se että tyttöjen ja poikien välillä ei ollutkaan niin suuria eroja kuin ennakolta oletin, ei tarkoita analyysin heikkoutta tai epäonnistumista, vaan on yhtä lailla tutkimuksen tulos. Kiistanalaista onkin juuri se, voidaanko eroista saada tietoa käyttämälläni menetelmillä.

Kirjoittajien sukupuolen tutkiminen vaatisi vähintäänkin aineiston tarkempaa rajaamista. Jos tekisin tutkielman nyt uudestaan tästä näkökulmasta, jättäisin ainakin toisen ikäryhmän tai toisen kehyskertomuksen pois. Tässä tapauksessa muuttujia oli liikaa syvällisen analyysin sallimiseksi pro gradun laajuudessa työssä. Myös tutkimusaiheen rajaamiseen ja analyysiin olisi useita muita mahdollisuuksia kuin nyt käyttämäni. Esimerkiksi tässä tapauksessa narratiivien tarkastelu oli rajattu selitysmalleihin, mutta olisi ollut mahdollista myös tarkastella tarinoita kokonaisina narratiiveina ja käyttää esimerkiksi Labovin ja Waletzkyyn rakenneluokittelua. Tämän avulla olisi mahdollista tarkastella tarinoita kokonaisuudessaan ja esimerkiksi luokitella niitä kokonaisjuonen perusteella. Samoin positioanalyysia olisi ollut mahdollista laajentaa kaikkien tarinan hahmojen saamien positoiden syvempään tarkasteluun ja keskinäisiin suhteisiin. Tähän liittyvänä rajoitteena voidaankin nähdä valintani tarkastella lapsen asemaa tarinassa erillisenä vanhemmista. Samalla analyysistani jäävät nyt lähes kokonaan puuttumaan äitiyden ja isyyden ulottuvuudet, jotka olisivat tutkimusaiheen kannalta merkittäviä.

Sukupuolen ja väkivallan kytkökset sosiaalityön käytännöissä

Kulttuuriset tarinat tarjoavat tiettyjä malleja suhteessa väkivaltaan. Tulokseni osoittavat, että nämä mallit ovat selkeästi sukupuolistuneita jo nuorilla. Kertojien tasolla tyttöjen ja poikien väliset erot tarinoissa olivat yllättävänkin pieniä, mutta sukupuolistuneet odotukset näyttäytyivät huomattavan suurina eroina isien ja äitien väkivallasta kerrottaessa. Sukupuolta tuotetaan toiminnan ja tekemisen kautta, myös väkivaltaisella käytöksellä, joka useammin tulkitaan sukupuolesta johtuvaksi pikemmin kuin sen tuottajaksi (Lundgren 1998; Butler 2006). Sukupuoli on myös aiempien tekojen ja niiden muodostamien merkitysten tiivistymä, jolloin aiemmat väkivaltakokemukset ja myös väkivallalle annetut kulttuuriset merkitykset kerrostuvat osaksi sukupuolta. Sukupuoli sisältää kuitenkin myös mahdollisuuden toisenlaiseen toimintaan ja käyttäytymiseen, mutta muutokset eivät tapahdu nopeasti. ”Ei riitä, että miehet päättävät olla lyömättä tai naiset antamatta kenenkään lyödä – kuten heidän edellytetään tekevän. Jokaisen käänteen merkitys muodostuu aikaisempien liikkeiden pohjalta ja suhteessa ja vuorovaikutuksessa muihin käänteisiin ja liikkeisiin.” (Husso 2003, 80.) Muutokset edellyttävät päätösten lisäksi tietoisia toimenpiteitä lainsäädännössä ja diskursiivissa käytännöissä – siis myös sukupuoleen ja väkivaltaan liittyvien tarinamallien toistamisessa (mt., 81). Tämä tutkielma on toivon mukaan yksi pieni askel tällaisten asennemuutosten työstämiseen.

Mitä sukupuolen ja väkivallan haitallisten kytkösten purkamiseksi sitten voidaan käytännössä tehdä, ja voidaanko sosiaalityöllä siihen jotenkin vaikuttaa? Suoraan sosiaalityön kannalta ilmeiset kytkökset liittyvät lastensuojeluun ja väkivaltatyöhön. Tutkielmani antaa aiheita kiinnittää huomiota siihen, miten herkästi kulttuuriset tarinamallit vaikuttavat myös lapsiin. Ensinnäkin ajattelen, että lapsilähtöisen väkivaltatyön tulisi olla sukupuolisensitiivistä. Esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistysten toiminnassa pyritään jatkuvasti kehittämään lapsilähtöistä väkivaltatyötä, joka sekään ei ole vielä itsestäänselvyys (Muukkonen 10.4.2016, vrt. Forsberg 2008). Sukupuolisensitiiviseen eli sukupuolten erot ja erityistarpeet huomioon ottavaan työhön ei kuitenkaan ole mitään selkeää yhteistä mallia vaan se on työntekijän omista käsityksistä riippuvaista (Muukkonen 10.4.2016). Lastensuojelun näkökulmasta huomiota tulisi kiinnittää sukupuolineutraalien perheväkivaltadiskurssien käyttöön (ks. Keskinen 2005; Hiitola 2011; 2015). Erityisen huolestuttavana voidaan nähdä ne tutkimustulokset, joiden mukaan huostaanottopäätöksissä ja oikeuden perusteluissa vanhempien välinen väkivalta ja erityisesti sukupuoli häivytetään

tai katoaa asiakirjoista, eikä sitä nähdä erityisen merkityksellisenä huostaanoton syynä (Hiitola 2011; 2015). Tutkimustulosteni voidaan katsoa antavan aihetta tarkastella perheessä tapahtuvan parisuhdeväkivallan vaikutusta lapseen yhtenä merkittävänä lapsen hyvinvointia heikentävänä tekijänä. Samalla katson, että sukupuolella on niin erityinen merkitys sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännön työssä, että sukupuolentutkimuksellisilla näkökulmilla voisi olla paljon annettavaa (Kuronen, Granfelt, Nyqvist & Petrelius 2004). Tuodessaan esiin joitakin tyttöjen ja poikien välisiä eroja väkivallan kuvaamisessa ja selittämässä sekä erityisesti lasten käsityksiä sukupuolten ja väkivallan kytköksistä, tutkielmani osaltaan puoltaa sukupuolinäkökulman huomioon ottamista myös lasten kanssa työskennellessä.

Entä kuinka pelkällä sosiaalityöllä tai kasvatuksella voidaan vaikuttaa, kun kulttuuriset mallitarinat muodostuvat kaikkien mahdollisten ulkoisten ärsykkeiden vaikutuksesta? Hannele Forsberg kuvaa naisliikkeen saaneen aikaan poliittisen tietoisuuden naisiin kohdistuvasta väkivallasta sukupuolierityisenä kysymyksenä (Forsberg 2008, 214). Tämän toteutumisesta Suomessa voidaan tietysti kiistellä, mutta keskeistä on Forsbergin peräänkuuluttama vastaava poliittinen tietoisuus lapsinäkökulmasta sekä ”sukupuolierityisyys”. Kuronen ja kumppanit toteavat sosiaalityön lapselta edelleen puuttuvan sukupuolen, kun sukupuolvinäkökulma on ollut hallitseva (Kuronen ym. 2004, 13). Katsonkin, että nämä näkökulmat tulisi yhdistää intersektionaaliseksi tietoisuudeksi monien risteävien erojen merkityksestä väkivallalle. Poliittinen tietoisuus lapsinäkökulmasta, ”lapsipolitiikka”, onkin pelkästään lasten kanssa tehtävää työtä laajempi tavoite. Sitä voidaan valtavirtaistaa myös väkivaltatyön ulkopuolella, kuten lastenkirjoissa, mediassa ja kouluissa, yhtäaikaaisesti sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen kanssa.

KIRJALLISUUS

Ahlbäck, Anders, Kaihovirta, Matias, & Lindberg, Hanna (2014): Att synliggöra det osynliga könet: Tre genushistorikers erfarenheter av manlighet som analyskategori. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 27(1), 58–61.

Anderson, Craig & Bushman, Brad (2002): The effects of media violence on society. *Science*, 295(5564), 2377–2379.

Astington, Janet (2014): Narrative and the child's theory of mind. Teoksessa Britton, Bruce K. & Anthony D. Pellgrini: Narrative thought and narrative language. New York & Lontoo: Psychology Press, 151–171. Alkuperäinen julkaisu 1990.

Bajovic, Mirjana (2013): Violent video gaming and moral reasoning in adolescents: is there an association? *Educational Media International*, 50(3), 177–191.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994): Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus. Suomentanut Vesa Raiskila.

Buckley, Helen; Holt, Stephanie & Whelan, Sadhbh (2007): Listen to Me! Children's experiences of domestic violence. *Child Abuse Review* 16(5), 296–310.

Butler, Judith (2006): Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous. Helsinki: Gaudeamus. Alkuperäinen julkaisu 1990. Suomentaneet Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi.

Campbell, Anne (1994): *Men, Women and Aggression*. New York: Basic Books.

Campbell, Anne (2006): Sex differences in direct aggression: What are the psychological mediators? *Aggression and Violent Behavior* 11 (3), 237–264.

Cater, Åsa K. (2004): Negotiating normality and deviation – father's violence against mother from children's perspective. Örebro: Örebro University.

Cater, Åsa K. (2007a) Children's Meaning-Conciliation of their Fathers' Violence Related to Fathers and Violence in General. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 8 (1), 41–55.

Cater, Åsa K. (2007b): Pappas våld mot mamma – barns förståelse och komplexa offerskap. Teoksessa Eriksson, Maria (toim.) (2007): Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Tukholma: Gothia, 38–50.

Cater, Åsa K. (2008): Barns beskrivningar och tolkningar av pappas våld. Teoksessa Eriksson, Maria; Åsa Källström Cater; Gunilla Dahlkild-Öhman & Elisabet Näsman (toim.): Barns röster om våld. Att tolka och förstå. Malmö: Gleerups, 63–79.

Cater, Åsa K. & Forssell, Anna M. (2014): Descriptions of fathers' care by children exposed to intimate partner violence (IPV) – relative neglect and children's needs. *Child and Family Social Work* 19, 185–193.

Connell, Raewyn W., & Messerschmidt, James W. (2005): Hegemonic masculinity. Rethinking the concept. *Gender & society*, 19(6), 829–859.

Cunningham, Alison & Baker, Linda (2004): What about me! Seeking to understand a child's view of violence in the family. London, ON: Centre for Children and Families in the Justice System.

Davies, Bronwyn & Harré, Rom (1990): Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the theory of social behaviour* 20 (1), 43–63.

Dobash, Rebecca Emerson & Dobash, Russell (1992): Women, violence and social change. Lontoo: Routledge.

Dobash, Rebecca Emerson & Dobash, Russell (1998): Violent Men and Violent Contexts. Teoksessa Dobash, Rebecca Emerson & Russell Dobash (toim.): Rethinking violence against women. Thousand Oaks, Lontoo, New Delhi: Sage Publications, 141–168.

Edleson, Jeffrey (1999): Children's Witnessing of Adult Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence* 14(8), 839–870.

Eriksson, Maria (2007): Fäders våld mot kvinnor och barns situation: interventioner på olika planeter? Teoksessa Eriksson, Maria (toim.) (2007): Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Tukholma: Gothia, 210–235.

Eriksson, Maria (2009): Girls and boys as victims: Social workers' approaches to children exposed to violence. *Child Abuse Review* 18(6), 428–445.

Eriksson, Maria; Oranen, Mikko; Solberg, Anne & Vatnar, Solveig Karin Bö (2007): Nordiska perspektiv på barn som upplever våld i sin familj. Teoksessa Eriksson, Maria (toim.) (2007): Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Tukholma: Gothia, 5–24.

Eschenbeck, Heike; Kohlmann, Carl-Walter & Lohaus, Arnold (2007): Gender differences in coping strategies in children and adolescents. *Journal of Individual Differences* 28(1), 18–26.

Eskola, Jari (1992): Eläytymismenetelmän käytöstä sosiaalitutkimuksessa - esimerkkinä korkeakoulututkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.

Eskola, Jari (1998): Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Tampere: TAJU, Tampereen yliopiston julkaisujen myynti.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Tampere: Tampereen yliopisto.

Fantuzzo, John & Mohr, Wanda (1999): Prevalence and effects of child exposure to domestic violence. *Future of Children* 9(3), 21–32.

Foran, Heather M., & O'Leary, K. Daniel (2008): Alcohol and intimate partner violence: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 28(7), 1222–1234.

Forsberg, Hannele (2008): Barns röster om hjälpinsatser. Teoksessa Eriksson, Maria; Åsa Källström Cater; Gunilla Dahlkild-Öhman & Elisabet Näsman (toim.): Barns röster om våld. Att tolka och förstå. Malmö: Gleerups, 200–214.

FRA – Euroopan unionin perusoikeusvirasto (2014): EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Tutkimustulokset lyhyesti. Saatavilla http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_fi.pdf, luettu 16.3.2016.

Funk, Jeanne; Buchman, Debra; Jenks, Jennifer; Bechtoldt, Heidi (2003): Playing violent video games, desensitization, and moral evaluation in children. *Journal of Applied Developmental Psychology* 24(4), 413–436.

Funk, Jeanne; Baldacci, Heidi Bechtoldt; Pasold, Tracie; Baumgardner, Jennifer (2004): Violence exposure in real-life, video games, television, movies, and the internet: is there desensitization? *Journal of Adolescence* 27(1), 23–39.

Goldblatt, Hadass (2003): Strategies of Coping Among Adolescents Experiencing Interparental Violence. *Journal of Interpersonal Violence* 18(5), 532–552.

Haldar, Marit (2013): Knowledge of love: narratives of romance told by 12-year-old children. *Gender and Education* 25(5), 564–577.

Harré, Rom & Langenhove, Luk van (1999): *Introducing Positioning Theory*. Teoksessa Harré, Rom & Luk van Langenhove (toim.): *Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action*. Oxford: Blackwell, 14–31.

Hearn, Jeff; Pringle, Keith; Müller, Ursula; Oleksy, Elzbieta; Lattu, Emmi; Tallberg, Teemu; Ferguson, Harry; Holter, Øystein Gullvåg; Kolga, Voldemar; Novikova, Irina & Raynor, Alex (2003): Critical Studies on Men in Ten European Countries (4) Newspaper and Media Representations. *Men and Masculinities*, 6(2), 173–201.

Heiskanen, Markku & Piispa, Minna (1998): Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus, tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja Oikeus 1998:12. SVT, Tilastokeskus: Helsinki.

Heiskanen, Markku & Ruuskanen, Elina (2010): Tuhansien iskujen maa. Miesten kokema väkivalta Suomessa. HEUNI Report series 66. Helsinki: Verkkojulkaisu: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/6KHnLcUwR/Full_report_66.pdf, luettu 2.12.2015.

Hiitola, Johanna (2011): Vanhempien tekemä väkivalta huostaanottoasiakirjoissa. *Janus* 19(1), 4–19.

Hiitola, Johanna (2015): Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hillier, Lynne (1995): How Language Betrays Us: Explaining Violence Against Women in 1990's. *Feminism & Psychology* 5(1), 118–125.

Holt, Stephanie; Buckley, Helen; Whelan, Sadhbh (2008): The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse & Neglect* 32, 797–810.

Houghton, Claire (2015): Young People's Perspectives on Participatory Ethics: Agency, Power and Impact in Domestic Abuse Research and Policy-Making. *Child Abuse Review* 24(4), 235–248.

Hurtig, Johanna; Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2014): Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli; Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.): *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja*, 250–280.

Husso, Marita (2003): *Parisuhdeväkivalta: Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.

Husso, Marita (2016): Sukupuoli ruumiillisena tapaisuutena ja elettyinä suhteena. Teoksessa Husso, Marita & Risto Heiskala (toim.): *Sukupuolikysymys*. Helsinki: Gaudeamus.

Huttunen, Marjukka; Hietämäki, Johanna & Husso, Marita (2015): Sukupuoliero parisuhdeväkivallan yleisyydessä ja sen havaitsemisessa lasten ja nuorten näkökulmasta. *Janus* 23(4), 369–386.

Huuki, Tuija (2010): *Koulupoikien statustyö väkivallan ja välittämisen valokiilassa*. Oulu: Oulun yliopisto.

Hyvärinen, Matti (2004): Johdatus narratiiviseen tutkimukseen. *Sosiologia* 41 (3), 242–246.

Hänninen, Vilma (1999): *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.

James, Allison & Prout, Alan (1996): *Strategies and Structures: Towards a New Perspective on Children's Experiences of Family Life*. Teoksessa Brannen, Julia & Margaret O'Brien (toim.): *Children in Families. Research and Policy*. Lontoo, Bristol: Falmer Press, 41–52.

Johnson, Holly (1998): *Rethinking Survey Research on Violence Against Women*. Teoksessa Dobash, Rebecca E. & Russell Dobash (toim.): *Rethinking violence against women*. Thousand Oaks, Lontoo, New Delhi: Sage Publications, 23–51.

Jokinen, Arto (2000): Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere: Tampere University Press.

Jokinen, Eeva (2005): Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.

Katz, Emma (2015): Surviving together: domestic violence and mother-child relationships. PhD Thesis. Nottingham: University of Nottingham.

Katz, Emma (2016): Beyond the Physical Incident Model: How Children Living with Domestic Violence are Harmed By and Resist Regimes of Coercive Control. *Child Abuse Review* 25 (1), 46–59.

Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere: Tampere University Press.

Kivivuori, Janne & Lehti, Martti (2012): Social Correlates of Intimate Partner Homicide in Finland: Distinct or Shared With Other Homicide Types? *Homicide Studies* 16(1), 60–77.

Koskela, Hille (2009): Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus.

Kuronen, Marjo; Granfelt, Riitta; Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (2004): Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö. Teoksessa Kuronen, Marjo; Riitta Granfelt; Leo Nyqvist & Päivi Petrelius: Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kvick, Inkeri (2000): Pelon virrassa. Tutkielma naisten kokemasta väkivallan pelosta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Labov, William & Waletzky, Joshua (1997): Narrative Analysis. *Journal of Narrative and Life History* 7, 3–38. Alkuperäinen julkaisu 1967, teoksessa Helm, June (toim.): *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle: University of Washington Press, 12–44.

Langenderfer, Lisa (2013): Alcohol use among partner violent adults: Reviewing recent literature to inform intervention. *Aggression and Violent Behavior*, 18(1), 152–158.

Lattu, Emmi (2008): Naisten tekemä väkivalta. Teoksessa Näre, Sari & Suvi Ronkainen (toim.): *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 168–192.

Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka (1999): Naisiin kohdistuva väkivalta. Helsinki:

Kirjayhtymä.

Lehtonen, Jukka (2003): Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 31.

Lepistö, Sari & Paavilainen, Eija (2011): Tyttöjen ja poikien erilainen selviytyminen perheväkivallasta. *Janus* 19 (3), 221–237.

Lidman, Satu (2015): Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Liljeström, Marianne (1996): Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, Anu & Marianne Liljeström (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 111–138.

Lombard, Nancy (2013): Young People's Temporal and Spatial Accounts of Gendered Violence. *Sociology* 47(6), 1136–1151.

Lundgren, Eva (1998): The Hand that Strikes and Comforts: Gender Construction and the Tension between Body and Symbol. Teoksessa Dobash, Rebecca E. & Russell Dobash (toim.): *Rethinking violence against women*. Thousand Oaks, Lontoo, New Delhi: Sage Publications, 169–198.

Löytönen, Teija (2004): Narratiivinen tutkimusote. Minäkö tutkija? Johdanto laadulliseen/postpositivistiseen tutkimukseen. Teatterikorkeakoulu. Saatavilla <http://www.xip.fi/tutkija/0402.htm>, luettu 17.3.2016.

Manninen, Sari (2010): ”Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista”. *Maskuliinisuudet, poikien valtahierarkiat ja väkivalta koulussa*. Oulu: Oulun yliopisto.

McNay, Lois (2000): *Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.

Mehta, Anna & Bondi, Liz (1999): Embodied Discourse: On gender and fear of violence, *Gender, Place & Culture*, 6(1), 67–84.

Meltzer, Howard; Doos, Lucy; Vostanis, Panos; Ford, Tamsin; Goodman, Robert (2009): The mental health of children who witness domestic violence. *Child and Family Social Work* 14, 491–501.

Mullender, Audrey; Hague, Gill; Iman, Umme; Kelly, Liz; Malos, Ellen & Regan, Linda (2002): *Children's Perspectives on Domestic Violence*. Lontoo: Sage.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna (1999): Onko naisen turvallisuus naisen oma asia? Teoksessa *Teoksessa Tasa-arvoasiain neuvottelukunta: Puheenvuoroja naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Tasa-arvojulkaisuja 3/98*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Nieminen, Jiri (2013): *Hegemonisesta maskuliinisuudesta miesten moneuteen. Kriittisen miestutkimuksen mahdollistuminen valtio-opillisessa ajattelussa*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Notko, Marianne (2011): *Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nousiainen, Kevät (1999): *Kielletty uhri*. Teoksessa *Tasa-arvoasiain neuvottelukunta: Puheenvuoroja naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Tasa-arvojulkaisuja 3/98*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Nykyri, Tuija (1998): *Naisen viha*. Jyväskylä: SoPhi.

Nyqvist, Leo (2001): *Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Nyqvist, Leo (2008): *Seksuaalinen väkivalta parisuhteessa*. Teoksessa *Näre, Sari & Suvi Ronkainen (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 129–167.

Näsman, Elisabet; Cater, Åsa Källström & Eriksson, Maria (2008): *Perspektiv på barns röster om våld*. Teoksessa *Eriksson, Maria; Åsa Källström Cater; Gunilla Dahlkild-Öhman & Elisabet Näsman (toim.): Barns röster om våld. Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups, 7–21.

O'Keefe, Maura (1994): *Adjustment of Children from Maritally Violent Homes. Families in Society 75(7)*, 403–415.

Oksanen, Atte (2008): Lapsuus ja satuttaminen kulutusyhteiskunnassa. Teoksessa Näre, Sari & Suvi Ronkainen (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 222–258.

Oksanen, Atte (2011): Drinking to death: Traditional masculinity, alcohol and shame in Finnish metal lyrics. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 28(4), 357–372.

Oranen, Mikko (2001): Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.): Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 41–65.

Osofsky, Joy (1999): The Impact of Violence on Children. *The Future of Children* 9(3), 33–49.

Pakkanen, Johanna (2006): Mikä Mirvassa naurattaa? Väkivaltainen nainen elokuvassa *Matti*. *Naistutkimus* 4, 17–28.

Piispa, Minna (2006): Parisuhdeväkivalta. Teoksessa Piispa, Minna; Markku Heiskanen; Juha Kääriäinen & Reino Sirén: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 41–81.

Piko, Bettina (2001): Gender differences and similarities in adolescents' way of coping. *The Psychological Record* 51(2), 223–235.

Ramazanoglu, Caroline & Holland, Janet (2002): *Feminist Methodology. Challenges and Choices*. Lontoo, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

Renzetti, Claire (1999): The Challenge to Feminism Posed by Women's Use of Violence in Intimate Relationships. Teoksessa Lamb, Sharon (toim.): *New Versions of Victims: Feminists Struggle with the Concept*. New York: New York University Press, 42–56.

Rich, Adrienne (1991): *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution*. Alkuperäinen julkaisu 1976. Lontoo: Virago.

Rikala, Sanna (2013): *Työssä uupuvat naiset ja masennus*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ronkainen, Suvi (1999): Ajan ja paikan merkitsemät: Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Tampere: Gaudeamus.

Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (2008): Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Näre, Sari & Suvi Ronkainen (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 7–42.

Rossi, Leena-Maija (2006): Heteronormatiivisuus. Käsitteen elämää ja kummastelua. Kulttuurintutkimus 23 (3), 19–28.

Saresma, Tuija (2007): Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Seidler, Victor Jeleniewski (2003): Men, power, control and violence. Teoksessa Wild, Jim (toim.): Working with men for change. Lontoo: Routledge 181–196.

Silvasti, Tiina (2014): Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.): Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus, 33–48.

Solberg, Anne (2007): Hur håller sig barn till våld i hemmet? Teoksessa Eriksson, Maria (toim.) (2007): Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Tukholma: Gothia, 25–37.

Sontag, Susan (2003): Regarding the Pain of Others. Lontoo: Penguin Books.

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2014): Perheet [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus Saatavilla: http://www.stat.fi/til/perh/2014/perh_2014_2015-05-28_tie_001_fi.html, luettu: 25.1.2016.

Tainio, Liisa (2005): Kielitieteen kieli ja sukupuoli. Teoksessa Husu, Liisa & Kristiina Rolin (toim.): Tiede, tieto ja sukupuoli. Helsinki: Gaudeamus, 220–240.

Thapar-Björkert, Suruchi, & Morgan, Karen J. (2010): “But sometimes I think . . . they put themselves in the situation”: Exploring blame and responsibility in interpersonal violence. Violence Against Women 16(1), 332–359.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

- Varto, Juha (1992): Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Venäläinen, Satu (2011): Sukupuolen rakentuminen väkivaltakertomuksissa. Pro gradu-tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Venäläinen, Satu (2015): Naiset väkivallan tekijöinä iltapäivälehdissä – hoivaavuus ja vahingoittavuus toiminnan ja olemuksen tyyleinä. Teoksessa Mäntymäki, Tiina (toim.): Uhri, demoni vai harhainen hullu? Väkivaltainen nainen populaarikulttuurissa. Vaasa: Vaasan yliopisto, 73–96.
- Walliman, Nicholas (2006): Social Research Methods. Lontoo, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Wells, Karen (2009): Childhood in a global perspective. Cambridge : Polity Press.
- Worden, Alissa P., & Carlson, Bonnie E. (2005): Attitudes and beliefs about domestic violence: Results of a public opinion survey II. Beliefs about causes. *Journal of interpersonal violence*, 20(10), 1219–1243.
- Wylie, Alison (2005): Feminism in Philosophy of Science. Making Sense of Contingency and Constraint. Teoksessa Fricker, Miranda & Jennifer Hornsby (toim.): *The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 166–184.
- Ylönen, Susanne (2016): Tappeleva rapuhirviö. Kauhun estetiikka lastenkulttuurissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Young, Iris Marion (2005): Throwing like a Girl: A Phenomenology of Feminine Body Comportment, Motility and Spatiality. Teoksessa Young, Iris Marion: *On female body experience: “Throwing like a girl” and other essays*. Oxford University Press. Alkuperäinen julkaisu 1980, *Human Studies* 3(2), 137–156.
- Øverlien, Carolina & Hydén, Margareta (2009): Children's Actions when Experiencing Domestic Violence. *Childhood* 16(4), 479–496.
- Øverlien, Carolina (2010): Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges ahead. *Journal of Social Work* 10(1), 80–97.

Øverlien, Carolina (2014): 'He didn't mean to hit mom, I think': positioning, agency and point in adolescents' narratives about domestic violence. *Child and Family Social Work* 19, 156–164.

Luento: Notko, Marianne (2015): Narratiivisuus. PowerPoint-esitys, Jyväskylän yliopisto, 14.4.2015.

Luento: Saresma, Tuija (2014): Narratiivisen tutkimuksen kirjoittaminen. Luentomuistiinpanot, Jyväskylän yliopisto, 12.12.2014.

Henkilökohtainen tiedonanto: Muukkonen, Tiina (2016): Ensi- ja turvakotien liiton lähisuhde- ja perheväkivaltatyön kehittämiskeskuksen kehittämispäällikön sähköpostiviesti, vastaanottaja Marjukka Huttunen, 10.4.2016.

LIITTEET

Liite 1. Kehykertomukset

Kuvittele tilanne, jossa perheen isä alkaa huutaa ja haukkuu perheen äitiä, sitten hän tönäisee tätä ja kohottaa nyrkkinsä lyödäkseen. Perheen lapsi on viereisessä huoneessa ja kuulee tämän.

Kuvaile, miten tilanne jatkuu. Entä mitä on voinut tapahtua ennen tilannetta, että näin kävi?

Voit kuvailla, miltä äidistä tuntuu, entä isästä?

Miten sinä toimisit tilanteessa, jos olisit tämän perheen lapsi?

Jatka tarinaa tarvittaessa kääntöpuolelle. Voit myös lopuksi kuvailla lyhyesti, millaisia tunteita tai ajatuksia tämä kertomus ja kirjoittaminen sinussa herätti.

Kuvittele tilanne, jossa perheen äiti alkaa huutaa ja haukkuu perheen isää, sitten hän tönäisee tätä ja kohottaa nyrkkinsä lyödäkseen. Perheen lapsi on viereisessä huoneessa ja kuulee tämän.

Kuvaile, miten tilanne jatkuu. Entä mitä on voinut tapahtua ennen tilannetta, että näin kävi?

Voit kuvailla, miltä isästä tuntuu, entä äidistä?

Miten sinä toimisit tilanteessa, jos olisit tämän perheen lapsi?

Jatka tarinaa tarvittaessa kääntöpuolelle. Voit myös lopuksi kuvailla lyhyesti, millaisia tunteita tai ajatuksia tämä kertomus ja kirjoittaminen sinussa herätti.

Taustatiedot:

Ikä: _____

Sukupuoli: tyttö / poika / muu

Kotonani asuvat lisäkseni:

_____äiti

_____isä

_____äitipuoli

_____isäpuoli

_____veli/veljiä, montako?_____

_____sisko/siskoja, montako?_____